

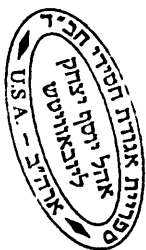
ספרי' – אוצר החסידים – ליובאוויטש

ספר
המנהגים

— מנהגי חב"ד —

o

מלוקט מכתבי ורשימות נשיאי חב"ד
והוראות שלהם בעל פה

הוצתק והוכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י היים תשס"ט

יוצא לאור על ידי מערכת

"אוצר החסידים"

ברוקלין, נ. י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות עשרים ושש לבריאה
שנת המאה להסתלקות הילולא אדמו"ר ה"צמח צדק"

מפתח כללי :

iii	.....	הקדמת המייל
v	.....	מכתב כ"ק אדמו"ר שליט"א (טי"ו אלול, ה'תשכ"ו)
vii	.....	פתח דבר — קטע משיחת כ"ק אדמו"ר שליט"א
x	.....	לח המפתחות
87-1	.....	ספר המנהגים — מנהגי חב"ד
88	.....	הוספה — רשימת ימי ההולדת, הטאולה היולא
		מכתבי כ"ק אדמו"ר שליט"א :
103	.....	א. בדיני הפסק לפסד"ו
104	.....	ב. ע"ד יה"ר שעל התפוח בליל ר"ה

SEFER HAMINHOGIM

Printed and Copyrighted 1966, by
"KEHOT" PUBLICATION SOCIETY
770 Eastern Parkway, Brooklyn, N. Y. 11213
Tel.: HYacinth 3-9250-1

גרסא בגרסא "גורא"
ג"י זריכי בן רחל זלמן זוגער בן אהרן הרס

Printed in United States of America

הקרמת המו"ל

ב"ה.

על פי הוראת כ"ק אדמו"ר שליט"א מדפיסים אנו בזה ליקוט הכולל דיני ומנהגי חב"ד, שנלקטו מכתבי רבותינו נשיאינו הקדושים או ממה שהורו בעל פה — בעיקר וברובם, אלו שיש בהם משום חידוש.

עד כמה שאפשר נעתקו בלשונם (כמו שנכתבו או נאמרו), ולכן חלק מהם בא באידית.

חלק גדול מדינים ומנהגים אלו נדפסו כבר במקומות שונים (לוח "היום יום", קונטרסים, הגדה ש"פ, סדר סליחות, מחזור השלם — הוצאת קה"ת) וכאן נקבצו ונאספו כולם יחד. ניתוספו עליהם עוד מנהגים ממה שנמצאו אד"כ בכתבים הנ"ל. — וכן מ"מ הערות לכמה מהם.

לא נכנסו בליקוט זה אלה הדינים והמנהגים שנדפסו בשר"ע או בסידורו של רבנו הזקן (מלבד אחדים מהם, מפני היספה שישנה כאן וכי"ב).

* * *

הדינים ומנהגים באו כאן — ברובם — על פי סדר שלחן ערוך א"ח (השכמת הבקר — פורים) ולאח"ז ליקוט ענינים השייכים לשאר חלקי השר"ע.

כיון שכמה מנהגים קשורים בימי הגאולה של רבותינו נשיאינו וכו' — הוספנו בסוף הליקוט רשימה מימי ההולדת, ימי הגאולה וימי ההילולא של רבותינו נשיאינו (עפ"י סדר השנה החל מחדש תשרי).

* * *

באשר זמן הדפסת ספר זה הוא בסמיכות לט"ו אלול, מדפיסים אנו בזה מכתב כ"ק אדמו"ר שליט"א מיום זה שנה זו.

* * *

ע"ד גדל ענין ההנהגה עפ"י מנהגי רבותינו נשיאינו הקדושים, וטעם התגלותם בזמן האחרון דוקא, בא בזה בתור "פתח דבר" קטע משיחת כ"ק אדמו"ר שליט"א.

* * *

כל הנ"ל נלקטו וסדרו ע"י הרב התמים ר' מנחם זאב שי' הלוי גרינגלאס וע"י הרב התמים ר' יהודה ליב שי' גראנער.

מערכת "אוצר החסידים"

מוצג"ק חי אלול, ה'תשכ"ו, ברוקלין, נ. י.

הערה:

באשר מערכת "אוצר החסידים" מכינה לדפוס קונטרס הוספות לליקוט זה (כולל ליקוט ממכתבי רבותינו נשיאינו הק' בהם מבארים דיני ומנהגי ישראל בכלל, דיני ומנהגי חב"ד בפרט), הננו לבקש את כל מי שיש תח"י מכתב, רשימה, או העתקת שיחה שתוכנם נכ"ל, שיאיל לשלחם (או העתקה מהם) להמערסת. הזכות הרבים הלוי בו.

מכתב כ"ק אדמו"ר שליט"א

ביה, טו אלול ה'תשכ"ו.
ברוקלין נ. י.

שלום וברכה!

...ובעמדנו בימי רצון, ימי חדש אלול חדש הרחמים.

אשר בימים אלה, כדברי אדמו"ר הזקן, השי"ת הוא ע"ד מלך שמקבלין
פניו בשדה, ואז רשאיין

(ומוסיף ומבאר כ"ק מ"ח אדמו"ר: ויכולים)

כל מי שרוצה לצאת להקביל פניו והוא מקבל את כולם בסבר פנים
יפות ומראה פנים שזקקת לכולם,

ימלא המלך ממה"מ הקב"ה עוד בהיותו בשדה, כל בקשות ומשאלות
לבכם לטובה של כל המקבילים פניו, בתוככי כללות ישראל, וימלא (כנ"ל)
בסבר פנים יפות,

זיכתב ויחתם כל אחד ואחת לשנה טובה ומתוקה בטוב הנראה והנגלה.
הרי היום, יום בו קיימא סיהרא (של כל חודש זה) באשלמותא.

בברכת כח"ט

מנחם שניאורסאהן

בימי רצון: ראה רש"י שמות לג, יא. טור וכו' או"ח סתקפ"א.

חדש הרחמים: ראה ג"כ ד"ה אני לדודי, ש"ת.

אדמו"ר הזקן: בלקו"ת סי' ראה דף לב.

ומוסיף ומבאר: סד"ה לך אמר לבי השי"ת.

בסבר פנים יפות: ראה פיה"מ לאבות פ"א מט"ו. — ולהעיר מפיה"מ שם (פ"ג

מ"ב): בשמחה וזה יותר כ"ו. וי"ל שזהו בזה"ס זמן שמתחנו כ"ו שלאחרי אלול ועשי"ת,

הימים דשמאי — שם אורחותיו (ראה לקו"ת שה"ש מח, ג) ואכ"מ.

כל בקשות: ראה אוה"ת להצ"צ (שהשנה שנת המאה להסתלקות הלולא שלו) סי'

ראה הגהות ללקו"ת הנ"ל (ע' תתח): וי"ל שאז באלול מאיר הארת בחי"ג מכילין

הנ"ל גם בשושנה החיצונה. עי"ש.

קיימא סיהרא: שישראל מונין ללבנה (סוכה כט, א) ודומין ללבנה מתאים לשינוי

(ראה שו"ע יו"ד סקע"ט ס"ב. זחי"א קפ"א, א. סה"מ"צ להצ"צ (לא, א)).

פתת דבר

— קמע משיחת כ"ק אדמו"ר שליט"א —

מנהגי בית הרב זיינען איינגעטיילט אין: א) מנהגים כללים, די מנהגים וואס מען האט זיי מפרסם געווען ברבים. ב) מנהגים פרטים, די מנהגים וואס מען האט זיך נוהג געווען בחשאי.

די לעצמע יארען פון חיים חיותו בעלמא דין האט דער רבי (מגלה געווען א סאך מנהגים, אויך פון די מנהגים וואס מען האט זיך נוהג געווען בחשאי. קענענדיג דעם יחס און דעם וועלן אויספאלגען זיינע רייד און דעם פרסום וואס זיי וועלן באקומען — איז דאס ניט געווען סתם א ענין פון דרוש וקבל שכר, נאר א ענין פון א הוראה בטנגע לפועל. ד. ה. אז די אלע וואס צו זיי איז דערגאנגען די הודעת המנהגים, זאלן זיי, נאך א הכנה כמדה ידועה, אנהייבן פירן זיך אזוי כפועל. און — מיזסד אופן כלל גדול בתורה ואהבת לרעך כמוך — זאלן זיי דאס אויך איבערגעבן צו די וואס ווייסן ניט דערווייל פון דעם, אז אויך זיי זאלן זיך אזוי פירן.

און בדוגמא ווי בנוגע צו כללות תורת החסידות האט דער רבי איבערגעזאגט בשם פון אלטן רבי'ן, אז עס איז ניט נאר פאר א כתה אדער א טייל פון אידן, נאר עס איז פאר אלע אידן, אזוי אויך — מנהגי ודרכי החסידות.

הגם עס איז ידוע אז מען דארף זיך ניט אנכאפן אין הידורים וואס מען איז ניט שייך צו זיי.

אמאל איז אויך דא א חשש, אז ער וועט אן נעמן דעם הידור פאר אן עיקר און אויפן עיקר ניט משים לב זיין כדבעי, פונדעסטוועגן,

(1) כ"ק אדמו"ר (מהור"י) ז"ע.

איז די ענינים וואס מען האט מגלה געווען און זיי זיינען דערגיינגען צו איהם, וואס יעדער זאך איז דאך בהשגחה פרטית, איז קרוב לודאי אז דאס איז א הוראה מלמעלה, אז עס האט צו איהם א שייכות (וכמובן — דארף ער באווערנען דעם חשש האמור).

און די טענה אז וויבאלד ער איז נאך ניט בשלימות אין קלענערע ענינים, איז ער ניט שייך צו העכערע — אויף דעם איז דער ענטפער אין דעם בריף¹) פון רבי'ן (מהורש"ב) נ"ע (אויף דעם „סמוך לפלמין שלך לא כבשת"), בהדי כבשא דרחמנא למה לך. יעדער ענין וואס עס מאכט זיך אונטערין האנט, דארף מען דאס געמען און טאן. אויב עס וואלט ניט זיין שייך צו אים, וואלט מען מלמעלה אים דאס ניט מזמין געווען. וכפרט די ענינים וואס, כנ"ל, האט דער רבי זיי מגלה געווען באופן של פרסום והפצה ביז צו חוצה.

---

(2) ראה מבוא לקונטרס ומעין ע' 22.

לוח המפתחות

<p>32 ..... סדר ההפטרות</p> <p>34 ..... מוסף לשבת</p> <p>34 ..... סדר מנחה לשבת וסעודה שלישית</p> <p>35 ..... סדר מוצש"ק והבדלה</p> <p>36 ..... מנהגי ר"ח</p> <p>36 ..... חודש ניסן</p> <p>..... מנהגי שבת הגדול,</p> <p>37 ..... וערג חה"פ חה"פ</p> <p>38 ..... מנהגי יום טוב</p> <p>38 ..... סדר הגדה</p> <p>42 ..... ברכת כהנים</p> <p>42 ..... שביעי ואחרון של פסח</p> <p>43 ..... ימי הספירה ול"ג בעומר</p> <p>44 ..... חודש סיון</p> <p>44 ..... מנהגי בין המצרים (ותענית צבור)</p> <p>48 ..... חודש אלול</p> <p>49 ..... סדר הסליחות</p> <p>52 ..... סליחות לצום גדלי'</p> <p>..... מנהגי חודש אלול, ר"ה</p> <p>53 ..... עשי"ת ויוהכ"פ</p> <p>..... הוספה לליקוטי מנהגי ר"ה</p> <p>60 ..... ויוהכ"פ</p> <p>65 ..... מנהגי חה"ס, שמע"צ ושמח"ת ..</p> <p>69 ..... חנוכה</p> <p>72 ..... טבת</p> <p>72 ..... אדר</p> <p>72 ..... דיני ומנהגי פורים</p> <p>74 ..... מנהגי בר מצוה</p> <p>75 ..... מנהגי נישואין</p> <p>77 ..... מנהגי שמחות</p> <p>78 ..... מנהגי יארצי"ט</p>	<p>1 ..... השכמת הבוקר</p> <p>1 ..... ברכות השחר</p> <p>2 ..... מצות ציצית</p> <p>4 ..... מצות תפילין</p> <p>5 ..... שחרית</p> <p>6 ..... נוסחאות בתפלה</p> <p>7 ..... תפלה</p> <p>9 ..... פסוקי דזמרה</p> <p>10 ..... ברכות ק"ש וק"ש</p> <p>11 ..... שמונה עשרה</p> <p>12 ..... חזרת הש"ץ ונשיאות כפים</p> <p>13 ..... קריאת התורה</p> <p>15 ..... הגבהת הס"ת</p> <p>16 ..... סיום תפלת שחרית</p> <p>18 ..... שש זכירות</p> <p>18 ..... תפלין דר"ת</p> <p>19 ..... שיעורי לימוד חת"ת</p> <p>21 ..... נטיי לסעודה, ברהמ"ז וברה"ג ..</p> <p>23 ..... תפלת הדרך</p> <p>23 ..... ברית מילה</p> <p>24 ..... מנחה</p> <p>24 ..... מעריב</p> <p>24 ..... סדר קריאת שמע שעל המטה ..</p> <p>25 ..... סדר ערב שבת</p> <p>25 ..... סדר מנחה לערב שבת</p> <p>26 ..... סדר קבלת שבת</p> <p>28 ..... סדר הקידוש לליל שבת</p> <p>29 ..... זמירות לשבת</p> <p>30 ..... קשעהמ"ט ליל שבת</p> <p>30 ..... שחרית לשבת</p> <p>31 ..... קריאת התורה בשו"ט</p>
--	--

86	צדיק — יום הילולא	ענינים שונים
86	שמיטה	80 אימוץ ילדים
86	תלמידים	80 אניות
87	תספורת הראשונה	81 חנוך הבית
		81 יום הולדת
	הוספה	81 מזוזה
	רשימת ימי הולדת, הילולא	82 מים
88	וגאולה	82 מקוה
	מכתבי כ"ק אדמו"ר שליט"א	83 ניתוח פראסטאט
103	א. ע"ד הפסק בפסח"ז	84 זשים — חיובן
	ב. ע"ד אמירת יה"ר על	85 ספרים
104	אכילת תפוח בליל ר"ה	85 צדיק — יום הולדת

ספר המנהגים

— מנהגי חב"ד —

נוהגים עפ"י הדינים ומנהגים שנדפסו בסידור רבנו הזקן, אף שבכמה מהם הכריע נגד השו"ע שלו, אבל כבר מבואר שיש לנהוג כהסידור מפני שהוא חובר באחרונה.

השכמת הבוקר

בתקון חצות א"א למנצח גו' בבוא בימים שא"א בהם תחנון. טוב להרגיל עצמו לומר מיד שניעור נוסח זה: מודה אני וכו'. כשאומרים מודה אני צריכים להניח יד אל יד (צו לייגען איין האנד צו די צווייטע) ולהרכין את הראש. אין להזכיר השם ולא ללמוד, וכן שלא ליגע במלבושיו, וכן שלא לילך ד' אמות בעוד שרוח הטומאה שורה על הידים קודם נט"י שחרית. נטילת ידים שחרית צריך לזוהר אפילו לעכב שיהיו מים הכשרים לנט"י לסעודה, ושיבואו על ידיו מכת כלי ומכת אדם, וצריך ליטול כל פרק כף היד עד חבורו לקנה הורוע. כ"ק אדמו"ר (מוהרש"ב) נ"ע אמר: קודם רחיצת הפה שחרית אין לברך — מלבד בימי התעניות — ברכות השחר.

ברכות השחר

מתפללין (וכן — מודה אני, ברכות השחר וכו') עפ"י הנוסח אשר יסד רבנו הזקן, הוא הנודע בשם נוסח האר"י.

נוהגים . . חובר באחרונה: ראה שו"ת צ"צ חאו"ח סימן יח אות ד. שו"ת דברי נחמי חאו"ח סימן כא. — בארוכה עדיין — ראה שער הכולל פ"א סק"א. הקדמת הרב ח. א. נאה לספרו פסקי הסידור. בתקון חצות: היום יום ע' לב. ולמרות מש"כ בשו"ע ואדה"ז בסידורו בהערה לתקון חצות, ראה קונטרס התפלה פ"א אשר "שאר כל אדם א"צ בכל לילה כ"א לעתים, וגם שיהי' ביחידות דוקא כו"י". עיי"ש. טוב להרגיל . . נט"י שחרית: אדה"ז בסידורו. וראה שו"ע שלו חאו"ח סי' סעי' ר"ז. וראה שו"ת שם סעי' ב'.

כשאומרים מודה . . הזרוע: אדה"ז בסידורו. וראה שו"ת צ"צ שער המילואים חאו"ח נטילת ידים . . הזרוע: אדה"ז בסידורו. וראה שו"ת צ"צ שער המילואים חאו"ח סימן א'. — ע"ד נט"י שחרית בס"ב וביוהכ"פ — ראה מכתב כ"ק אדמו"ר שליט"א (נדפס בקובץ ליובאוויטש חו"י יד ע' 209, בהערות וצינונים לסידור עם דא"ח (שנת, א)). כ"ק אדמו"ר . . רחיצת הפה: היום יום ע' פא. ראה שו"ע א"ח סי' ס"ז יז ושו"ע אדה"ז שם. אבודרהם. כלבו. לבוש שם. מטה משה. קצור שלי"ה. מטה אהרן כלל ה. קצוש"ע ס"ב סי"ג. סידור מהר"י קאפיל בסדר נט"י שחרית. — מס' עמק הברכה מובא שדיח' ב' או ג' פעמים — וראה ג"כ שו"ע א"ח סתקס"ז סי"ג. (ספר המאמרים תשי"א ע' 272).

מתפללין . . רבנו הזקן: כ"ק אדמו"ר הזקן "בירר וליבן הנוסח [של התפלה] על פי כוונה הרצויה להאריז'ל, ועוד זאת דרש במשפט המלות להעמיד עפ"י דקדוק אמת (מהסכמת כ"ק הרה"ק וכו') מהר"ל זצ"ל מיאנאוויטש, אחי רבנו הזקן). מסופר מפי חסידים בשם הצ"צ אשר רבנו הזקן כשתיקן הסידור היו לפניו ששים

המתפלל בנוסח אר"י מתפלל בנוסח זה גם כשמתפלל עם צבור שמתפללין נוסח אחר ואין בזה משום לא תגודדו.
 מותר לשנות מנוסח אשכנז וספרד לנוסח אר"י, בלבד שיהי' זה בקביעות.
 ברכת ענט"י שחרית מברכים כשהידים נגובות, מוגבהות עד מקום פיאות הראש, ופרודות (פאנאנדערגעשפרייט).
 מברך כל הברכות הללו [ברכות השחר] אפילו לא נתחייב בהן, ובלבד שיהי' מחצות לילה ואילך.

מצות ציצית

רוחב הט"ק צ"ל אמה של תורה שהיא רוחב כ"ד גודלין מרווחים מאדם בינוני, והאורך שלאחוריו מבית הצואר ולמטה צ"ל ג"כ אמה של תורה, והאורך שמלפניו מסוף נקב בית הצואר עד למטה צ"ל ג"כ אמה של תורה.
 כל שיעור הזה של האורך ורוחב של הט"ק צ"ל כולו מופשט, ולא יתקפל ולא יתקמט כלום משיעור הזה, כי מקום הנקפל או הנקמט אינו עולה מן המדה, וצריך להשגיח ע"ז תמיד כל הנוהרים לקיים מצות ציצית כל היום.
 הנקב שמכניס בו חוטי הציציות צריך שיהי' רחוק מסוף הכנף כאורך מלא קשר אגודל עד סוף הצפורן דהיינו כל אורך פרק ראשון אגודל מאדם בינוני בריח ולא בצמצום עד רוחב ג' גודלין ולא עד בכלל אלא פחות מעט.

סידורים מנוסחאות שונות ומכולם בירר וליבן את הנוסחא שבסידור שלו (בית רבי ח"א פכ"ו. וראה שם פ"י).
 רבנו הזקן לא הביא בהסידור רק מה שמקובל עפ"י כתבי האר"י ומתאימות עם מה שלמדו הפוסקים מהגמרא והכריעו כן להלכה, ודקדק שהתיבות יכילו את הסודות שבהן, אבל לא באר את הסודות והכוונות כדי שיהי' יד הכל ממשמשין בו (שער הכולל בהקדמתו, וראה לקוטי שיחות כרך ד' ע' 1149).
 ידוע אשר בין העשר זכותים שהחסידיים הראשונים יחסו לרבנו הזקן, הי' זה שתיקן נוסח התפלה (לקו"ד כרך ד' ע' תריח, ב).
 (מפני סיבות טכניות — לא באו כאן כל שינויי נוסחאות התפלה של נוסח אדה"י, ויבואו בחלק ההוספות שיודפס בקרוב).
 המתפלל . . . לא תגודדו : ראה פס"ד להצ"צ חאו"ת (ת, ד ואילך) — ובאם מותר לו לירד לפני התיבה ולהתפלל בנוסח שלו ולא של הצבור. מעשה רב, אשר מהר"ן אדלר (ובעל ההפלאה) עבר לפני התיבה בנוסח ספרד ובני המנין שלו התפללו נוסח אשכנז (ש"ת חת"ס חאו"ת ס"טז). ואכמ"ל.
 מותר . . . בקביעות : עיין ש"ת מהרש"ם חאו"ת. חת"ס חאו"ת סט"ו. מנחת אלעזר ח"א סי"א (וש"נ לכמה ספרים הדנים בזה) ומסקנתו דמותר לשנות מאשכנז לספרד ואר"י, אבל לא להיפך, עיי"ש. — ומעשה רב — בימות אדה"י שרובא דרובא מאלו שנקטו בנוסח האר"י מדייק עפ"י רבנו הי' עליהם לשנות ממנהגם הקודם, כמובן. וביניהם כו"כ גדולי ההוראה (ממכתב כ"ק אדמו"ר שליט"א).
 ברכת ענט"י . . . ופרודות : מנהג כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) ג"ע — הובא בלקו"ד כרך ג' תתח, ב. — ראה ג"כ בהערות וצינונים לסידור עם דא"ח (הוצאת קה"ת) שנט, א. מברך . . . ואילך : אדה"י בסידורו. וראה בהערות וצינונים לסידור עם דא"ח (שם).
 רוחב הט"ק . . . שיתחיל לכוון : אדה"י בסידורו. וראה פס"ד להצ"צ חאו"ת (ב, ג).

בט"ק יש לעשות ב' נקבים מרוחקים כמלא קשר גדול באורך רוחב ויכניס הד' חוטין בנקב זה ויוציאם בנקב זה ויכפלם ויקשרם ויהדקם סמוך לבגד ממש. ויש מדקדקים לעשות הנקבים באלכסון קצת. ובט"ג יעשה נקב א' לבד.

עצה טובה לו לעשות — בט"ג — עוד נקב קטן סמוך לשפת הטלית שמצדה לרחבה למעלה מקשר אגודל מהווית שלמטה ולהעביר שם חוט הכורך שהוא הארוך אחר שעשה הקשר העליון כראוי קודם שיתחיל לכרוך.

בנוגע לחוליות הציצית, מנהגנו לכרוך ג' ג' א' ואח"כ ב' ג' ג' וכו' בכדי לצרף הב' להא'.

המדקדקים נוהגין לישן בט"ק.

קודם לבישת הטלית — וכן בהנוגע לשאר מצות — אין נוהגים לומר "לשם יחוד".

התפלה בטלית גדול — לאחר הנשואין.

בלבישת טלית קטן בבוקר בידים נקיות ובמקום שמותר לברך, מברכים "על מצות ציצית" — כיון שאין בט"ק שלנו שיעור עיטוף. אם אסור לברך, אזי קודם התפלה — אם אינו לובש ט"ג — ימשמש בד' ציציותיו ויברך אז.

מנהגנו בלבישת טלית גדול: מניחים הט"ג מקופל על כתף ימין ובודקים הציצית. בשעת הבדיקה אומרים ברכי נפשי גו'. אח"כ לוקחים הטלית מן הכתף, פושטים אותו, מנשקים שפת הטלית, מחזיר אותו מכנגד פניו לאחוריו ומתחיל ברכת להתעטף בציצית, סיום הברכה סמוך לכריכת ב' כנפות ימין סביב צוארו לאחוריו בצד שמאל.

בעטיפת ט"ג אין צריך לכסות ראשו עד פיו, אבל נוהגין לכסות בחלקו העליון של הט"ג גם העינים.

בברכת להתעטף בציצית, הבי"ת של בציצית בנקודת שו"א.

בנוגע לחוליות הציצית: מכי כ"ק אדמו"ר שליט"א — ד' אלו תשט"ו (מובא בטעמ"מ, ירות"ו תשי"ז, ע' תרי).

המדקדקים: אדה"ו בסידורו. וראה שו"ע או"ח סי"ח ובני"כ שם. פס"ד להצ"צ או"ח (ג, ב).

קודם . . לשט יחוד: לא הובא בסידור אדה"ו (אף שבלקו"ת דברים (נה, ג) מבאר טעם המנהג לומר לשם יחוד קובו"ש לפני כל מצוה. וראה שעה"כ פ"ו סי"ב), אף שכ"כ בפע"ח שער הזמירות ספ"ה. וראה ג"כ שם השמטות בסוף ח"א, שער רה"ק (יב, א), ס' הליקוטים פ' ראה. ועוד.

התפלה בטלית גדול . . הנשואין: ראה ס' מהרי"ל הל' נשואין. המנהיג הל' נשואין. מג"א לשו"ע או"ח סי"ח סק"ד. שר"ח אסיפת דינים מע' חו"כ סי' יא. ואכ"מ.

בלבישת ט"ק: היום יום ע' סב. מנהגנו בלבישת ט"ג: היום יום ע' פה (ועיין שארית יהודא או"ח סי"א, דברי נחמ"י או"ח סי"ט).

בעטיפת ט"ג: היום יום ע' גא (הוצאה שלישית, תשי"ז). וראה בהערות וצינונים לסידור עם דא"ח (שנט, א).

להתעטף בציצית: אדה"ו בסידורו, הלכות ציצית. והטעם לזה — הגם שבשו"ע אדה"ו סי' ח' פסק כהמג"א לומר בציצית בפתח, אבל המקובלים הכריעו עפ"י הקבלה ועפ"י הדקדוק שיהי' מנוקד בשב"א, שאין מתעטפין בציצית רק בטלית שיש בו ציצית. עיין ברכי יוסף ומתו"ק ברכה הובא בשע"ת (לאו"ח) סי' ת סק"ו (שע"ה הכולל, ס"ב אות ה).

מצות תפילין

הוראה לרבים: מתחילין להניח תפילין שני חדשים קודם הברימ'צות. בתחלה בלא ברכה וכעבור איזה שבועות בברכה. יש נוהגין להניח תפלה של יד מיושב מטעם שנתבאר בזה ומברכין ג"כ מיושב.

אחר הנחת התפלה של יד על הקבורת קודם שמהרקה יברך, ויכוין לפטור גם את של ראש, ואח"כ יהדק הרצועה בתוך הקשר. ויזהר שלא יוח הקשר של יו"ד מן התפלה של יד, ויש כורכין ב"פ סביב התיטורא בכדי שיהי' כמין שי"ן עם הרצועה המהדקת את התפלה של יד.

ובענין הכריכות של התשי' למדני כ"ק אדמו"ר (כ"ק אדמו"ר מהר"ש) זצוקלה"ה לכרוך ז' כריכות עם הב' חצאין, והיינו חצי הכריכה העליונה וב' כריכות שלמות בקירוב זה אל זה, ואח"כ להניח מקום פנוי מעט ולעשות עוד ד' כריכות שלמות וחצי כריכה באלכסון ולכרוך פעם א' על פס היד (וגעשה כמין ד' הפוכה) ואח"כ לכרוך הג' כריכות על האצבע (ובענין כריכות אלו איך לעשות אינני זוכר בבירור. אך כמדומה לי ברור שראיתי שכך תחלה כריכה אחת על הפרק התחתון הסמוך לכף היד, ואח"כ כריכה א' על הפרק הב', ואח"כ עוד כריכה א' על הפרק התחתון) ומותר הרצועה לכרוך על פס היד כנ"ל (ולא כאותן שעושין שין על היד).

בסדר הכריכות של הרצועה של יד אשר כורכים בהאצבע כמו שמסודרים בהסידור בהנהגות של אדמו"ר הרשב"ב נ"ע זי"ע זצוקלה"ה ג' כריכות, הא' על הפרק התחתון הסמוך אל כף היד, ב' על הפרק האמצעי, הג' עוד פעם על הפרק התחתון, ראיתי כמ"פ שדייק בזה וגם כמ"פ במשך התפלה הי' מעיין ומתקן שהכרך השלישי שהי' על פרק התחתון שלא יהי' מונח על הכרך

הוראה לרבים: היום יום ע' עה.

ומועתק בזה קסע ממכתב כ"ק אדמו"ר שליט"א: והנה לא נעלם ממני דעת איזה מהאחרונים (הובאו בני"כ שו"ע או"ח סוסל"ז) שכיון שהתפילין צריכים נוף נקי אין להקדים בהנחתם, ובפרט בדורותינו אלה, עכ"ז כיון שבפירוש הורה — כ"ק מו"ח אדמו"ר — אשר זוהי 'הוראה לרבים' — מצוה לקיים דברי חכמים בתראי ובפרט שהורו לפרסם דעתם בזה (וכלשון האמור 'לרבים'). ע"כ — וראה שו"ע אד"ז סי' ל"ז סוסיג: ועכשיו נוהגים לחנכו ב' ובי' חדשים קודם הזמן.

ברכה: היינו כשמתרגל באופן הנחתן ומקומן הראוי — כנ"ל (מרשימת כ"ק אדמו"ר שליט"א).

יש נוהגין: אדה"ז בסידורו, וראה שו"ע שלו או"ח סכ"ה סעי' כו.

אחר הנחת... של יד: אדה"ז בסידורו.

ובענין הכריכות: הגהות כ"ק אדמו"ר (מוהרשב"ב) נ"ע בסידור תו"א (ברוקלין, נ. י. תש"א) ובסידור עם דא"ח (ברוקלין, תשכ"ה).

כריכה אחת... ואח"כ עוד כריכה: אף שבהלכות תפילין בסידור אדה"ז ד"ה בר"א כותב באו"א.

בסדר הכריכות... הכרך הראשון: רשימת הרב ר"א שי' סימפסון.

הראשון רק שיהי' אצלו באותו הפרק אשר לצד פרק האמצעי נאחו בהרצועה של הכרך הראשון.

התפלה של ראש יזהר שיהא באמצע רוחב הראש ממש וצריך ליוזר בזה מאד.

ואם שח בין תפלה לתפלה יברך על של ראש (על מצות תפילין).

רצועה של ראש הולכת ונמשכת עד הרגלים.

כבר נהגו העולם להשתמש בתפילין של חברו אף אם ישנו אח"כ הקשר

לפי מדת ראשם, ואין זה מבטל הענין דקשר של קיימא.

המתפללים בארבעה זוגות תפילין כך נוהגים: (א) מניחים תש"י ותש"ר

דרש"י קודם אמירת פרק איזהו, ומתפללין בהם עד אחרי אך צדיקים גוי.

(ב) מסירים תש"ר דרש"י, ומניחים — בלא ברכה — תש"ר דשמושא רבא וקוראים שמע גו' עד אמת ואומרים מזמורי תהלים כפי שנחלק לימי החודש.

המהדרים היו לומדים אותם עם פירש"י ומצודות. (ג) אח"כ מניחים תפילין

דר"ת — בלא ברכה — וקוראים שמע גו' עד אמת, פ' קדש גו' והזכירות

שנדפסו בסידור. ולומדים פרק משניות כל אחד לפי הבנתו. (ד) מסירים תש"ר

דר"ת ומניחים תש"ר דראב"ד — בלא ברכה — וקוראים שמע גו' עד אמת.

ולומדים פ' חומש עם פירש"י — מפרשת השבוע: יום א' עד שני, ביום ב'

פרשה ב' וכו'.

שחרית

נכון לומר קודם התפלה הריני מקבל עלי מצות עשה של ואהבת

לרעך כמוך.

התפלה . . מצות תפילין): אדה"ו בסידורו.

רצועה: בשו"ע או"ח סכ"ז בסופו כתב שצריך שיגיעו עד הטבור, ובטור שם י"א עד המילה, וממשיך בסע"ח שער התפילין ס"י: טוב שישים כו' כדי שלא יגיעו לארץ כו' — שמע שהדרך לילך ברצועות ארוכות עוד יותר. (הערת כ"כ אדמו"ר שליט"א בקונ"ס עח ע' רט).

כבר נהגו . . קיימא: ממכתב כ"כ אדמו"ר שליט"א, ומועתק בזה קטע מהמכתב:

בשורת אבני נזר חאו"ח קפ"ג בסופה: דהמניח תפילין של ראש של אחר לא שפיר עבדי, כיון שהבעלים ישנו אח"כ הקשר לפי ראשם ונמצא דלא הוי קשר של קיימא ולא

יצא הראשון ידי חובתו, ומצוה לפרסם הדבר עכ"ל. אבל כבר נהגו העולם דלא כן. וראי

חזקה להמנהג הוא מ"ש בפשיטות בשו"ע או"ח סי' יד ס"ד הועתק ג"כ בשו"ע לרבנו סע"ף

י"ב דמותר להתלבש בתפילין של חברו וכו'. והועתק בכמה אחרונים ובשום מקום לא

נתבאר שבמה דברים אמורים כשמת הראש מתאמת, שבאמת רק לעתים רחוקות מזדמן

כך. וכבר הקשו על האבני נזר הועתקה קושיהם שם סי' קפד וקפה. ובכלי חמדה על

התורה פרשת וילך לימד זכות על מנהג העולם (א) דתפילין לא בעי קשר של קיימא

וכהרמב"ן, (ב) דמה שמקשר לומן מצותה נחשב קשר של קיימא. ועיי"ש שמבאר מה

שלכאורה לא משמע כן באיזהו מקומן. ע"כ. — וראה ג"כ לקו"ש כרך א' ע' 227: בכל

מקום שהתורה מצוה לעשות קשר, הנה ציוחי התורה עושה זה ענין נצחי, עיי"ש בארוכה.

המתפללים בדי' זוגות: היום יום ע' ס. וראה לקו"ש כרך ב' ע' 507 ואילך.

נכון לומר . . כסוד): אדה"ו בסידורו. שער הכהונות בתחלתו. סי' האריו"ל. וראה

ספר השיחות קץ היש"ת ע' 157. ספה"מ תש"ט ע' 99. ובהיום יום ע' סז; זאת

בק"ש שיש אומרים בבוקר — קודם התפלה — כדי לצאת חובת ק"ש בזמנה, ג"כ כופלים ג' התיבות ומסיימים בתיבת "אמת".
באמירת אנא בכח צריך לראות — או לצייר במחשבה — השמות, שהם הר"ת, אבל לא לאמרם.
כ"ק אדמו"ר שליט"א נוהג — כשמתפלל לפני התיבה — לומר, הסיום עכ"פ, הברייתות דר' ישמעאל כו' י"ג מדות כו' בקול הנשמע (למנין מתפללים) ובניגון כמו לימוד. וכן (הסיום ד) אר"א אר"ח ת"ח כו' קודם עלינו, והסיום דלימוד המשניות שלאחרי התפלה — כל זה באם אומרים אחר הנ"ל קדיש דרבנן.
לפי קבלת האריו"ל (כמבואר בפע"ח שער הקדישים) הנה צ"ל קדיש דרבנן אחרי משנת איזהו וברייתא דרבי ישמעאל קודם הדו "ומצוה וחובה להקים את דבר אמירת הקדיש דרבנן קודם התפלה כנהוג בכל ישראל".
הרכנת הראש בקריש בעת אמירת התיבות: שמייה רבא, ויקרב משיחה, ואמרו אמן (חוקף, וחרר ומרכין ראשו ואומר) היא שמה... יתברך (חוקף, וחרר ומרכין ראשו ואומר) וישתבח... ויתהלל (חוקף, וחרר ומרכין ראשו ואומר) שמה דקודמא בריך הוא, ואמרו אמן. בשעת אמירת ואמרו אמן של התקבל — הרכנה במקצת.
הטיית והרכנת הראש בעת אמירת עושה שלום של קדיש: עושה שלום במרמויו — לימין המתפלל. הוא — באמצע. יעשה שלום עלינו — לשמאל. ועל... אמן — באמצע.

נוסחאות בתפלה

אומרים בתפלה: וכן — בצירי ולא בפתח — שני כתובים.
יתגדל ויתקדש — שני הדלתי"ן בפתח.
חיתני — בקמץ ולא בפתח — מירדי בור.
זכר — זיין בסגול ולא בצירי — רב טובך.

אומרת אשר מצות אהבת ישראל היא שער הכניסה, אשר דרך בו יכול האדם לבוא לעמוד לפני ה' להתפלל, בזכותה תקובל תפלת המתפלל.
בק"ש: היום יום ע' נד. — אם גם ק"ש זו צריכים לומר בתפילין — ראה בארוכה בסי' אות חיים ושלום (להרה"צ וכי' ממונקאטש) סי' כ"ה סק"ו. ושי"ו. הובא ונתבאר בארוכה בשיחת כ"ק אדמו"ר שליט"א ש"פ שלה, תשי"ב.
באמירת אנא: היום יום ע' לט.
כ"ק... בקול הנשמע: כדי לצאת לכל הדעות (ראה אחרונים לשו"ע או"ח סי' סט ורלו. קצוה"ש סס"ז סק"יז. ערה"ש סנה" סק"ה).
לפי קבלת... בכל ישראל: ממכתב כ"ק אדמו"ר (מהוריי"צ) ג"ע (נדפס בסה"מ תשי"ט ע' 98 ואילך).

הרכנת הראש: הדעות בזה בני"כ השו"ע או"ח סוף סג"ו.
הטיית והרכנת הראש: ראה ב"י או"ח סג"ו ושו"ע ר"ס קכג וני"כ. וצ"ע.
נוסחאות בתפלה: היום יום ע' נג.
יתגדל ויתקדש: כן הוא גם בנסחת היעבך, בסידורו.

משליך קרחו — בפתח ולא בקמץ — כפתים.
 ומברכים ומשבחים וכו' — במ"ם סתומה ולא בנו"ן פשוטה.
 ומלכותו ואמונתו לעד קימת.
 מנו מאמר — מ"ם שלישית קמוצה.
 כיום כו' נאמר — מם פתחה.
 זכור — במלאופם — כי עפר אנחנו.
 ונטלתני — טית פתחה, למד בשבא. תיו דגושה פתחה.
 ואהבתך לא תסור — ולא אל תסיר.

תפלה

הזמן המסוגל ללימוד דא"ח הוא בבקר קודם התפלה שאז מאיר מלמעלה מבחי' לובן העליון דאתערותא דילי' הוא בבקר דאברהם.
 המחשבה בדא"ח בטו"ת קודם התפלה פועל הרבה בתפלה שאח"כ ובהנהגה בכל היום, ועצם המחשבה היא באופן אחר מכמו בזמן אחר וקרוב אל עצמו יותר וממילא פועל יותר והא בהא תליא.

* * *

להסיר כל המונעים בתפלה . . צדקה כמו ר"א יהיב פרוטה כו' בצדק אחזה פניך מפני שיש קטרוגים על האדם ודנין אותו אם ראוי לכנס להיכל ממ"ה הקב"ה בתפלה, וצדקה תציל כו' וצדקה תרומם גוי . .
 מזמני היום המסוגלים לנתינת צדקה הם, בבוקר קודם תפלת שחרית וכן קודם תפלת המנחה.

ומברכים . . פשוטה : אדה"ז בסידורו, ודלא כמ"ש בסי' האריז"ל. הדעות בזה נקבצו בסי' אוצר התפלות ובסי' לקוטי מהרי"ח ח"א (ממכתב כ"ק אדמו"ר שליט"א).
 הזמן המסוגל : לשובו של כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע, בקונט' עה"ת פכ"ה.
 וראה בזה קונטרס התפלה, קונטרס עץ החיים פכ"ה. — ולהעיר ממ"ש הרמ"א בשו"ע או"ח סי' צח סעי' א, ובשו"ע אדה"ז שם : יחשוב קודם התפלה מרוממות הא"ל יתעלה ובשפלות האדם ויסיר כל תענוגי האדם מלבו.
 — ואין מזה סתירה למ"ש בשו"ע או"ח סי' קנה ס"א וכפי הדגשת אדה"ז בשו"ע שלו שם : ועת זו [דלימוד התורה] שביום מצוה נון המובחר לקבוע אותה מיד אחר התפלה — כי,
 "תועלת לימוד התורה לפני התפלה היא בשביל שתהיי' התפלה בהכנת הלב והמוח מתאימה, אבל לימוד התורה חצ"ע זמנו נכון יותר לאחר התפלה [כני"ל], וכתפלת אבא בנימין שתהא תפילתי סמוכה למטתי וכפירשי' שם (ברכות ה, ב) [קושית התוס', וביאור הענין מובא מרבנו הזקן בלקו"ת דברים צו, ב]" (ממכתב כ"ק אדמו"ר שליט"א).
 המחשבה בדא"ח . . תליא : ממכתב כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע (קובץ מכתבים אדוני' חלק א' בתחלתו). — ע"ד מכתב זה ראה לקו"ד כרך א' ע' קכד ואילך.
 להסיר כל המונעים : לקו"ת תבוא, ד"ה תחת אשר לא עבדת, סעי' ג. ראה ג"כ אגה"ק סי"ח. ד"ה הקל קול יעקב (הקדמה לסידור אדה"ז). ספר השיחות קיץ היש"ת ע' 98 ואילך. ספה"מ תשי"א ע' 153.
 מזמני היום : ראה שו"ע האריז"ל ה"ל צדקה. שו"ע אדה"ז סו"ס צב. שו"ע ה"ל

ע"י שנותנים צדקה לעני קודם התפלה ומחיים אותו, ניתוסף חיות הרבה בתפלה.

• • •

ידוע ומקובל בענין הכוונות שבתפלה, אשר אלו שאין דעתם יפה לכוון, מפני העדר הידיעה או מפני שאין בכחם לזכור כוונות הפרטיות בעת התפלה, מספיק שיכוונו כוונה כללית, להיות תפלתו נשמעת לפניו ית' עם כל הכוונות המבוארות בספרי קבלה.

אבל, במשך י"א חודש, וכן בעל יארצייט, מדליקין חמשה נרות בשעת התפלה.

בר"ח, ובכל יום שיש בו מוסף אין האבל יורד לפני התיבה, ואפילו לא בתפלת ערבית ומנחה.

בחנוכה יורד האבל לפני התיבה, לבד לאמירת הלל.

ע"כ שליחותיהו דרו"ל קא עבידנא לגזור גזירה שוה לכל נפש שלא לשח שיחה בטילה משיתחיל הש"ץ להתפלל התפלה עד גמר קדיש בתרא שחרית ערבית ומנחה.

• • •

הוד כ"ק אבותינו רבותינו הקדושים וצוקלה"ה נבג"מ זי"ע פסקו להלכה לאלו ששאלו בענין תפלה בצבור, דאיך יקיימו שניהם לעסוק בעבודה שבלב באריכות התפלה ולהתפלל בציבור, ענו להם כי פירוש תפלה בציבור בשעה שהציבור מתפללים. וסידרו להם כי ישמעו כל התפלה, קדישים, ברכה, קדושה, קריאת התורה, והקדישים ותפלת ציבור, ואח"כ להתפלל במתינות איש איש כפי השגת יד שכלו בהעבודה שבלב.

הנשואים נהגים להתפלל כל התפלות בחגירת אבנט (וכן בעשיית כמה מצות ולא בכזף, וצ"ע הטעם).

צדקה סרמי"ט סי"ד. וראה ג"כ תו"א סי"ט וצא. לקרית תבוא (מז, ב). הקדמת רבינו בסידור. אנה"ק סי"ח. וע"פ כ"ק מו"ח אדמו"ר, קודם כל מצוה" (היום יום, ו' תמוז). אלא שבכ"מ מהמסומנים לבסוף הוא לצורך התפלה (והמצוה) — ולא שאז דוקא זמן הצדקה, משא"כ בשו"ע האריז"ל וכו', ע"ש. ואכ"מ. (משיחת כ"ק אדמו"ר שליט"א, ח"י אלול תשכ"ב, ספה"מ היתש"ב ע' 144).

ידוע . . קבלה: היום יום ע' כז.

חמשה נרות: כנגד נפש רוח נשמה ח"י יחידה (משיחות כ"ק אדמו"ר (מהור"י) נ"ע — ספר המאמרים תשי"ח ע' 146).

ומכאן יש ללמוד גם בהנוגע למגורה החשמלית שנהגים להעמיד אצל העמוד, שהיה בת חמשה נרות חשמליות (הוראת כ"ק אדמו"ר שליט"א).

בר"ח . . ומנחה: מנהגים בקונטרס ברוך שעשה נסים. וראה פרמ"ג לאו"ח סתרע"א מש"ז סק"ח.

בחנוכה . . הלל: מנהגים בקונטרס הנ"ל. הדעות בזה — ראה אחרונים לשו"ע או"ח קל"א, ר"ס תקפ"א, תקפ"ב, תרע"א. יו"ד סוף ששע"ו ועוד.

ע"כ שליחותיהו . . ומנחה: רבנו הזקן באגה"ק סכ"ד. עיי"ש בארוכה.

הוד כ"ק . . בהעבודה שבלב: ספר המאמרים תשי"ט ע' 99. עיי"ש בארוכה.

הנשואים נוהגים . . אבנט: מנהג חסידים, עפ"י המובא בטושו"ע או"ח סימן צא

נוסף על סיוע כל פסקא — מגבי' הש"ץ קולו גם באמירת: הודו..
עלילותיה, כי כל.. עשה, רוממו.. אלקינו, ה' הושיעה.. קראנו, אתה הוא..
לפניך, ומלכותו.. קיימת.

(בשאר התפלה שיש בזה חלוקי מנהגים — לא נרשם אצלי).

ה' מלך ה' מלך, פסוקים אלו היינו ה' מלך כו' והי' ה' למלך כו' צ"ל
מעומד, ואם עומד בתפלה באיזה זמר אחר והצבור אומרים פסוקים אלו צריך
ג"כ לעמוד, אך לא יפסיק לומר עמהם הפסוקים (נראה שם שאפילו הוא עומד
במקום שמותר להפסיק) אלא יאמר אותו הזמר שהוא עומד בו.

פסוקי דזמרה

לאמירת ברוך שאמר אחוים ב' הציצית שלפניו ביד שמאל, ובסיוע
הברכה מעבירים אותם על עיניו ואח"כ נושקים אותם.

בברוך שאמר, בין תיבת מלך לתיבת משבח, נקודה להפסק כי תיבת
מלך נמשכת למעלה.

באמירת פותח את ידיך — ממשמשינ בתש"י, ובאמירת ומשביע לכל
חי רצון — ממשמשינ בתש"ר.

בפסוד"ז (אם הגיע הש"ץ לאמירת קדושה, מודים וקדיש) מפסיקים
לומר כל נוסח הקדושה (וכן ההוספה שמוסיפין בשבת וביו"ט בשחרית ובמוסף)
ומודים, אבל לא אמן שמתקבל ואילך.

וג"כ וראה ג"כ כף החיים שם סעי' ד' ואילך, בנימוקי או"ח שם. ומועתק בזה מכתב
כ"ק אדמו"ר שליט"א ע"ז:

ובשאלתו להסעם להתחיל לחגור אוור לתפלה רק לאחר הגשוואין. הנה אף שלא
מצאתי בזה בפירוש, י"ל כיון שזהו מנהג חסידים (ע"ין האריכות בזה בטושו"ע או"ח
סי' צ"א וגי'כ), וענינו הכון לקראת אלקיך ישראל, שהוא ע"ד עטיפת טלית — פריסו
דמצוה להמשיך עליו מלכותו ית' (ע"ין תניא ריש פרק מא) מפני הצד השוה שבהניל
נוהגים להתחיל בשניהם בתקופה אחת. והיא לאחר הגשוואין. וכמרומו בהנוגע לטלית
בקדושין כט, ב. וי"ל עוד טעמים בזה, ואכ"מ.

ולהעיר אשר בכ"מ בפולין נהגו לחגור אבנט גם לפני החתונה, וכן מובא המנהג
לחגור שתי חגורות (בספר מנחם ציון. הועתק גם בספר טעמי המנהגים חלק שלישי
וע"ין ג"כ שבת פרק טז משנה ד'*) — אבל שני מנהגים אלו אין אנ"ש נוהגים בהם.
נוסף.. נרשם אצלי: רשימות כ"ק אדמו"ר שליט"א.

ה' מלך: שמש שער הכונות בכונת ה' מלך. פעי"ח שער הזמירות סי"ג. סידור
קול יעקב במקומו, וסי' הרש"ב ובמ"ח מסכת תפלת העשי' פי"א מ"א, בעה"מ ש"ו פע"ב
כל דבר שהוא מעולם האצ"י צריכים לומר מעומד ובפרט זה הוא אצ"י שבאצ"י עאכו"כ
שצ"ל מעומד (הגהות כ"ק אדמו"ר — הרש"ב — ג"ע לסי' תר"א).

בברוך שאמר: הגהות לסידור הישן.

בפסוד"ז.. התורה: עפ"י מכתב כ"ק אדמו"ר שליט"א (נרשם להלן ע' 103).

(*) טעם גם מקור למנהג חסידים ללבוש כיפה תחת הכובע. ולהעיר מחולין קלה.
א: כיפה כו'.

אין להפסיק באמצע פסודו לאמירת בריך שמי' או לזאת התורה.
 «אין דעתי נוחה מזה שמפסיקין בתפלה בביטוי מלות נוספות בושארגאן».

ברכות ק"ש וק"ש

צריך הש"ץ לכלול עצמו עם הצבור ולחזור ולומר ביהל"ו, ואין להש"ץ להמתין עד שיסיימו הצבור, אלא עונה עמהם ביחד, ולא יענו אמן אחר ביהל"ו שאומר הש"ץ.

באמירת יוצר אור ממשמשין בתש"י ובאמירת ובורא חושך — בתש"ר.
 למלך א"ל חי וקים — הלמ"ד הראשונה קמוצה.
 לאמירת והביאנו לשלום כו' מחברים תחלה ב' הציציות דלפניו, אח"כ מצרפים ציצית כנף השמאלי דלאחוריו, אח"ז ציצית דכנף הימין ואחזים אותם בין קמיצה לזרת דיד שמאל.

«סדר לקיחת ואחיות הציצית לק"ש אף שכבר נדפס אבל לא ברור כל הפרטים שבו, אשר ע"כ ארשום מה שראיתי הנהגת כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) בזה: לוקחים ב' הציציות שלפניו בידו השמאלית בין האצבעות של אגודל ואמה (כי שם הוא המקום שמסדרים כל הד' ציצית כדלקמן) ישר זה אצל זה. אח"כ לוקחים ציצית אחת מאחוריו, של שמאל ונותנים אותה אצל הב' ציצית הנ"ל מהשמאל, אח"כ לוקחים הציצית הד' מלאחוריו התלוי' מצד הימין ומצרפים אותה להג' ציצית הנ"ל לצד הימין שלהם (ז"א אשר הד' ציצית

אין דעתי . . . בושארגאן : ממכתב כ"ק אדמו"ר שליט"א. ומועתק בזה קטע ממכתב

זה :

בנוגע לשאלתו אם מותר להפסיק בתפלה בביטוי מלות נוספות בושארגאן : הנה באמת אין בזה חילוק בין לה"ק וזרגון, כי החשש הוא מפני ההפסק ולא מפני הלשון, ואף שלא שמעתי בזה הוראה, וידוע ג"כ כמה סיפורים מהחסידים הראשונים שהיו מוסיפים כמה מלות בתפלה, אבל בכלל אין דעתי נוחה הימנה, והנקודה היא, שאם זה מועיל לכחות התפלה ולפעולתה הרי יש אולי למצוא היתר לזה, אבל קשה להבחין ולדעת על ברור אם זה בא מצד התפשטות דנה"ב שגם לה יש אחיזה והתפשטות בהתגברות התפלה, וכמבואר בענין פלשתים דקדושה ולעו"ז (עיין בתו"א ותו"ח ס"פ בשלח, ובקונטי' התפלה וקונטי' העבודה בסופו בענין ההתבוננות בכללות) או שזה בא בדרך הדבור מעצמו מצד הנה"א, ולכן השאלה למה להכנס בספיקות ?

ההיתר ע"פ נגלה מבואר בשו"ת אמרי יושר (להרב מטרנא) ח"ב סק"ט (בדיעבד) ובנימוקי או"ח (לבעהמ"ס מנחת אלעזר) סק"א (אפילו לכתחילה).

צריך הש"ץ : סידור רבינו ושוע רבינו או"ח סי' קצב סעי' ב (ודין זה הוא בכ"ס שאומרים ברכו, ועי' בדי השלחן — קצוה"ש סי' יח — סי' ל"א מה שהעיר בזה).
 באמירת . . . בתש"ר : הובא בכ"מ במאמרי דא"ח, והוא עפ"י כתבי הארז"ל (ראה

סידור הארז"ל, משנת חסידים — תפלת הבריאה).

למזן . . . קמוצה : הגהות כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע על הסידור. וראה שעה"כ

פי"ז ס"ט. מאמר נוסח התפלה (להרה"צ וכו' ממונקאטש) סימן יד.

לאמירת : היום יום ע' סד.

סדר לקיחת . . . כ"ל : רשימת הרב ר"א שי' סימסון.

המונחים אצלו בין ב' האצבעות הנ"ל המה ממש באותו הסדר כמו שהמה תלויים בהטלית כמו שהוא מלובש בהם, ב' ציצית לפניו, ולאחריו ב' ציצית א' מימין וא' בשמאל. כאלו שהמה מקיפים את הב' ציצית שלפניו) אח"כ לוקחים הד' ציצית כמו שמסודרים כנ"ל, בתוך היד ומוציאים אותם לחוץ בין זרת וקמיצה, אח"כ מדלגים ב' האצבעות קמיצה ואצבע ומכניסים את הציצית לפנים תוך כף היד בין האצבע לאמה, ומשם מוציאים אותם לחוץ בין האמה לאגודל וככה אחוזים אותם כמו שמסודרים כנ"ל כל משך אמירת הק"ש גם בעת נשיקת הציצית רק באמירת וראיתם אותו אחוזים בידו הימנית הב' ציצית שלפניו המונחים באמצע אבל כמו שמסודרים כנ"ל".

הש"ץ מסיים ברכת הבוחר כו' באהבה — בלחש. כן נוהגים כל ימות השנה.

נושקים הציציות שש פעמים היינו באמירת תיבות : ציצית, ציצית, לציצית, אמת, קימת, לעד.

נוהגים להעביר הציצית על העינים קודם כל נשיקה.

גם זה שעדיין לא גמר קריאת שמע מוציא אותו הש"ץ באמירתו ה"א אמת (היינו שמשלים להתפלל ג' תיבות, כיון שזהו בעת אמירתו ק"ש).

יחיד המתפלל לעצמו יחזור תיבות אני ה' אלקיכם.

זמן קריאת שמע של שחרית שהוא רביע היום צריך לזוהר במאד בקיץ ביותר שלא לעבור הזמן, כי הוא יותר מוקדם בקיץ.

ברכת גאל ישראל — מסיים הש"ץ בקול רגיל. וכן נוהגין בכל ימות השנה.

שמונה עשרה

אין מכים על החזה — באמירת סלח לנו — בכל תפלה שאין אומרים תחנון אחרי, היינו גם לא בערבית דכל השנה.

אמירת עננו בברכה בפני עצמה — בד' צומות — אם יש בביהכנ"ס אף רק ג' מתענים, ועכ"פ כשיש עוד שבעה שאכלו פחות מכשיעור.

הש"ץ : ראה שו"ע או"ח סי' ס"ד וס"א ונ"כ — קונט' נה, מחוזה"ש — הוספה ללקוטי מנהגים.

נושקים : היום יום ע' סד.

נוהגים : מנהג כ"ק אדמו"ר שליט"א. וראה כף החיים סכ"ד סק"ד.

גם זה . . ק"ש : ממכתב כ"ק אדמו"ר שליט"א. וראה כף החיים סי' ס"א ס"ק ט"ז.

יחיד . . אלקיכם : אדה"ז בסידורו. וראה בשעה"כ פ"ב ס"ט בארוכה ע"ז.

זמן קריאת שמע : אדה"ז בסידורו. וראה צ"צ ח"י על הש"ס ברכות (ג, ג).

ברכת גאל : ראה שו"ע או"ח סי' סו ור"ס קיא ובניכ' ובסידור הלי' ק"ש — קונט' נה, מחוזה"ש — הוספה ללקוטי מנהגים.

אין מכים : חוברת אי' משיחות כ"ק אדמו"ר שליט"א, סעי' יו"ד. מנהגים — קונט' צז.

אמירת עננו . . ג' מתענים : מנהגים המובאים ברשימות על מגילת איכה ע' 61, ע"י פס"ד להצ"צ או"ח סתקס"ו.

ועכ"פ . . מכשיעור : שו"ת צ"צ שער המילואים ת"א ס"ח.

איתא שכל השנה באמרו בש"ע ואת כל תבואתה לטובה, צריך לכוון לחטים למצה ואתרוג — במקום אחד נזכר מלבד הנ"ל גם יין לקידוש — ואז במילא תהי' כל התבואה לטובה.

בברכת ולמלשינים מפסיקים קצת בין "ותמגר" לתיבת "ותכניע", מתאים להכוונה, אשר "ותעקר ותשבר ותמגר" הם נגד ג' קליפות שצריכים העברה לגמרי, "ותכניע" — לנגד קליפת נוגה שצריכה הכנעה ויש בה בירור.

אין לדלג לכתחילה ועל הנסים כדי שיוכל לענות קדושה ומחידים. נוהגים לומר בסיום שמו"ע — קודם יהיו לרצון השני — הפסוק של שמו. כמה מהתחסידים נוהגין לומר בסיום דשמו"ע גם הפסוק של שם האדמו"ר.

הטיית הרכנת הראש בעת אמירת עושה שלום של תפלת לחש, בעת אמירת עושה שלום במרומי — הטי' והרכנה לשמאל המתפלל. הוא — באמצע. יעשה שלום עלינו — לימין המתפלל. ועל... אמן — באמצע.

חזרת הש"ץ ונשיאות כפים

מכוונים הרגלים (באמירת קדושה) עד לאחרי הא"ל הקדוש.

אמירת מודים של הש"ץ צריך לאומרו בקול כמו שאר ברכות התפלה — דלא כמנהג העולם שהש"ץ אומרו בלחש.

הטיית והרכנת הראש — של הש"ץ — בעת אמירתו ברכת כהנים: יברך (הרכנה לימין שלו) ה' (בזקיפה. לימין) וישמרך (הרכנה ובאמצע). יאר (הרכנה ולשמאל) ה' (בזקיפה שמאל) פניו אליך (הרכנה. שמאל) ויחנך (הרכנה. אמצע). ישא (הרכנה. אמצע) ה' (זקיפה. אמצע) פניו אליך (הרכנה. אמצע) וישם (הרכנה. ימין) לך (הרכנה. שמאל) שלום (הרכנה. אמצע).

איתא: היום יום ע' צו.

בברכת: היום יום ע' טו.

אין לזנוג: שו"ת צמת צדק שער המילואים סי' יא.

נוהגים לומר: בסי' קיצור של"ה בסופו. וראה מכתב כ"ק אדמו"ר (מהור"י) ג"ע מערב חה"ס תשי"ב שם מבאר גודל ענין אמירת פסוקים אלו. — נדפס בהערות וציונים לסידור עם דא"ח (שסג, ב).

כמה מהחסידים: הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א קונט' צט ע' קו, מיוסד עפ"י דברי הצ"צ המובאים שם.

הטיית... באמצע: מנהגים — קונט' נה, וראה ב"י או"ח סניו ושו"ע ר"ס קכג וצ"ע.

מכוונים... הקדוש: כ"כ באל"י רבא סו"ס צה (וראה ג"כ מהר"ל הובא בר"מ ובא"ר סו"ס קכה לענין דיבור) (ממכתב כ"ק אדמו"ר שליט"א). — וכן הובא — לענין דיבור — בשו"ע אדה"ז סי' קכה ס"ב.

אמירת מודים... בלחש: רשימת הרב ר"א ש"י סימפסון.

הטיית... אמצע: סה"מ תשי"ח ע' 147. וראה מג"א סקכ"ו. סק"ג ובאחרונים שם.

אחרי כל ברכה מברכת כהנים — עונין אמן.
 בעת אמירת הש"צ ברכת כהנים היו האדמור"ים נ"ע וצוקלה"ה זי"ע
 נוטים פניהם אל הש"צ.
 אחר שמונה עשרה בשחרית ובמנחה יאמר וידוי.
 בתחנון ונפ"א אומרים לדוד אליך ה' (תהלים כז).
 קודם אמירת מזמור לדוד אליך אומרים הפסוק: רחום וחנון וגו'.
 בסוף המזמור מוסיפין הפסוק: הוא יפדה את ישראל מכל עונותיו.
 אין אומרים א"ל אך אפים לא בר"ח ולא בחנוכה ופורים קטן וגדול
 ב' ימים ולא בערב פסח וט"ב.

קריאת התורה

ותגלה ותראה כו' אומרים בחול ובשבת מנחה. ובשבת ויו"ט בשחרית —
 ויעזור. ותגלה (בוא"י).
 בעלי' לתורה: אחיזה ב"עץ חיים" על ידי הטלית, פותח הספר תורה,
 נוגע בטליתו בתחילת מקום הקריאה ובסופו, נושק הטלית במקום שנגע בס"ת.
 גולל הס"ת מפנה פניו, קצת, לימין ומברך. פותח הס"ת, אומר בלחש, חוץ
 ממקומות מיוחדים, אחר הקורא. בגמר הקריאה נוגע בטליתו בסוף מקום
 הקריאה ואח"כ בתחילתו. נושק הטלית במקום שנגע בס"ת. גולל, פונה לימין
 ומברך.

אחרי . . . אמן: אדה"ו בסידורו. וראה שעה"כ ס"ט ס"א משמרת שלום (להרה"צ
 וכו' מקידינוב) ס"י כח ובמהדו"ב שם. דרכי חיים ושלום ס"י קעט ובהערה שם.
 בעת אמירת . . . אל השי"ן: רשימת הרב ר"א ש"י סימפסון.
 אחר שמונה עשרה . . . וט"ב: אדה"ו בסידורו.
 בתחנון: כ"ה גם בסי' הארז"ל. וראה שו"ע אדה"ו סקלי"א סוס"א.
 בסוף החזמור: ראה שעה"כ פי"א ס"ח.
 אין אוסרים: ראה השלמה לשו"ע רבנו הוקן להרה"ג והרה"ח וכו' ר' נחמ"י ז"ל
 מדובראחנא בעהמ"ס דברי נחמ"י — ס"י קלא סע"ט (גופסה בסוף חלק א' דשו"ע
 אדה"ו (קה"ת, תש"כ).

ותגלה ותראה: כ"ה בסידורים יעב"ץ, חמדת ישראל, תפלת ישראל עם פי' אור
 הישר, אוצר-התפלות, כלבו, ס"י שליה ועוד. ודלא כסי' עבודת ישראל (ע"פ מס' סופרים
 ס"יד ה"יב) (הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א במחזור השלם ע' 440).
 בעלי' לתורה — אחיזה בע"י הטלית: ספה"מ תשי"ח ע' 146. היום יום ע'
 סד, ומציין — כ"ק אדמו"ר שליט"א: רק כ"ק מוי"ח אדמו"ר ראיתי נזהר בזה.
 ראה הדעות בני"כ השו"ע או"ח ד"ס קמו.
 נוגע בטליתו בתחילת . . . הקריאה: כנ"ל, ודלא כיש נוהרים (הובאו דבריהם בסי'
 שערי תמים ובסי' שערי חיים על השערי אפרים שער ד' ס"ק ג וסי' יז) לנגוע רק
 בגליון היריעה.

גולל הס"ת: כנ"ל, ראה שו"ע או"ח ס"י קלט ובני"כ.
 אומר בלחש: כנ"ל, ראה שו"ע או"ח ס"י קמא ובני"כ. שו"ת צמח צדק חאו"ח
 ס"י לה, שער אפרים שער ד' ס"ח.

בקה"ת בב' זה' (וכן במנחת ש"ק) בסדר לך, קוראין ללוי: עד הכנעני או בארץ, ולישראל: מן וירא ה' וגו' עד גפשי בגללך.

בקה"ת בב' זה' (וכן במנחת ש"ק) בסדר נשא, מסיימים לשלישי: זאת עבודת... בני מררי... אהרן הכהן.

בקה"ת בב' זה' (וכן במנחת ש"ק) בסדר מסעי (כאשר מטות ומסעי נפרדות), קוראין ללוי: עד סוף כל המסעות, ולשלישי: מן זיכר ה'... בערבות מואב גו' עד לרשת אותה (ד' פסוקים).

"כ"ק אבותינו רבותינו הקדושים היו מדקדקים ביותר אשר בכל קריאה, אפי' ביום ב', ה', מנחת שבת יהי' הסדר כהן, לוי וישראל".

"כ"ק האדמוריים היו מקפידים ביותר שבעלי הקריאה יהיו דייקנים, והיו מדקדקים על שני ענינים: א) דקדוק התיבות בהברה ברורה, ב) על שמירת טעמי הנגינה".

מדקדקים לשמוע קרה"ת מתוך החומש.

ממתנינים על הבימה עד שיעלה חברו ויסיים הקריאה שלו ואז יורד בין גברא לגברא, וקודם ירידתו נוגע בטליתו את הס"ת מבחוץ ונושק במקום שנגע.

המברך ברכת הגומל לאחרי הקריאה הסמוכה לאמירת קדיש ימתין בברכתו עד אחרי אמירת הח"ק ואז יברך.

אחר ברכת הגומל, — קודם עניית מי שגמלך כו' — צריכים לענות אמן. הנוסע מעבר לים באוירון — ג"כ מברך ברכת הגומל.

בקה"ת... לך: היום יום ע' ק. סידור תהלת השם — תשט"ו.

בקה"ת... נשא: עפ"י מנהג אשכנז.

בקה"ת... מסעי: היום יום ע' עג, סידור תהלת השם — תשט"ו.

כ"ק אבותינו: לקו"ד כרך ב' ע' 456. עיי"ש בארוכה.

כ"ק האדמוריים: ראה שם, ספר הקונטרסים כרך ב' ע' 790.

מדקדקים: ספר הקונטרסים שם, וראה מודעה רבה מכ"ק אדמו"ר מהורש"ב ג"ע (נדפסה בהוספות לסידור עם דא"ח).

ממתנינים: מגי'א לסי' קמא סק"ח, וכן נוהגים.

הסביר: הוראת כ"ק אדמו"ר שליט"א.

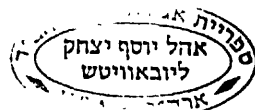
אחרי אמירת הח"ק ואז יברך: כדי להסמיך אמירת קדיש להקריאה ככל האפשר (ראה שער אפרים שער יו"ד ס"ט).

אחר ברכת הגומל: הוראת כ"ק אדמו"ר שליט"א.

הנוסע... הגומל: הוראת כ"ק אדמו"ר שליט"א במכתב שלו שכותב: האם צריך לברך ברכת הגומל — הנוסע באוירון.

ולדעתי תלוי זה בשתי השיטות, האם ה"ד שמנו חכמים שתייבים להודות, בדוקא הוא או גם מעין ד' אלו. ופסק רבנו הוקן בסדר ברכת הנהנין שלו פרק יג סעיף ז', דנהגו כדיעה אחרונה, והוא הדין בנדון דידן.

ולהערה בעלמא להוסיף דאפילו לדיעה הראשונה, אוירון הנוסע מעבר לים היה ג"כ בסוג יורדי הים דמאי נפק"מ, ואף שישנה שמועה שגדול א' דייק הלשון יורדי הים, משא"כ בנסיעה מעל לים, אין אנו אחראים לשמועות, ובפרט לדעת אלו (הובאו בשד"ח

במי שבירך ליולדת בת — הנוסח: יגדלה לתורה ולחופה ולמעשים טובים.
 מנהגנו בלידת בת — לעשות מי שבירך ולקרוא שם בקריאה היותר סמוכה להלידה, ולא דוקא בשבת.
 ברוך שפטרני מברכים בלא שם ומלכות, ומברכים אותה גם ביום ב', ה', ב' ר"ח, ולא דוקא בשבת.

הגבחה הס"ת

אחר קריאת התורה אומר ח"ק, וכשמגביהין הס"ת להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לתיבה כדי שיוכל לקרוא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבחה הספר תורה, ויאמר: וזאת התורה וגו' ויאדיר.
 אבל, וכן בעל יאצ"ט כשחל היאצ"ט ביום הקריאה משתדל לומר החצי קדיש שאחרי קר"ת.
 בעת הגבחה הס"ת ואמירת וזאת התורה — אין מנהגנו להראות באצבע. מנהגנו: מגבי' הס"ת ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומגיחה על הבימה וגוללה בעצמו, ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה.
 מדייקים לגלול הס"ת נגד התפר, שמקום התפר יהי' באמצע הס"ת מבחוץ.
 האבנט חוגרים בתחלת שלישי התחתון של הס"ת.

כללי הפוסקים כלל סז סיג) שאין לנו ללמוד מהכתובים דרשות שלא הוזכרו ברו"ל. אף שכמובן יש לחלק קצת בין סכנת הים בהנוגע לאני' הנמצאת בין הגלים משאי"כ באוירון הנמצא באויר, וכגיל כ"ז לפלפולא שהרי נהגו לברך גם מעין ד' החייבים שבכתוב.

ומענין לענין באותו ענין: האם צריך להתפלל תפלת הדרך בנסיעה באוירון, ובשם הגאון הרונאצבי לשלילה, כיון דלא איקרי דרך (חולין קלט, ב. הובא באישים ושיטות להרה"ג וכו' זוין שי ע' צז). וצ"ע — כיון שלכאורה בתפלה זו לא הענין "דרך" העיקר, כ"א העיקר ממקומו וההליכה שלא בעיר, באופן שאפ"ל אויב וכו' "מקום סכנה". ועוד שברובא דרובא צ"ל הולך בדרך עד שמגיע לאוירון (וכן בהגיעו למחוז חפצו) — אלא שולוא הנסיעה באוירון, כ"א הי' חוזר לביתו ממקום נסיעת האוירון, דבר רגיל הוא וכו', משאי"כ כשנוסע אח"כ באיזה אופן שיהי', יש לברך על הדרך עד להאוירון. ואכ"מ.

[ע"ד הצחות יש להביא דוגמא מחיוב בלימוד תורה אף בנסיעתו באוירון אף שהציוי ע"ז הוא "שנאמר ובלכתך בדרך".]

במי שבירך: ע"פ מכתב כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) ג"ע (ע"פ ברכות יו, א). מנהגנו בלידת בת: הוראת כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) ג"ע. ולהעיר כי אשה כמאן דמהילא דמיא (ע"ז כז, א). — וראה לקו"ש כרך ב' ע' 472.
 ברוך שפטרני: היום יום ע' קיב. ראה רמ"א בסי' רכה. שער הכולל פכ"ד. אחר קריאת... ויאדיר: אדה"ז בסידורו.
 מנהגנו מטבי' הס"ת וכו': ראה שו"ע או"ת סקמ"ז ובני"כ שם.
 מדייקים: שו"ע או"ת סקמ"ז סי"ג.

סיום תפלת שחרית

מ"ס (=מנהג ספרד) שבכל יום שאין אומרים בו תחנון ונפילת אפים אין אומרים למנצח יענך ולא תפלה לדוד, דהיינו כל חדש ניסן ופסח שני שהוא י"ד באייר ול"ג בעומר ומר"ח סיון עד י"ב ועד בכלל דהיינו חמשה ימים אחר חג השבועות כי החג יש לו תשלומין כל שבעה וט"ו באב וער"ה ומצ"כ עד סוף תשרי וט"ו בשבט ובכל יום שיש בבהכ"ג מילה או חתן כל שבעת ימי המשתה. ואצ"ל ט"ב ופורים קטן שהוא י"ד וט"ו באדר ראשון ופורים גדול וחנוכה זר"ח. גם במנחה ער"ח וערב חנוכה וערב פורים גדול וקטן וערב ל"ג בעומר וערב ט"ו באב וערב ט"ו בשבט אין אומרים תחנון ונפ"א, אבל במנחה שלפני ער"ה וערב יום הכפורים ופסח שני נוספין.

נוסף על הימים שאין אומרים בהם תחנון, כפי שנפרטו לעיל, יש להוסיף (עפ"י סדר השנה): יו"ד כסלו, ובמנחה שלפניו. י"ט-כ' כסלו ובמנחה שלפניו. י"ב-י"ג תמוז ובמנחה שלפניו.

ביום ההילולא של הרביים — אומרים תחנון (לבד אם בלאה"כ הוא יום שאין אומרים בו תחנון).

הושיענו אחר שיר של יום — אומרים הן בחול הן בשבת, יו"ט, ר"ה ויוהכ"פ.

יש לומר כל הקדישים שמנהגנו לאומרם אפילו כשאין חיוב בביהכ"ס — היינו גם הקדיש לאחר שיר של יום, קוה, עלינו, ולא עוד אלא אפילו הקדיש שלאחר שיעור התהלים ונקבע לאומרו לאחר תפלת שחרית. "כשאמר אדמו"ר קדיש — שאר החיובים חכו ואמרו קדיש לאחר שסיים. מזה משמע דאין חשיב הפסק כשאומרים קדיש בזה אחר זה".

מ"ס: ארה"ו בסידורו. ראה שם סעי' ח"ט.

עד י"ב ועד בכלל . . . תשלומין כל שבעה: ודלא כ"א דגם ב"ג משום ספיקא דיומא (הובא בשע"ת או"ח סקל"א סק"ט). וי"ל טעמי דאדה"ז, מפני דכל ענין תשלומין אלו הוא בענין הקרבנות, ולית תמן ספיקא דיומא (הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א, בלקו"ש כרך ד' ע' 1312. עיי"ש בארוכה).

יו"ד כסלו: יום הגאולה של כ"ק אדמו"ר האמצעי.

י"ט-כ' כסלו: ימי הגאולה של כ"ק אדמו"ר הזקן.

י"ב-י"ג תמוז: ימי הגאולה של כ"ק אדמו"ר מהור"י צ.

ביום ההילולא: הוראת כ"ק אדמו"ר (מהור"י צ) ג"ע — הובאה ונתבארה בשחת כ" מנ"א ה'שית.

לבד . . . תחנון: כשחל בשיק וכיו"ב. וכן: י"ג תשרי — יום ההילולא של כ"ק אדמו"ר מהר"ש; ב' ניסן — יום ההילולא של כ"ק אדמו"ר מהורשיב; י"ג ניסן — יום ההילולא של כ"ק אדמו"ר הצ"צ.

הושיענו: היום יום ע' לא.

יש לומר כל הקדישים: הוראת כ"ק אדמו"ר שליט"א — וכמבואר בארוכה

במכתבו מיום ט' שבט תשט"ו (נדפס בתהלים אהלי יוסף יצחק (הקצר)).
כשאמר אדמו"ר: כן נהגו בעת התפלות שהתפללו ביחד עם כ"ק מו"ח אדמו"ר

בראש חודש אחר שיר של יום אומרים ברכי נפשי (תהלים קד).
 מן ר"ח אלול עד אחר הושענה רבא אחר שיר של יום ובמנחה קודם
 עלינו אומרים זה (לדוד ה' אורי וגו').
 מתחילין ביום אדר"ח אלול.
 מנהגנו באמירת ברכי נפשי ולדוד ה' אורי שלאחרי שיר של יום —
 שאומרים קדיש רק פ"א לאחרי כל המזמורים, שלא להרבות בקדישים בין
 מזמור למזמור.

נוהגין בנוסח עלינו לומר: שהם משתחווים להבל ולריק, — גם בתפלת
 מוסף דר"ה אומרים כן — ומדייקים שלא לומר ומתפללים כו'. הרקיקה הוא
 אחר האמירה. טעם הרקיקה, כי מדבור מתהווה רוק, ואין רוצים ליהנות מרוק
 זה.

אחר עלינו לשבח ואל תירא אומרים: אך צדיקים וגו'.
 בימים שאין אומרים בהם תחנון ובמילא א"א למנצח גו' יענך, אומרים
 אחר התפלה לפני אמירת תהלים את המזמור למנצח יענך, אבל לא בתור סדר
 התפלה כי אם בסדר תחנונים.

(וידוע המנהג שקיבל אדמו"ר הזקן) ... מרבו בשם רבו מורנו הבעש"ט,
 לאמר הקאפיטל תהלים המתאים למספר שנותיו, אחר תפלת שחרית קודם
 אמירת השיעור תהלים בכל יום כנהוג.

כמה מהחסידיים נוהגין לומר גם הקאפיטל תהלים של שנות האדמו"ר.
 אבל, במשך י"א חדש, וכן בעל יארצייט — לומדים המשניות, אחר
 שיעור התהלים שאחר התפלה.

פרק כד דכלים ופרק ז' דמקואות לומדים אחר סיום תפלת ערבית,
 סיום תפלת היום וסיום תפלת מנחה — הן במשך כל האחד עשר חודש הן
 ביום היארצייט.

במשך ימי האבילות, ר"ל, לומדים בגלוי רק משנה אחת.
 הדיוק הוא לסיים הפרקים אחרי התפלה.

בשעה שאמר קדיש, שבעת אמירתו המתינו האחרים החיובים אבל אחיכ אמרו גם הם,
 וידוע הכלל שמועשה רב (ממכתב כ"ק אדמו"ר שליט"א).

ברי"ח . . מן ר"ח אלול: ראה מטה אפרים סתרכ"ה שינוי המנהגים בזה.

מתחילין: היום יום ע' פג.

מנהגנו באמירת ברכי: שער הכולל פ"א סקכ"ט.

נוהגין . . מרוק זה: היום יום ע' י, וראה ט"ז יו"ד סי' קעט.

בימים . . תחנונים: מעבר השער לתהלים אוהל יוסף יצחק, (ובפרטיות יותר — קובץ
 ליובאוויטש חוברת שני — תשי"ד — ע' יט).

וידוע המנהג: קובץ מכתבים — קובץ א' אמירת תהלים ע' ריד.

כמה מהחסידיים: הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א קונט' צט ע' קו.

אבל . . התפלה: ראה ספר המאמרים תשי"ט ע' 76 (השני).

פרק כד: שם ע' 74 (השני). ענין שני פרקים אלו — נתבארה בסידור תורה אור

עם שער הכולל בסופו, ע"ש.

במשך ימי . . הדיוק הוא: ספר המאמרים שם.

אח"כ יאמר המשנה ר' חנניא בן עקשיא כו' ויאדיר. בלחש — איזו שורות בתניא, קדיש דרבנן.
בבית האבל אחרי תפלת שחרית ומנחה אומרים למנצח גוי שמעו זאת.

שש זכירות

שש זכירות אומרים אותם בכל יום גם בשבת, יר"ט, ר"ה ויוהכ"פ.
אין נוהגים לומר הי"ג עקרים.

תפלין דר"ת

מנהג להניח תפלין דר"ת אחר התפלה בלא ברכה ולקרות ק"ש בהם, ויש נוהגין לומר גם כן פרשת קדש והי' כי יביאך.
בתפלין דר"ת אומרים תחלת ג' פרשיות דק"ש ואח"כ וידבר גוי קדש. בק"ש ותפלין דר"ת ושמ"ר וראב"ד אין כופלין ג' התיבות — אני ה"א — אבל אומרים "אמת".
כדאי ונכון להניח תפלין דר"ת תיכף אחרי התפלה, שאז מקושר לברכת תפלין דרש"י (שאינו דומה הפסק תפלה להפסק עניני חול), ולהעיר מתפלת הדרך על דרך זה (היום יום י"ט תמוז). באם אי אפשר — יכול להניחם כל היום.

אח"כ . . דרבנן : סה"מ תשי"ז ע' 6.
בבית האבל : כך נהגו בימי השבעה לאחר הסתלקות כ"ק אדמו"ר (מהור"צ) ג"ע — אף שלא הובא בסידור אדה"ו.
שש זכירות : היום יום ע' עז.
אין נוהגים : שהרי לא הובא בסידור אדה"ו (ממכתב כ"ק אדמו"ר שליט"א).
מנהג . . דר"ת : בסידור הלכות תפלין כותב : "כל אשר נגע יראת אלקים בלבו יניח תפלין דר"ת", וצ"ע וטעם להכפלת הענין וכן הטעם לשינוי הלשון. — ראה שעה"כ פ"א ס"ק לח.
"צע"ק מפני מה פשט המנהג, וגם בין אנ"ש, להתחיל בהנחת תפלין דר"ת משך זמן אחר הבר מצוה, ועל פי רוב אחרי הגישואין, והעיר ע"ז גם כן בספר פסקי הסידור להרה"ג וכר הרא"ח ז"ל גאה. ובאות חיים סימן לו ס"ק ז' חותר ליישב טעם למתחילים להניח תפלין דר"ת אחר הגישואין, אף שדעתו להתחיל בזה לבר מצוה" (הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א בלקו"ש כרך ב' ע' 507. עיי"ש בארוכה).
בתפלין דר"ת : הוראת כ"ק אדמו"ר שליט"א.
בק"ש ותפלין דר"ת : היום יום ע' נד. — ע"ד ד' זוגות תפלין — ראה לקו"ש כרך ב' ע' 507 ואילך.
כדאי . . היום : ממכתב כ"ק אדמו"ר שליט"א. — ולהעיר משו"ת מנחת אלעזר ח"א סכ"ה.

מתקנות כ"ק אדמו"ר (הרי"צ) נ"ע שיעורי לימוד חת"ת

שיעורי לימוד בחק יומי השוים לכל נפש — חוץ מזה דכל חד לפום שיעורא דילי.

חומש עם רש"י: בכל יום פרשה אחת מהסדרה של השבוע עם פירש"י, היינו ביום א' עד שני, ביום ב' עד שלישי וכו'. כאשר אותה הסדרה נמשכת משך ב' או ג' שבועות (משום שחל חג בש"ק) לומדים את השיעורים של חומש עם פירש"י גם במשך השבוע השני והשלישי באותו הסדר כמו שבשבוע הראשון. בשמחת תורה לומדים פרשת ברכה החל מהפרשה של אותו היום מהשבוע עד סיום הסדרה עם פירש"י.

באסרו חג זסוכות לומדים מהתחלת הסדרה בראשית עד אחר פרשת היום שעומדים בו עם פירש"י.

תהלים: לאמר בכל בוקר אחר התפלה — וגם בשו"מ, ר"ה ויהיכ"פ — תהלים כפי שנחלק לימי החודש, ואחר אמירה בעשרה — ק"י. בחדש של כ"ט

להעיר לענין חת"ת — ר"ת חומש תהלים תניא — בקצורים והערות לסי לקויא ע' ככו.

שיעורי לימוד: במעין הקדמה" להיום יום, ועי' בפרטיות בפתח דבר למורה שיעור.

די שיעורים וזי זיינען איינגעטיילט פאר יעדען טאג, די קאפיטלעך תהלים, פרשת חומש מיט רש"י און דער שיעור תניא — זיינען נוגע לכל אחד ואחד אין נפש (קובץ ליובאוויטש חוב' ז' ע' 24).

חומש עם רש"י: ביי חסידי חב"ד איז מקובל מדור דור דעם אַלטן רבי'ס אַ תקנה, אַז אַלע טאָג זאָל מען לערנען אַ פרשה חומש מיט פירש"י פון דער וואָך סדרה. אַזוי האָבן זיך אויך נוהג געווען די רבי'ס נשיאי חסידי חב"ד (היום יום ע' ג).

לערנען בכל יום אַ פרשה חומש מיט פירש"י, אמירת תהלים בכל יום, גומר זיין דעם תהלים שבת מברכים — דאָס דאַרף מען אָפהיטען, דאָס איז נוגע איהם, זיינע קינדער און קינדט קינדער (היום יום ע' כג).

דער אַלטער רבי האָט אַמאָל געזאָגט: פירש"י אויף תורה איז יינה של תורה, פותח הלב ומגלה אהבה ויראה עצמיות. פירש"י אויף גמרא איז פותח המוח ומגלה שכל עצמי (היום יום ע' כד).

אַ פרשה חומש מיט רש"י בכל יום איז מאיר דעם אור הגשמה און גילוי הגשמה — דאָס איז הארת גילוי המשיח (קובץ ליובאוויטש חו' ז' ע' 24).

תהלים: ע"ד אמירת שיעור תהלים חדשי בכל יום מועתק בזה ממכתב כ"ק אדמו"ר (מהור"צ) ג"ע:

.. בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי אשר יקבעו, שבבתי הכנסת אחר תפלת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעור תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת בתקפה עומדת, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר. . .

ובהערות כ"ק אדמו"ר שליט"א שם: לידעת סדר הענינים מועתק בזה קטע מרשימת יידי בית רבי החסיד הידוע הו"ח וכו' הר' אליהו חיים בן הר' פנחס טוודרוס אַלטהויוז הי"ד, ע"ד המאמר והתופש" של כ"ק מו"ח אדמו"ר בשנת תרפ"ז. וז"ל:

מראשית תרפ"ז שנה הידועה נפל פחד גדול על כל המקורבים אז אל בית

יום אומרים ביום כט השיעור דשני הימים. (הסדר דאמירת תהלים בשבת מברכים, עי' לקמן בשחרית לשבת. הסדר דהוספת תהלים בחדשי אלול ותשרי — עד יוה"כ"פ — עי' לקמן במנהגי אלול ותשרי).

ידוע אשר בלילה — החל מצאת הכוכבים עד אחרי חצות לילה, אין אומרים תהלים (ובכלל זה — שיעור תהלים החדשי), אבל אומרים שיעורי חומש ותניא,

— לבד מ"ה, עשיית ויהי"פ והר"ד (הר"ד — גופא — לאחרי חצות).

שיעורי לימוד בתניא: כפי שנחלק לימי השנה במורה שיעור לתניא.

• • •

חינו שליט"א וגם רבינו שליט"א בהאי פתורא יתיב, כאשר שמענו מפורש, אני וידידנו הרי מיכאל שיחי דחאקין מפיו הקדוש בעיר מקלטו קאסטראמא בנה הלשון, אות באות ממש:

„פאר תרפ"ז האב איך זיך שטארק געשראקן, אויף זיך האב איך ניט משער געזען, געטראכט האב איך זעגען חסידים.

איידער איך האב געהייסן אנהויבן זאגן תהלים איז מיר אָנגעקומען זייער שווער. שאלתי אני מתי הי' הצינוי? ונענתי: ביום שמחת תורה. או נזכרתי כי ביום שמחת תורה דשנה ההיא הרבה הרבה לבקש את אני"ש שי' בעת הקדוש בחדר אמו הרבנית שליט"א, כי יקבלו עליהם בל"ג לאמור בכל יום שיעור תהלים כמו שנחלק על חוש ימים, ולאמר בכל המנינים אחר תפלת שחרית, ולאמור קדיש אחריו. וזכר אני כי שאלתי. או אם אני יוצא די חובתי באמירת התהלים שאני אומר בכל יום קודם התפלה, והשיב רבינו שליט"א, על שאלתי זאת, בזה"ל: דער תהלים וואָס מען זאָגט פאַרן דאַזענען איז שייך צו תיקון חצות. — ובכלל היו כל השיחות של רבינו שליט"א ביום שמחת תורה הזה עד הלילה ברוב מרירות ובלב נשבר וגדא.

ובלי אפונה אצלי, כי גם הצעטיל הידוע אשר מצאנו בהיכל רבינו שליט"א ביום המאסר ל"ע, ע"ד אמירת תהלים, ג"כ הי' נכתב בחדשי אלול תרפ"ו או תשרי תרפ"ז. הצעטיל נכתב בכתיב בעופרת, ולא נרשם יום הכתיבה, ובסופו הוא שליט"א מברך בברכת אַ גליקליכען יאָר, וברכת השנה" בכלל מברכים או בסוף שנה או בתחלת שנה. כן דעתי.

וזהו העתק מהצעטיל שנמצא על שלחן גבוה בהיכל כ"ק אדמו"ר שליט"א אחר המאסר ביום ד' ט"ו סיון תרפ"ז בלענינגראד:

„הערט חסידים און אַלע אידן וואָס האָפן אויף משיח'ן, גיט איבער אין מיין נאָמען אַלע חסידים אויף דער וועלט, אַז איך האָב געהייסן, אַז אין אַלע חסידישע שולען זאָל מען נאָך תפלת שחרית אַלע טאָג — שבת אויך אין כלל — זאָגן אַ שיעור תהלים אַט ווי דער תהלים איז צעטיילט אויף די טעג פון חודש, מיט אַ מנין און נאָך דעם זאָגן קדיש אַלע מאַרק מענטשן, געשעפטסלייט, וואָס זיינען גאָר היימישע זאָלן גיין אין שוהל דאַזענען און זיין בשעת מען לערנט עין יעקב וועט זיי דער אויבערשטער העלפן פרנסה בריות, חסידים זאָלט איר זאָגן אַז אין הייס זיי, און אַזוי אידן זאָלט איר זאָגן אַז מצד אהבת ישראל, און טובת ישראל, בעט איך זיי אַז זיי זאָלן מקיים זיין, און דער אויבערשטער זאָל העלפן אַ גליקליכן יאָר אין רוחניות וגשמיות און מיר זאָלן זוכה זיין צו אַ גאולה שלימה דורך משיח'ן, אמן.“ (קובץ מכתבים תהלים ע' 210).

יזע . . . חצות): הוראת כ"ק אדמו"ר שליט"א.

שיעורי לימוד בתניא: דער שיעור לימוד בתניא וואָס דאַרף זיין יעדען טאָג, רעדט זיך ניט זעגן די הבנה אין דעם, נאָר פשוט זאָגן און לערנען די אותיות פון שיעור

צריכים ללמוד בכל יום תושב"כ עם פירש"י שזהו תרומות מדרשי רז"ל... ולכל הפחות צריך כל אחד ללמוד מסכת גמרא בשנה. החסידים, אפילו הבינונים, היו בקיאים בתנ"ך, ומנהג מסודר הי' אצלם, אשר אחר לימוד שיעור משניות שאחרי תפלת שחרית, בשעת קפילת הטו"ת היו אומרים שיעור תנ"ך, באופן אשר במשך שלשה חדשים היו גומרים את התנ"ך. למד התורה בכל יום ויום נוגע בנפשות ממש, לא לבד בנפש הלומד, כי אם גם בנפשות בני ביתו, שאז אויר הבית הוא אויר תורה ויראת שמים.

נט"י לסעודה, ברהמ"ז וברה"ג

בנטילת ידיים מנהג אנ"ש הוא לבדוק מתחלה שיהיו הידים נקיות ואח"כ ליטול ג"פ. נטילת ידיים לסעודה ג' פעמים רצופות, ומגיה משפכה הג' מעט מים בכף יד השמאלית ובוה משפשף שתי ידיו. נט"י לסעודה ג"פ עם אלונטית כבר נתפשט זה בקרב כל החסידים. נוהגין להטביל פרוסת המוציא שלש פעמים במלה, ולא לזרוק המלח על הפרוסה.

תניא, אויך אַרויסנעמען עטליכע ווערטער פון שיעור תניא יעדען טאג און מיט די ווערטער זאל ער דורכגיין אַ גאַנצן טאג, הן אַ בעל עסק און הן אַ יושב אהל (קובץ ליובאַזשיטש חו"י ע' 24).

צריכים ללמוד: סדרה על חומותיך, תרליח. הובא ב"היום יום" ע' לת. ועי' במ"מ שלאח"י.

מסכת גמרא: להעיר מאגה"ק ד"ה הוכח תוכיח (בסו"ס התניא) וראה בהוספה — מכ"ק אדמו"ר שליט"א בחידוש המנהג לחלוקת השי"ס — להרשימה ליום כ"ד טבת תשי"א, לקוט ל"ב, (ועי' לקמן — בהסדר די"ט וכי' כסלו).

אמאל איז אויסער דעם שיעור קבוע פון דעם אַלטען רביין אין הלכה* האָט יעדער געלערנט יעדען טאָג אַ פרשה חומש מיט רש"י, אַ פרק משניות, צוויי קאַפיטלעך תניך, אַ עמוד גמרא, אַ סעיף שו"ע און שטיקלעך מדרש און זהר" (ספר השיחות הישית ע' צג).

החסידים.. התניך: היום יום ע' כט.

למוד התורה.. שמים: היום יום ע' קא.

נט"י לסעודה.. שתי ידיו: היום יום ע' כא. ולהעיר מדר"ה המזבח עץ — ס'

המאמרים — אידית — ס"ב.

נטילת.. ג"פ: עפ"י דעת הריב"א בב"י שו"ע יו"ד ר"ס סט.

נט"י לסעודה.. החסידים: התועדות ש"פ וישלח, י"ד כסלו תשי"ד.

נוהגין.. פרוסת.. במלח: היום יום ע' נב. ולהעיר מסי' הארז"ל (כחנת המוציא).

לקו"ת ביאור לריה ולא תשבית ס"ח.

* ראה אגה"ק סכ"ג והקרמת אדהאמ"צ לשו"ע רבנו הוקן.

בברכת המזון קודם מים אחרונים אומרים: על נהרות בבל, למנצח בנגינות, אברכה, זה חלק.

ביום שא"א בו תחנון: שה"מ בשוב, לבני קרח, אברכה, זה חלק. למים אחרונים נוטלים קצה האצבעות, ואח"כ מעבירים אותם, כשהם לחים עדיין, על השפתים (ובחה"פ נוהגין שלא להעביר הידים על השפתים). אחר מים אחרונים: וידבר אלי.

מברכין ברכת המזון בכוס של ברכה, אף שאין עשרה. אחזין הכוס על כף היד, מוגבה, והאצבעות זקופות, עד סוף בונה ברחמיו ירושלים אמן, ואז מעמידו על השלחן, וחוזר ונוטלו לברכת בפה"ג.

ברצה דברה"מ אומרים "בעל הישועות" — בית דגושה ו"בעל הנחמות" — בית רפוי.

בר"ח וביו"ט ביעלה ויבוא: המברך מגבי' מעט קולו באמירת זכרנו כו', בו (בי"ת דגושה) לטובה וכו', בו (בי"ת רפוי) לברכה כו' לחיים טובים — וכל המסובין עונין אמן אחרי: לטובה, לברכה, לחיים טובים. הגוסס: מלך חנון ורחום אתה.

אין עונין אמן אחר יחסרנו.

כא"א אומר אבי מורי בעה"ב הזה ואת א"מ בעה"ב הזה, אף אורח או מי שאין לו או"א.

בברכת המזון . . . אומרים: היום יום ע' כו'.

לבני קרח: באמירת תהלים (פו, ז) אומרים כל מעיני הכ"ף בקמץ, בסדר ברכת המזון — הכ"ף בחולם.

למים אחרונים: היום יום ע' קט.

ובחה"פ נוהגין: לקוטי מנהגים שבהגדה (קה"ת).

אחר מים אחרונים: היום יום ע' כו'.

מברכין . . . בכוס של ברכה: היום יום ע' קיב.

אחזין הכוס וכו': הגדה ש"פ עם לקוטי מנהגים וטעמים ע' מא. שצריך להגבי' הכוס — כ"ה בטוש"ע או"ח סי' קפג. שו"ע אדה"ן שם סי' ט. ושם: טפח. ומנהגנו —

הובא בלקוטי מנהגים שבהגדה — שיהי' גבוה מן השלחן ג' טפחים. ואולי הוא לכתחילה ולהיודע. ועפ"ז מתיישב בפשיטות, משי"כ בוח"ב (קפט, ב) שצ"ל גבוה זרת (שפי"ג גם

כאן ג' טפחים — וכמשי"כ בספר אור החמה, ודלא כמשי"כ בעיטור סופרים). אם שבכ"מ, וגם בזה גופא (ח"ב רמ"א, א. רע"ג ב), איתא שמסלקו טפח. — ומה שמיישב באו"ח

דוחק, כמובן. — ובפרט שהכוס דרו"ל גבוה לערך ג' אצבעות (פסחים קט, א) ולא טפח. ואכ"מ. (הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א — קובץ מכתבים תהלים, ע' ר').

ברצה דברה"מ: היום יום ע' מב.

כא"א אומר אבי מורי . . . ואת א"מ: להעיר מתוכן מכתב כ"ק אדמו"ר (מהור"י"צ)

ג"ע מח"י טבת תרפ"ב, המועתק בזה:

. . . בתשובה על שאלתו אם מי שאין לו אב ואם אם צריך לומר הרחמן הוא

יברך את אבי כו'. כל אחד ואחד צריך לומר כנדפס בסידור, והטעם הוא לפי שנוסח

הרחמן הוא מכון לעשר ספירות כזה, הרחמן הוא ימלך — מלכות, הרחמן הוא

יתברך בשמים ובארץ — יסוד, הרחמן הוא ישתבח כו' ויתהדר בנו — הוד, הרחמן

הוא יפרנסנו — נצה, הרחמן הוא יסבור עול גלות — גבורה, הרחמן הוא ישלח לנו

ברכה — תפארת, הרחמן הוא ישלח לנו את אליהו — חסד, (גם אופן השגי, כי

שבירת הגלות הוא מצד בחי' החסד ע"ד ימינך תרעץ אויב, והגאולה מצד ספירת

כמה מהחסידיים נוהגין לומר בסדר הדרחמן: הרחמן הוא יברך את אדוננו מורנו ורבנו.

בברכת שני"ב: נהי' היו"ד בקמץ ולא בסגול.

בברכת בורא נפשות אומרים: על כל מה שבראת — הכ"ף בחולם ולא בקמץ.

מברכים ברכת הקשת, ולא כיש מפקקים בזה.

בברכה מעין שלש אם שתה יין ואכל פירות מז' המינים, חותם: ועל פרי הגפן ועל הפירות, בא"י על הארץ ועל פרי הגפן והפירות (ולא "ועל" הפירות).

תפלת הדרך

בתפלת הדרך: ותתנני — בלי יחיד — לחן ולחסד כו'.

הוד כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע בעת הנסיעה לנאות דשא קורא — בפעם השני' — תקן ליל שבועות, וכשנוסעים כארבע פרסאות — וויאָרסט — מצוה לעמוד ונוטל ידיו ומתפלל תפלת הדרך.

תפלת הדרך בקרון הי' הוד כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע מתפלל בישיבה ובמרכבת — בעמידה.

וכשנסע מביתו, אף שנשאר במקום א' כמה חדשים, הי' אומר בכל יום אחר התפלה תפלת הדרך — בלא שם ומלכות.

ברית מילה

בברית מילה אומרים כשם שנכנס לברית כן יכנס לתורה חופה ומעשים טובים.

נוהגים אצלנו (ביום דברית מילה) לתת דמי קדימה, שכר לימוד, עבור הנער.

הרחמן דברית מילה — אומרים.

הגבורה) הרחמן הוא יברך את אבי, אמי, אב ואם — חכמה ובינה, ממרום ילמדנו עליו ועלינו זכות — כתר . . . (הובא מכ' זה גם בס' פסקי הסיפור בתחלתו).

כמה מהחסידיים . . . הרחמן: הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א קונטי צט ע' קו.

בברכת שני"ב: היום יום ע' סא.

בברכת בורא נפשות: היום יום ע' לה.

ברכת הקשת: היום יום ע' ק.

בברכה מעין שלש: היום יום ע' כט.

בתפלת הדרך ותתנני: הגהות לסידור הישן (מהצ"צ). וכ"כ המג"א ואדמו"ר בשו"ע סי' ק"י סעי' ד' בשם ספר הקנה עפ"י הסוד (שער הכולל פי"ב).

הוד כ"ק . . . תפלת הדרך בקרון: קונטי ומעין ע' לה.

וכשנסע מביתו: היום יום ע' עב.

בברית . . . נוהגין אצלנו . . . דמי קדימה . . . הרחמן: היום יום ע' מא.

מנחה

אין הש"ץ מתעטף בטלית למנחה.
אומרים תחנון בתפלת מנחה (לבד אם הוא יום שאין אומרים בו תחנון
או ערב יום שאין אומרים בו תחנון, כמפורט לעיל ד"ה מ"ס).

מעריב

אין הש"ץ מתעטף בטלית למעריב.
והוא רחום, שיר המעלות, ה' צבאות, חצי קדיש.
ברכת אוהב עמו ישראל — מסיים הש"ץ בלחש.
נוסף על סיום כל פסקא — מגבי' הש"ץ קולו גם באמירת: המעביר
בניו... כלם, מלכותך.. ואמרו, ושמור.. לעד.
אין אומרים ברוך ה' לעולם או"א, אפילו אם מתפלל בביהכניס שכל
הקהל אומרים.

סדר קריאת שמע שעל המטה

בקריאת שמע שעל המטה: רבוש"ע הרי מוחל וכן למנצח גוי בבוא —
א"א בשויו"ט, אבל צ"ל בשאר ימים שא"א בהם תחנון.
בסיום הג' פרשיות אומרים תיבת "אמת". יעלוו חסידים — פעם אחת,
הנה מטתו — ג"פ, יברכך — ג"פ.

אין הש"ץ: היום יום ע' ד'.
אומרים תחנון: אדה"ז בסידורו, וראה לקוטי מהרי"ח סדר מנחה.
מעריב: ע"פ המבואר בכ"מ בקבלה ובדאי"ח טעם נתינת צדקה קודם התפלה
כרי שתהיי המשכה גם בגשמיות, הרי גם בתפלת ערבית צ"ל כן, ובגיד ומצוה (תפלת
שחרית) אשר "בלילה אינו זמן ראוי לצדקה". ואולי אפ"ל דשאני תפלת ערבית שכל
ההמשכות התלויות בנו כבר נעשו בשחרית ומנחה, וכידוע בענין ת"ע רשות, או אפ"ל
דדוקא בשחרית ומנחה שאו המלי עולה אליו צריך השתדלות מיוחדת להמשיך גם
בגשמיות, משא"כ בערבית שאו מלי כבי"ע, ובפרט שבלילה הוא הזמן שותתן סרף
לביתה (ממכתב כ"ק אדמו"ר שליט"א).
והוא רחום: אדה"ז בסידורו, וראה שעה"כ פי"ו סי"ב, ראה ג"כ פסקי הסידור
סי' סה.

ברכת אוהב: מחזור השלם (ריט, א הערה 10).
נוסף.. לעד: רשימות כ"ק אדמו"ר שליט"א.
אין אומרים: אדה"ז בסידורו.
אפילו.. אומרים: פס"ד לאדמו"ר הצי"צ לאוית סרל"ו.
בקשנהמ"ט: היום יום ע' צב.

סדר ערב שבת

העברת הפרשה שמות — פסוק פסוק. וקורין גם ההפטרות, או שתי ההפטרות אם הוא שבת ר"ח, או פרשיות מחוברות וכיוצא בזה.
כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע כשהי' נוטל צפרניו, הי' מערב עמהם קיסם קודם השריפה.
בערב שבת וביום השבת בבקר טובלין במקוה.

סדר מנחת ערב שבת

אין הש"ץ מתעטף בטלית למנחה או למעריב לא בשוירט ולא בר"ח. אומרים הודו בכל ע"ש קודם מנחה, לבד כשחל יו"ט או חוה"מ בע"ש א"א הודו.
אומרים פתח אלי, ידיד נפש — בכל ערב ש"ק, אף כשחל יו"ט או חוה"מ בע"ש.
אם חל יו"ט או יו"כ בשבת וערב יו"ט או ערב יו"כ הוא יום ששי שהוא חול — אומרים הודו במנחה.

העברת הפרשה: היום יום ע' טו.
וקורין. . שתי ההפטרות: כמובן, זהו רק בהנוגע לעצמו בעת העברת הפרשה, אבל בעת קריאת ההפטרות בש"ק, קורין רק זו המיוחדת לשבוע זה.
כ"ק. . קודם השריפה: היום יום ע' נד.
בערב שבת. . טובלין במקוה: מנהג המקובל מחסידים הראשונים בשם מורנו הבעש"ט.

הטבילה במקוה ביום השבת קודם התפלה, היתה לחסידים סגולה להתפלל בהתבוננות והתעוררות של דבקות (ספר השיחות ה'תשי"ב ע' 19). — וראה לקו"ת תבא (מג, ב). וראה כחנת המקוה וכחנת המקוה מהבעש"ט ז"ל — גרפסו בסידור עם דא"ח (קנו, א ואילך). ולהעיר אשר ביאור כחנות אלו בא בסמיכות לסדר הכנסת שבת. — וראה ג"כ בלקוטי מהרי"ח סדר התנהגות ע"ש. וס"ג.

אין הש"ץ מתעטף: היום יום ע' ד. — י"א שישנה סכנה בדבר — הדעות הובאו בשע"ת או"ח סי"ח. וראה ג"כ פרמ"ג שם. שו"ת שם משמעון (סאטמאר, תרצ"ב) מהדו"ק או"ח סי' א"ב (ממכתב כ"ק אדמו"ר שליט"א).

אומרים הודו: אדה"ו בסידורו.
אומרים פתח אלי: היום יום ע' מו.
הודו, פתח אלי, ידיד נפש — לפני מנחה בערב שבת — כן הוא גם בסידור הרי"ש מרשקוב, קול יעקב.

הבעש"ט זלה"ה נבגי"מ יסד לומר בכל ער"ש מזמור קו (מאור עינים ס"פ בשלח). קודם תפלת מנחה (תלמידי הבעש"ט בשם הבעש"ט — כ"כ עטרת צבי על זח"ב קסח, ב). הוא כעין ברכת הודאה על אשר מעובדין דחול לא גיזוקו בגו"ג ברו"ג. וקודם תפלת מנחה — אחר גמר עובדין דחול — (שער הכולל פי"ו ס"ב). בשעה"כ שם: ומהררין לאומרו בצבור — ולא ראיתי מקפדין בזה (רשימת כ"ק אדמו"ר שליט"א).
אם זא יו"ט: שער הכולל פי"ו ס"ב.

סדר קבלת שבת

שבעל יאצ"ט ירד לפני התיבה בש"ק שלפני היאצ"ט — אין מנהגנו כן. קודם תפלת ערבית אומרים: לכו נרננה, שירו לה, ה' מלך, מזמור שירו לה, ה' מלך, מזמור לדוד, אנא בכח, לכה דודי, מזמור שיליה"ש, ה' מלך, כגוונא, רזא דשבת, חצי קדיש.

י"ט חוה"מ שחל בשבת אין אומרים לכו נרננה רק מתחילין מזמור לדוד, ואומרים כסדר: אנא בכח, וכל חרוזי לכה דודי וכו'.

וכן נוהגין בכל שבת מוצאי י"ט או ר"ה.

אנא בכח בקבלת שבת — אומרים בלחש.

באמירת אנא בכח צריך לראות — או לצייר במחשבה — השמות, שהם הר"ת, אבל לא לאמרים.

באמירת בואי בשלום... בואי כלה: כשהופכים הפנים כלפי מערב מתחיל בשמאלו וגומר הסיבוב אחרי אמירת בואי כלה השני.

ביו"ט אומרים: גם בשמחה (ומשמיטים תיבת ברנה).

בר"ה ויוהכ"פ שחל להיות בשבת אומרים ברנה ובצהלה.

באמירת בואי כלה בואי כלה — מנהגנו לשוח באמירת בואי כלה האי לימן, הב' לשמאל, הג' לאמצע כשפניו למזרח.

בואי כלה הג' אומרים בלחש, ומנהגנו לומר בלחש עד אחרי תיבת מלכתא.

שבעל יאצ"ט: ספר המאמרים תש"ט ע' 26.

קודם תפלת ערבית: אדה"ז בסידורו, וראה שעה"כ פ"ז סק"ו, לקוטי מהרי"ח סדר קבלת שבת, וש"נ.

י"ט חוה"מ... מזמור לדוד: אדה"ז בסידורו, חילוקי המנהגים בזה בשבת שחל בה י"ט — ראה מטה אפרים סי' תרי"ט סעי' יב סי' תרכ"ט סעי' מא, לקוטי מהרי"ח סדר קבלת שבת.

וכן נוהגין: היום יום ע' צב, ודלא כמש"כ בשעה"כ פ"ז סו"ס ו', ועייג"כ בקצות השלחן ח"ג סי' עז ס"ק יב.

אנא בכח: היום יום ע' נח.

באמירת אנא בכח: שם ע' לט.

כלפי מערב: פרמ"ג א"א סי' רסב, שער הכולל פ"ז סק"ז בשם שער הכוונות, מתחיל בשמאלו: סי' יעב"ץ וראה שעה"כ שם.

ביו"ט אומרים: כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) ג"ע בהגותיו לסידור תורה אור, — כן הוא בסי' הארז"ל (ר' שבתי מרשקוב), וכן משמע מלי' משנת חסידים המובא בהגות הנ"ל: במקום אמרו גם ברנה.

בר"ה ויוהכ"פ: מחזור השלם ע' 436, כי ימים אלו לא ניתנו לשמחה (ראה שו"ע רבנו הזקן סתקפ"ב ס"י, מטה אפרים סתקפ"ב ב'). (הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א שם).

באמירת בואי כלה: כך נהג כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) וכ"ק אדמו"ר (מהור"י) ג"ע. בואי כלה... תיבת מלכתא: מחזור השלם ע' 436, וראה הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א שם.

כשחל יאצ"ט ביום וא"ו אומר בעל היאצ"ט גם הקדיש אשר לאחר מזמור שיר ליום השבת. אם זהו ליל ש"ק שלפני היאצ"ט — בשבוע הבא — אין מנהגנו שבעל היאצ"ט יאמר קדיש זה.

באמירת כגוונא — כמדומה ברור שאומרים השם כתיקונו. בפסקא השכיבנו תיבת ופרוש צ"ל בשי"ן שמאלית ולא בסמך. ופרוש עלינו כו' — בקבלת שבת ויו"ט — בעמידה. בשבת אין אומרים ושמרו, וכן ביו"ט ור"ה ויוהכ"פ אין להפסיק בפסוקים. ואין להפסיק להכריז יעלה ויבא בליל ר"ה. פסקא ישמחו דתפלת ערבית ומוסף מסיימים זכר למעשה בראשית, בתפלת שחרית — אותו קראת. בפסקא או"א רצה בתפלת ערבית מסיימים וינחו בה; בתפלת שחרית ומוסף — וינחו בו; בתפלת מנחה — שבתות . . בס. בפסקא מודים בכל התפלות דשבת (יו"ט, ר"ה ויוהכ"פ) ובתפלות מוסף דר"ח וחוק"מ — אומרים והמרחם בוא"ו. קדיש, ברכו אחר תפלת ערבית בשבת — אין האבל יורד לפני התיבה.

כשחל יאצ"ט . . השבת: ספה"מ תש"ח ע' 147. להעיר ממ"ש במגיא וש"ע רבנו הוקן סו"ס רסא, דגם לאחר אמירת מזמור שיר ליוה"ש עושים כל המלאכות (הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א שם). — כמובן, מי שיש לו יאצ"ט בש"ק אומר קדיש זה. באמירת כגוונא: רשימת כ"ק אדמו"ר שליט"א: ומובן שיש לחלק בין קריאת אזכרות המובאים בענין הנלמד — לבין המתלמד מטבע הברכות שאסר רבנו הוקן בש"ע שלו (או"ח סי' רטו ס"ב), וראה ברכי יוסף שם, ואכ"מ. חצי קדיש: אומרים כאן קדיש, כיון דכגוונא כו' היא אגדה שהיא דרשת הפסוק (אדה"ו בשו"ע שלו סו"ס נד).

בפסקא השכיבנו . . ולא בסמך: בשעה"כ (פי"ו ס"ק כא) כותב שם מה שנמצא ע"ז בכתי"ק כ"ק אדמו"ר מהר"ש: כן ראיתי שתיקן להיות שי"ן בגוף כ"י הק' בעצמו. ובהגהות כ"ק אדמו"ר מהורש"ב על הסידור כותב: ולפה"ג ודאי הכונה על רבינו אדמו"ר [הוקן] וצוקללה"ה. ועיין בשעה"כ שם בארוכה ער"ז. ופרוש עלינו . . בעמידה: היום יום ע' נח.

בשבת אין אומרים: אדה"ו בסידורו. וראה לעיל תפלת ערבית דחול. וראה שער הכולל פי"ז ס"ק כד שהאריך בזה.

פסקא ישמחו: אדה"ו בסידורו. עיין משנת חסידים [מס' שחרית שבת פ"ח מ"ז] טעם ע"ד קבלה שבתפלת שחרית שבת לא יאמרו זכר למעשה בראשית (שעה"כ פי"ז ס"ק כט. עיי"ש בארוכה).

בפסקא או"א: אדה"ו בסידורו. וכ"ה בס"י האריו"ל. וראה בשעה"כ פי"ז סקל"א טעם עפ"י קבלה.

בפסקא מודים: בכל תפלה שאין אומרים י"ח אומרים והמרחם בוא"ו (הוראת כ"ק אדמו"ר (מהור"י"צ) ג"ע).

קדיש ברכו: צוזאת כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) ג"ע (נדפסה בהוספה לחנוך לנער — הוצאה שני. ולהלן בעניני יארצייט). — ראה בספר המאמרים — קונטרסים כרך ב' (תד, א) ושם אשר בש"ק ט' כסלו תרנ"ז אמר זה הקדיש — ואולי היתה הוראת שעה.

י"ט שחל להיות בשבת אומרים שלום עליכם, אשת חיל, מזמור לדוד, דא היא סעודתא — בלחש.

סדר הקידוש לליל שבת

אנו נהגין לקדש מעומד — בליל שבת — וכן בשאר יו"ט. קידוש, מנהג בית הרב: מחזין הכוס, לוקחו בימינו, מוסרו לשמאלו, מעמידו, דרך הורדה מלמעלה למטה, על כף ידו הימנית כשהיא כפופה קצת כעין בית קבול, ד' אצבעותיו מוגבהות הגדל מושכב מן הצד, ומקדש מעומד, והכוס מוגבה למעלה משלשה טפחים מעל גבי השלחן. סברי מרנן אומרים גם ביחיד, כשאינו מוציא אחרים. גם בקידוש על הפת אומרים סברי מרנן. בקידוש אומרים: כי בנו בחרת ואותנו קדשת מכל העמים. רושמים על הלחם קודם ברכת המוציא, אבל נוהרים שלא לחתוך.

י"ט שחל: מחזור השלם ע' 434. שלום עליכם: כל ה' חרוזים: שלום עליכם, בואכם לשלום, ברכוני לשלום, צאתכם לשלום — כל חרוז ג' פעמים. דא היא סעודתא: בסידור הר"ש מרשקוב, סידורי גוסס ספרד שראיתי ועוד — לא ראיתי לתיבות אלו [דא היא . . קישין], אבל נמצאות הן בכל הסידורים דגוסס חב"ד שראיתי, ואינו מובן הכפל, שהרי אומרים זה תיכף עוד הפעם בגוסס אתקינו סעודתא, ובסעודה ג' אין כפל זה. ושאינו סעודה שני — שמפני אריכות הדברים נכפל הענין. ואפשר גם — כהמשך וביאור להכתוב או תתענג גוי שלפני זה, וכדאיתא בזהר ונתבאר בסידור ד"ה ביומא דשבתא (הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א במחזור השלם ע' 440). אנו נוהגין: הגש"פ עם לקוטי מנהגים וטעמים ע' ט. וכ"ה בפע"ח ש"ח פי"ד ושכ"א פי"ו. ס"י הארז"ל. מ"ח ועיין שו"ע או"ח סרע"א סי' ו"כ (הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א שם).

סברי מרנן: כצ"ל ולא יותר (סי' יעב"ץ) כי תיבות אלו משלימין מספר התיבות שבקדוש. הטעם לאמירת סברי מרנן — ראה שו"ע אדה"ז סו"ס קעד, ובאבורהם הביא עוד טעמים.

בתקוני זהר תכ"ד: וצריך למימר סברי מרנן. ועד"ו הוא בתנחומא ר"פ פקודי, בלקי"ת שו"ת הגאונים שבסו"ס כלבו, ובסוד סקע"ד בשם אביו. וראה בפע"ח ש"ח סט"ז ביאור לשון זה דוקא — ע"ד הסוד (הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א בהגש"פ שלו). ראה בשל"ה מ"י שבת (קלט, א) שהביא שכן דעת בעל הספר לקט שכחה ופאה, אבל הוא בעצמו סובר שלמספר ע"ב יש לצרף השתי תיבות יום הששי ולא סברי מרנן. סברי מרנן . . גם ביחיד: הגם שמלשון אדה"ז בשו"ע (סו"ס קעד) משמע שאומרים זה רק כשבברכתו מוציא גם אחרים, אבל מנהגנו לאמר זה גם ביחיד. וראה של"ה מ"י שבת (קלט, א). ס"י יעב"ץ ובספרו מור וקציעה או"ח סו"ס קע"ד. בקידוש על הפת . . רושמים על הלחם: היום יום ע' כה.

כי בנו בחרת וכו': אדה"ז בסידורו. נמצא בכתבי כ"ק אאומ"ר [הצ"ח] וצוקלה"ה וז"ל מפה"ש (= מפי השמועה) בענין כי בנו בחרת לפי שאנו אומרים זכר ליציאת מצרים (ואומרים אפילו בראש השנה ויום הכפורים שבוה אין שייך לכאוי יציאת מצרים) הענין כי שבת ומועדים הכל יש למעלה אלא שהשם יתברך נתנם לנו, ומסני מה זכינו

זמירות לשבת

ומכ"ק אאמו"ר זצוקללה"ה (בשם כ"ק אאמו"ר זצוקללה"ה) שמעתי בשם רבינו הגדול זצוקללה"ה שמה שלא העמיד בהסודר זמירות הוא שחשב שישירו בתוך הסעודה תשיר למעלה מזמרה. ופעם אמר שמה שלא כו' הוא שחשב שידברו חסידות בתוך הסעודה.

לזה היינו ע"י גלות מצרים, וזהו זכר ליצי"מ שאו בנו בחר ע"כ צ"ל כי בנו בחרת אחר זכר ליצי"מ, כך שמעתי מפי א' ששמע איך שהשיב רבינו [הזקן] ז"ל למחו' הגאון מברדיטשוב ז"ל ששאלו על ענין כי בנו בחרת כו', עכ"ל (הגהות כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) ג"ע על הסידור).

כן הוא נוסח הקידוש שנתקן מהקדמונים כמו שיתבאר. והנה המגי"א סי' רע"א כתב יש נוהגין לדלג התיבות כי הוא יום, ויש נוהגין לדלג התיבות כי בנו בחרת ואותנו קדשת מכל העמים, אבל אין לשנות שום מנהג כו' עכ"ל. וכן הוא במהרי"ל ובשער השמים אמשטרם וכו'. והרמ"ע מפאנו כתב להזכיר בקידוש בחירת ישראל והיא מוכרחת אצל השבת יותר מכל המצות להשלמת השתוף של ג' מעידין זה על זה עכ"ל (הובא בשו"ר ברכה מן אזולאי בסימן רע"א). גם נוסח הקידוש שלפנינו היינו עם התיבות כי בנו בחרת ואותנו קדשת מכל העמים ובהשמטת שלשה תיבות כי הוא יום הוא ג"כ בסידור רב עמרם גאון וברמב"ם פכ"ט מהל' שבת ובאבודרהם כו' (שע"ה"כ פי"ח סק"ד. ועיי"ש שהאריך עוד בזה). ראה ג"כ משמרת שלום (להרה"צ וכו' מקאדינוב) מהדו"ב לסי' כו ד"ה הוספה גם בסי' רס"ג הנוסחא כי בנו בחרת כו' מכל העמים. ואף שבשער הכוונות ענין הקידוש כותב שלא לומר תיבות אלו — הנה בכללות בעינינו כאלו שנוהגים בכל יום ויום או משבוע לשבוע קשה לומר דישתנה לשתע מתאום, וכיון שכותב כן רבנו הזקן בסידורו ונהגו כן נשיאי חב"ד וזקני אנ"ש וכו' דור אחר דור בלי הפסק בינתיים, בודאי שמעשה רב (ממכתב כ"ק אדמו"ר שליט"א).

ומכ"ק אאמו"ר: הגהות כ"ק אדמו"ר הרש"ב ג"ע (בסידור תו"א, ג. י. תשי"א) וממשיך שם: (ואינני יודע אם הכוונה על הפזמונים אומר בשבחין, אסדר, בני, הרי כתובים בסידור, אך זה ידוע שהם לא אמרו הפזמונים הנ"ל, וכמה פעמים הייתי בעת הסעודה ולא ראיתי שיאמר הפזמונים הנ"ל, ופעם אחד (בהזמן שאכלנו אתו על השלחן) צוה לנו שנאמר הפזמונים הנ"ל אך זה נמשך זמן קצר רק איוה שבתים ולא אחר לנו עוד שנאמר כו').

בהקדמה לסי' פוקח עורים (קה"ת ברוקלין, תשט"ו) ע' 7 בזה"ל: "בסעודת ליל ש"ק ההיא [שבת סליחות תרל"ז] סיפר כ"ק אאמו"ר [כ"ק אדמו"ר מהר"ש ג"ע] אשר אצל כ"ק אבותינו רבותינו היו זמנים שהיו אומרים זמירות בסעודות שבת, ויאמר בלשון הזה:

דער עלטער זיידע [רבנו הזקן] האָט געהאַלטען אַז זמירות דאַרפן זיך זאָגן און דאָס וואָס דאַרף זיך זאָגן איז אַז עס זאָגט זיך איז דאָס געזאָגט אָבער אַז דאָס איז מער ניט חיי געזאָגט איז דאָס ניט געזאָגט. ובהערה שם לזה: "כמובן הנה הדרך הזה הוא רק לצדיקים בעלי מדרגה אבל אנחנו צריכים לעשות הכל בעתו ובזמנו בדרך קבלת עול".

וכשסיים את דבריו אלה התחיל לנגן את הזמירות והמסובים ענו אחרי.

קשעהמ"ט ליל שבת

בקשעהמ"ט ליל ש"ק אין אומרים רבש"ע הריני מוחל. אומרים השכיבנו עד סכת שלומיך. אין אומרים וידוי ולא למנצה בבוא. וכן הוא בלילי יו"ט, ר"ה ויוהכ"פ.

שחרית לשבת

ביום שבת קדש שמברכים החדש, השכם בבקר יתקבצו אנ"ש לביהכנ"ס להגיד כל התהלים. אחר האמירה ילמדו כשעה מאמר של חסידות שהי' מובן לכלם ואח"כ תפלה.
מקום התועודות כפי הזמן שיגבילו מתאים לתנאי המקום, מקום דירתם להצלחה בגוי"ר.
אחר אמירת כל התהלים בשבת מברכים יאמרו ק"י. ואם יש חיוב — יא"צ או אבל — אומרים ק"י אחר כל ספר.
גם בשבת שלפני ר"ה — כמו בכל שבת מברכים, אומרים, קודם התפלה, כל התהלים, ואחרי התפלה — התועודות.

* * *

בתפלת שחרית בשבת ויו"ט אין כופלים הפסוק אורך ימים גוי' (בזמור וישוב בסתר).
בהלל גדול צריך להתיו כי לעולם חסדו, דלא לישתמע כלעולם, וגם ס' של חסדו.
מהודו עד ויוצא ישראל יכוון ביו"ד של שם הוי' ומפסוק ויוצא ישראל עד למוליך בה"א כו'.

בקשעהמ"ט: היום יום ע' לב. ודלא כמ"ש בשער הכולל פל"ו סק"ב. עיי"ש שהאריך בזה.

ביום ש"ק שמברכים החדש: היום יום ע' ו. נראה לי שבמקרה שאומרים קדיש בין ספר לספר — יאמרו מקודם יהי רצון שאחרי הספר (עכ"פ יאמרו — זה האומר קדיש), שענינו סיום אמירת מזמורים שלכן אומר קדיש אח"י. ואח"כ כשמתחיל ספר שלאחריו — הוא מעין דבר חדש. וע"ד ברהמ"ז כשמתקין סעודה לשנים (ראה שו"ע רבינו סרצ"א סוס"ג). — מובן, שכן הוא בכל שבת מברכים. (מכ' כ"ק אדמו"ר שליט"א, ס' שבט, תש"ט, ובהערות למנהגי אלול, ר"ה כו' במחזוריה"ש).

בתפלת שחרית: היום יום ע' יב. וראה להלן בסדר מעריב למוצש"ק.

צריך להתיו: ירושלמי ברכות פ"ב ה"ד.

וגם ס': רש"י ורי"ף שם (הגש"פ עם לקוטי מנהגים וטעמים).

מהודו: סע"ת ש' השבת פ"ט. וכנראה כוונה זו שייכת לרבים, מדהכניס רבינו בסידורו האותיות יו"ד, ה"א כו' מול פסוקים הנ"ל בתפלת שבת, אף שבכלל לא כתב

בברכת יוצר של שבת אומרים ג"כ: מה רבו מעשיך.
בקדושת שחרית שבת — תיבת תשכון נמשך למטה.
אחר שש"י אומרים הושיענו.

קריאת התורה בשו"ט

בעל הכל, בנוסח ויהי בנוסע, אומרים: וכרצון כל עמך בית ישראל.
בקריאת התורה בש"ק (או ביו"ט) אם אין מספר העליות מספיק — יקראו בתורה בחדרים שונים, אבל לא להוסיף על מספר הקרואים. גם לא לקרות "אחרון" (נוסף על שבעה הקרואים).

בעת קריאת השירה בס"ת בשבת שירה וכן בשש"פ — עומדים בשעת קריאת עשה"ד בפ' יתרו ובפ' ואתחנן וכן בחה"ש — עומדים ופניהם אל הס"ת.
שבת שלפני יום היארצייט, או ביום היאצ"ט אם חל בשבת, עולים לתורה מפטיר.

גם העולה לתורה אומר חזק חזק ונתחזק בסיום ספר בקרה"ת.
בקריאת פ' זכור (ופ' תצא) — וכן בקריאת פורים (ופ' בשלח) נכון לקרות זכר עמלק בצירי ובסגול, ובפ' זכור (ופ' תצא) להקדים זכר בצירי ואח"כ זכר בסגול, ובקריאת פורים (ופ' בשלח) להקדים זכר בסגול ואח"כ בצירי. בפרשת בחקותי ובפרשת תבוא — לקריאת התוכחה עולה הבעל קורא ומעצמו, ומברך לפני' ולאחרי'.

בפרשת דברים — הקריאה לכהן מפסיקין פסוק אחד לפני שני, בכדי שלא להתחיל פרשה שני' בפסוק איכה.

הכוונות בסידורו, כיון שהוא שוה לכל נפש. — הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א בהגדה ש"פ עם לקוטי מנהגים וטעמים ע' מה. (וכן נוהגין גם באמירת — הודו גוי' — הגדה ליל ססו. עי' לקמן במנהגי פסח).

מה רבו מעשיך: אדה"ז בסידורו. וכ"ה בסי' האריו"ל. "והיא הנוסחא האמתית" (כ"ק אדמו"ר מהורש"ב ני"ע בהגותיו על הסידור. עיי"ש בארוכה. וראה ג"כ לקוית דברים (סו, ג). ד"ה אני לדודי, תרכ"ט (נדפס בשה"מ תרכ"ט ע' שג)).

בעל הכל. . . ויהי בנוסע: היום יום ע' מג.

בקריאת התורה בשו"ט: מכתב כ"ק אדמו"ר שליט"א מרי"ח שבט ה'תשי"א, ומציין שם בהערה: שזהו הוראת כ"ק מרי"ח אדמו"ר בשם אביו. ועיין שו"ת צ"צ הארי"ח סלי"ה.

בעת קריאת השירה — עומדים: היום יום ע' כ, נו.

בשעת קריאת עשה"ד — עומדים: היום יום ע' כב, נט.

שבת שלפני יום היארצייט: מנהגי יארצייט קוני' נה.

גם העולה לתורה. . . חזק: היום יום ע' צח (וראה לקמן במנהגי שמח"ת).

בקריאת פ' זכור: הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א למנהגי פורים בקונט' רשימות על מגיא להצ"צ ובקונט' נד (וראה לקמן במנהגי פורים).

בפרשת דברים: כך נוהגים בביהכ"נס של כ"ק אדמו"ר (מהוריי"צ) ג"ע — ויבל"ח — כ"ק אדמו"ר שליט"א.

אדמו"ר הזקן הורה לכתוב פצווע דכא באלף לבסוף ולא בה"א.
 כאשר נצבים וילך נפרדות מתחילין למפטיר וכן לשביעי — ש"פ
 נצבים — ראה נתתי לפניך גו'.
 לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגולל הס"ת כדי שגם
 הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו
 הפרשה שבס"ת, לפיכך לא יקראו שנים והפטרה כאחד בקול רם ששני קולות
 אין נשמעים.
 ויש נוהגים מטעם הידוע להם שלא לסמוך על שמיעה בלבדה אלא
 הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר, ומכל מקום צריכים
 ליוהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).
 בברכות הפטורה אומרים תמיד: נאמן ורחמן אתה, תושיע ותשמח.
 בשבת חוה"מ סכות חותמין: מקדש השבת וישראל והזמנים, אבל
 בהכרעה אין מזכירים של יו"ט, כ"א בהחתימה.

סדר ההפטרות שיש בהם חלוקי מנהגים *

(עפ"י הנדפס בסידור עם דא"ח)

בראשית: כה אמר גו' — יגדיל תורה ויאדיר.
 נח: רני עקרה גו' — אמר מרחמך ה'.
 וירא: ואשה אחת גו' — ותשא את בנה ותצא.
 ויצא: ועמי תלואים גו' — על תלמי שדי, ויברח יעקב גו' ובאשה
 שמר, ובנביא העלה גו' ובנביא נשמר.
 וישלח: חזון עובדי' גו'.
 שמוות: הבאים ישרש גו'.
 בשלח: ודבורה אשה נביאה גו'.

פצווע דכא: היום יום ע' סה (ועיין בשארית יהודא (יו"ד סי' טז) ודברי נחמי
 סי' כב).
 בפראג יש ס"ת שקבלה בידם שהגי' עזרא הסופר, אין קורין בו אלא בשמח"ת
 וגוללין אותו תמיד בפרשת שמע. כשהייתי בפראג בשנת תרס"ח ראיתי וכתוב בו
 „דכא“ באלף. כן כשהייתי בווארמס בשנת תרס"ז ראיתי שם ס"ת אשר מקובל בידם
 שכתבו מהר"ם מרוטנבורג וגם בו כתוב דכא באלף. ובס' משנת אברהם (סי' לב) מציין
 כמה ספרים הדגים בזה (רשימת כ"ק אדמו"ר (מהור"י"צ) ג"ע, נדפסה בהיום יום ע' סה).
 כאשר נצווי נפרדות: היום יום ע' צ.
 לא יתחיל המפטיר: שו"ע אדה"ז סי' רפד סעי' יא, והוראת כ"ק אדמו"ר שליט"א
 בשם הוד כ"ק אדמו"ר (מהור"י"צ) ג"ע שכך מנהגו.
 בברכות הפטורה: היום יום ע' לד.
 בשבת חוה"מ: בהחתימה: כ"ק אדמו"ר (מהור"ש"ב) ג"ע בהגהותיו על הסידור.
 * נסדר ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ראה גם בהגהות כ"ק אדמו"ר (מהור"ש"ב) ג"ע
 על הסידור ד"ה הפטרה. — סדר זה נדפס בסידור תורה אור (ברוקלין, תש"א).

יתרו: בשנת מות גוי' — זרע קדש מצבתה.
 כי תשא: וישלח אחאב גוי'.
 ויקהל: וישלח המלך שלמה גוי'.
 פקודי: ותשלם כל המלאכה גוי'.
 צו: כי אמר ה' גוי' — אבדה האמונה ונכרתה מפיהם. כה אמר ה'
 אל יתהלל גוי' (ומדלגין הפסוקים שבינתיים).
 שמיני: ויוסף עוד דוד גוי' — וילך כל העם איש לביתו.
 אח"מ: הלא כבני כושיים גוי'.
 קדושים: ויהי דבר ה' גוי' — הלדרוש אותי אתם באים גוי'.
 בהר: ויאמר ירמיה' גוי' — ארץ זבת חלב ודבש.
 מסעי: שמעו דבר ה' גוי' — אלקיך יהודה, אם תשוב — ובו יתהללו.
 ראה: עני' סוערה גוי'. — אם הוא שבת ר"ח אומרים הפטרת שר"ח
 ואו מוסיפין בהפטרת ש"פ כי תצא עני' סוערה גוי'. אם הוא שבת ער"ח
 מפטירין עני' סוערה ומוסיפין פסוק ראשון ואחרון של הפטרת מחר חודש.
 כי תצא: עיין לעיל פ' ראה.
 האזינו: וידבר דוד גוי' ונדחית מפני הפטרת ש"ת.
 ש"ת: שובה ישראל גוי' — ופושעים יכשלו במ. מי א"ל כמוך גוי'.
 מנחת יוה"כ: ויהי דבר ה' אל יונה גוי' — ובהמה רבה. מי א"ל כמוך
 גוי'.
 שמע"צ: ויהי ככלות שלמה להתפלל גוי' — לדוד עבדו ולישראל עמו.
 שר"ח ומחר חודש: אחר הפטרת שר"ח אומרים פסוק ראשון ואחרון של
 הפטרת מחר חודש.
 פ' שקלים: ויכרות יהוידע גוי'.
 פ' זכור: כה אמר ה' צבאות פקדתי גוי'.
 פ' פרה: ויהי דבר ה' גוי' — אני ה' דברתי ועשיתי.
 פ' החדש: כה אמר גוי' בראשון באחד לחדש גוי' — עולת תמיד.
 אם הוא ר"ח או ער"ח אומרים אחר הפטרת החדש פסוק ראשון ואחרון
 של הפטרת שר"ח או מ"ח.
 שבת הגדול: מפטירין וערבה רק בשבת הגדול שחל בע"פ.
 שבת ר"ח מנחם-אב: שמעו (**).

(**) רשימות על מגילת איכה ע' 61. — מועתקה בזה הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א
 שם: הדעות בזה ראה שו"ע אור"ח סתכ"ה ובני"כ. שערי אפרים ש"ט סכ"ב. וברשימותי
 משנת תר"צ, שגם אז חל ר"ח מני"א בשבת וז"ל:
 מוצש"ק ט' מני"א ר"ץ יהפך לשמחה, ברליון.
 הייתי אצל כ"ק מו"ח אדמו"ר שליט"א. שכב על הספה. סיפר ע"ד מנהג אמירת
 ההפטרה בשבת ר"ח מני"א: אאמור"ר אמר פעם השמים כסאי. כעבור שנים אחדות וחל
 עוד הפעם ר"ח מני"א בשבת אמר שמעו דבר ה'. ואמר או שמתחרט על אשר אמר
 לפני איזה שנים השמים כסאי.

מוסף לשבת

בקדושת כתר — הש"ץ מתחיל אמירת שמע ישראל ביחוד עם הצבור ויארץ באמירתו עד שהצבור מסיימים להיות לכם לאלקים, ואח"כ יסיים הש"ץ את הפסוק בקול רם.
שש זכירות אומרים אותם בכל יום גם בשבת, יו"ט ר"ה ויוהכ"פ.
אמירת שש הזכירות בשבת — אחרי ולקחת סולת.
שבת שירה אינו א' מנהג צו עסען שווארצע קאשע.

סדר מנחה לשבת וסעודה שלישית

אחרי קרחת אין אומרים הללוי' אודה לה' וגו', ולא שאר מזמרים ופסוקים, רק הש"ץ אומר יהללו וגו'.
אמירת ח"ק שאחר קרחת במנחה שבת —
מנהגינו להתחיל לומר ח"ק קרוב לסוף הגלילה ולמהר בהגלילה ואמירת יהללו והכניסה לארון, ולהאריך במתינות באמירת הח"ק באופן שיסיימו הח"ק אחר הכניסה, ועכ"פ להסמיכו להתפלה ככל האפשר.
כ"ק אדמו"ר (הרשב"ב) נ"ע כותב באחד ממאמריו: הא דסעודה שלישית היום לא גוי, היינו שא"צ פת, אבל צריך לטעום איזה דבר, וא"ר יוסי יהא חלקי מאוכלי ג' סעודות.
ש"ק אחר המנחה ידברו דא"ח בע"פ אם הרב או אחר מהיודעים לדבר, והמדבר יכין עצמו ללמוד תחלה היטב ולהבין הדברים לעצמו ואיך להביאם אל הזולת, ויכלכל דבריו באופן שיהי' מובן הענין להשומעים.

בקדושת כתר: הוראת כ"ק אדמו"ר שליט"א בשם כ"ק מו"ח אדמו"ר (מהור"י) ג"ע.
הש"ץ מתחיל: שלא יראה כאילו אינו רוצה לקבל עליו מלכות שמים (שו"ע אדה"ז א"ח סי' סה סק"ב).
שש זכירות: היום יום ע' עז.
אמירת שש.. סולת: הוראת כ"ק אדמו"ר שליט"א.
שבת שירה: היום יום ע' כב.
אחרי קרחת.. יהללו וגו': לא הובאו בסידור אדה"ז. וכן משמע גם בשו"ע אדה"ז סי' רצב סעי' ד, עיי"ש. ובפע"ח, סי' האריז"ל דפוס זלקאחא, משנת חסידים — לא נמצא כ"ז (בסי' ר' שבת) מרשקוב איתא: „ויאמר הללוי' אודה“.
אמירת ח"ק שאחר קרחת במנחה שבת: ממכתב כ"ק אדמו"ר שליט"א (ועיי"ג כ"ק שעה"כ פכ"ט סק"ד. קצוה"ש סי' צא סעי' א סק"ד, שהאריך בזה).
כ"ק.. סעודה שלישית: היום יום ע' ל.
ש"ק אחר המנחה.. דא"ח: מכתב כ"ק אדמו"ר (מהורשב"ב) נ"ע בסוף קונטרס עה"ת, סעיף ז. וראה ב"פתח דבר" לתוכן הענינים לש"פ בראשית (תשכ"ג) ע"ב בענין חזרת דא"ח ברבים ובקביעות וקטע מכתב כ"ק אדמו"ר שליט"א בזה. עיי"ש.

שבעל יאצ"ט יברך בסעודה שלישית בש"ק שלפני היאצ"ט — אין מנהגנו כן.

יום ב' דיו"ט שחל בערב שבת ונמשכה סעודת יו"ט בשבת. אותם שאכלו כזית הן ביום והן משחשכה (כמובן ע"י פריסת מפה וקידוש) יאמרו רצה ואח"כ יעלה ויבא כפי הסדר. וכן הוא בר"ח שחל במוצאי שבת.

סדר מוצש"ק והבדלה

בסידור אדה"ז לא נזכר סדר ערבית מוצאי שבת. אבל מנהגנו הוא כמו בערבית בימי החול (והוא רחום, שיר המעלות, ה' צבאות, ח"ק וכו').
שבעל יאצ"ט ירד לפני התיבה במוצש"ק שלפני היאצ"ט — אין מנהגנו כן, לבד אם חל היאצ"ט ביום א'.

בשמו"ע: אחר אתה חונן — אתה חוננתנו, וחננו (בתוספת וא"ו).
באמירת ויהי נועם במוצש"ק כופלים פסוק אורך ימים גו'.
אין שותים מים קודם הבדלה.
בענין מנהג בית הרב בהבדלת מוצש"ק שחל ביו"ט, ראה לקמן במנהגי פסח.

לומר במוצש"ק אל תירא עבדי יעקב — אין מנהגנו כן.

שבעל יאצ"ט . . . אין מנהגנו כן : ספה"מ תש"ט ע' 26.
יום ב' דיו"ט . . . במוצאי שבת : הוראת כ"ק אדמו"ר (מהור"י) ג"ע, והוא ע"פ המבואר בשו"ע או"ח סו"ס קפח. עיי"ש גם בשו"ע רבנו הזקן (ממכתב כ"ק אדמו"ר שליט"א).

בסידור אדה"ז : ראה אלי רבה סניד סק"ד. שעה"כ סי"ז ס"ק יב. ליקוטי מהר"ם סדר מוצאי שבת שינוי המנהגים בזה.

שבעל יאצ"ט . . . ביום א' : ספה"מ תש"ט ע' 26.
בשמו"ע . . . וא"ו) : מחזור השלם ע' 402. וראה שעה"כ פ"ט ס"ק יג.
ויהי נועם : היום יום ע' יב.

לדעת הוהר ת"א (יד, ב) הטעם שאומרים זה — מפני שאז הזמן לאמר שיר של פגעים, כן הובא במטה משה. ולטעם זה צ"ע מאי שנא בקשעהמ"ט (שאו עפ"י כתבי האריז"ל אומרים עד (מחסי) מעונך). אף שבמוצאי שבת קודש עוד טעמים לאמירת מומור זה, וכבר ידוע מ"ש בטור הביאו מג"א סי' רצה ובמחה"ש שם [וכן הובא בשו"ע אדה"ז שם סעי' א] שהמומור כולו שהוא קל תיבות מסוגל לברכה ומטעם זה גם כופלים הפסוק אורך ימים, אלא שאז צ"ל גם כתוב ויהי נועם כמבואר שם (ממכתב כ"ק אדמו"ר שליט"א).

אין שותים : היום יום ע' גון.

לומר במוצ"ש : הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א בסוף מפתח עינינו שלו ללקו"ת.

מנהגי ר"ח

בר"ח, ובכל יום שיש בו מוסף, האבל אינו יורד לפני התיבה, ואפי' לא בתפלת ערבית ומנחה.

בליל ר"ח אין להפסיק ולהכריז יעלה ויבא.

ביעלה ויבוא: זכרנו ה"א בו — בית דגושה — ופקדנו בו — בית רפוי'.

הלל, נוהגים אשר היחיד מברך — בהלל — תחלה וסוף גם בימים

שארין גומרים בהם את ההלל.

כופלין הודו לה' אחר כל אחד מהג' פסוקים יאמר נא, וגם כשמתפללים

ביחיד.

הנוסח שאומרים הוא: יהללוך ה"א כל מעשיך, בהשמטת תיבת "על".

ואברהם זקן גוי זבדי' ישמרני כו' — ג"פ.

כל התפילין מניחים קודם מוסף, אבל השיעורים לומדים אחר סיום

כל התפלה.

מנהג עתיק ללמוד בכל ר"ח פסוק אחד עם פרש"י ואפשר להוסיף עם

עוד פירושים, מהקאפיטל בתהלים שהוא מסומן במספר שנות חייו, ואם הקא-

פיטל מחזיק פחות מ"ב פסוקים, וכן בשנת העבור, אז כופלים שיעלה כמספר

חדשי השנה, ואם הוא מרובה בפסוקים אזי לומדים שנים או יותר פסוקים

בכל ר"ח.

חודש ניסן

אחר אמירת הנשיא אומרים יהי רצון (הגדפס בסי' תו"א) וגם כתנים

ולוים אומרים אותו.

בר"ח ובכל יום שיש בו מוסף: במנהגי בית הרב שבסוף קוני ברוך שעשה

נסים (להצ"צ), בהערה שם: ראה פרמ"ג לאו"ח סתרע"א מש"ו סק"ח.

בליל ר"ח: אדה"ז בסידורו.

ביעלה ויבוא: היום יום ע' לג.

הלל, נוהגים . . כופלין . . כל התפילין: היום יום ע' ז, ק. וראה לקמן במנהגי

אמירת הלל בסדר ש"פ.

היחיד מברך . . את ההלל: ראה הגהות כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) ג"ע על הסידור

ד"ה הלל.

מנהג עתיק . . בכל ר"ח: קובץ מכתבים לתהלים ע' 214.

אמירת הנשיא . . יהי רצון: היום יום ע' מא. (בסידור תורה אור, תהלת ה',

בקריאת הנשיאים בימי ניסן, כ"י שביום י"ג יאמר זאת חנוכת המזבח, ולא דק ובשני"ע

אדמו"ר סי' תכ"ט סט"ו כ"י לומר ביום י"ג מ' בהעלותך עד כן עשה את המנורה שהוא

נגד שבט לוי, — מסקי הסידור להרא"ח נאה ז"ל בסוף ההערות שבתחלת הספר) —

וצריך בירור איך נוהגין בפועל.

מנהגי שבת הגדול וערב חה"פ וחה"פ

שבת הגדול שחל להיות בערב פסח — זרק אז — מפטירין וערבה לפי שבאותה פרשה כתוב הביאו המעשר אל בית האוצר, וערב פסח (של שנה רביעית ושביעית לשמיטה) הוא זמן ביעור מעשרות. בשבת הגדול אחר מנחה אומרים עבדים היינו עד לכפר על כל עונותינו, לפי שאז היתה התחלת הגאולה והנסים (ש"ע ס"ס ת"ל) וכן נוהגים. בבית רבינו נהגים שלא לעשות את הרב למורשה, אלא למכור לו את החמץ ובערב קבלן.

בדיקת חמץ

בדיקת חמץ אחר תפלת ערבית.

מנהג בית הרב. מניחים במקומות שונים בבית עשרה פתיתי חמץ קשה, כל אחד מהם כרוך בפיסת נייר. בודקים לאור נר של שעה (ש"ע סת"ג) וע"י נוצת עוף. הבודק מניח החמץ שמוצא בשק קטן של נייר. בגמר הבדיקה מניח שק זה הנוצה ושירי הנר — אם ישנם — בקערורית כף-עץ, מעטף הכל בנייר (אבל לא יד הכף, שנשאר בלתי מעוטף), ומהדק ע"י חוט שכורכו סביב הנייר כמה פעמים וקושרו.

* * *

התחל מבקר ע"פ עד אחרי כורך של סדר השני אין אוכלין מכל המינים — הנכנסים בחרוסת ומרוו. — לאחר זמן מצאתי: יש נוהגים שלא לאכול חזרת קודם הפסח וכן הי' נוהג הרשב"א.

* * *

מתקנת כ"ק אדמו"ר שליט"א, להשתדל, ובפרט רב, שו"ב כו' וכל עוסקי בצ"צ לשלוח לחגה"פ למכירהם — עכ"פ להסדרים — מצות עגולות אפיוות"יד, ודוקא — מצות שמורה, וכן במקומות שמסדרים סדרים כללים (כמו במלונים וכדומה) יסדרו זה המסדרים. אפיית השמורה ע"פ

באפיית השמורה ערב פסח אחר חצות הי' כ"ק אדמו"ר (מוהרש"ב) נ"ע נוכח, ואומר ג"כ הלל, והי' מפסיק — גם באמצע פרק — להורות בהנוגע להלישה, אפי' וכה"ג.

מנהגי... חג הפסח: רובם נעקפו מהגש"פ עם לקוטי מנהגים וטעמים. עיי"ש בארוכה.

שבת הגדול, וערבה... עבדים היינו: הגדה ש"פ עם לקוטי מנהגים וטעמים ע' 3. בבית רבינו... ובערב קבלן: היום יום ע' מה. בדיקת חמץ: הוספה להגדה ש"פ הניל ע' מת. (היום יום ע' מה). חתקנת כ"ק אד"ש: משחת שבת מברכים ניסן תשי"ד (נמצא בשלימותו בלקו"ד לקוט כג — הוצאה שני — בסופו). באפיית השמורה: היום יום ע' מה.

כ"ק אדמו"ר שליט"א נוהג לחלק מצה שמורה ערב חה"פ אחרי מנחה כשהוא לבוש בבגד משי של שבת ויו"ט ובחגירת אבנט.

* * *

שבת שחל ביו"ט או בחוה"מ אומרים בקבלת שבת: גט בשמחה ובצהלה.

יו"ט או חוה"מ שחל בשבת אומרים קודם הסעודה: שלום עליכם, אשת חיל, מומטר לדה, דא היא סעודתא — בלחש.

מנהגי יום טוב

שמחת יום טוב חייבים מדאורייתא ועכ"ז ודאי אין לבסומי בו, וכמ"ש הרמב"ם גבי שמחת יו"ט לא ימשך בין כו'.

סדר הגדה

מנהג בית הרב, בקבלה מדור דור, להתחיל סדר הראשון תיכף אחר תפלת ערבית ושלא להאריך בו, כדי לאכול האפיקומן קודם חצות לילה. לא כן הסדר השני, אשר עורכים אותו בשעה מאוחרת בלילה והאדמו"ר מאריך בביאור ההגדה ובעניני תורה והתעוררות לעבודה.

קערה

בבית הרב מסדרין המצות על מפה ולא על קערה, מלבד האדמו"ר המסדר המצות על טס של כסף.

כ"ק . . אבנט: כך נהג גם כ"ק אדמו"ר (מהוריי"צ) ג"ע (בשנים האחרונים לחייו בעלמא דין).

שבת . . בלחש: היום יום (תשי"ז) ע' מו.

מנהגי יו"ט: מהקדמת כ"ק אדמו"ר שליט"א לקונטי ק.

מדאורייתא: גם בזמן הזה — רמב"ם הלי' יו"ט פ"ו היו"י י"ח. חינוך מצוה תפח. שו"ע (הב"י ואדה"ז) או"ח סו"ס תקכט. ועוד. והאריך בזה בשאג"א סי' סה (נדלא כתוריה עשה מו"ק יד, ב). ועייג"כ בשדי תמד דברי חכמים סי' פד.

בין: בהלכות יו"ט פ"ו ה"ב. שם הביא. וראה שו"ע סו"ס תקכט שהעתיק לשון הרמב"ם, והוסיף בסופו: אלא כולט יהיו קדושים (בפשטות — בכדי לסיים בדבר טוב) והוא ע"פ הירושלמי יבמות (פ"ב ה"ד) ויק"ר (פכ"ד, ו) דהפורש מן העריות (עבירה — שבשו"ע שם) נקרא קדוש (רשימת כ"ק אדמו"ר שליט"א).

מנהג בית הרב: הקדמה ללקו"ד לקוט כב. היום יום ע' מה.

קערה: הגדה ש"פ עם לקוטי מנהגים ע' ז. ואולי רק על שולחן האדמו"ר יש לעשות כן, אבל בכ"מ צ"ל קערה כיון שהיא (ככתהאריו"ל) "בחי' מלכות הכוללת כו" — דאה במדב"ר (פ"ג, יד): קערה כנגד היס. מאויא מע' קערה (רשימת כ"ק אדמו"ר שליט"א).

נוהגים לקחת מצות כפופות — בית קבול, שזהו ענין כלי האמיתי ונוהגין להפסיק במפה בין מצה למצה.

הזרוע. נוהגין לקחת חלק מצואר עוף. כן מדקדקין שלא לאכול הזרוע אח"כ — כל זה הרחקה שלא יהא כל דמיון לקרבן פסח, ומטעם זה הגה כ"ק מו"ח אדמו"ר מסיר כמעט כל הבשר מעל עצמות הזרוע.

הביצה. מבושלת עד שתתקשה. גם כשחל ע"פ בשבת לוקחים הביצה זכר לתגיגה, אף שלא קרבה חגיגה אז.

חרוסת. מכמה שנים מנהגינו לא לקחת קידה וקנמון מחשש תערובת חמץ, רק תפוחים אגסים ואגוזים. הכרפס. נוהגין ליקח בצל (או תפוח אדמה).

מרור. חזרת, נוהגין ליקח חזרת (סאלאט) ותמכא (חרייז) שניהם — הן למרור והן לכורך.

אין לובשין קיטל להסדר, וכן אין מקפידין לאיזה רוח יהי מקום מושבו. נוהגין לקדש מעומד הן בפסח והן בשו"ר.

בענין מנהג בית הרב במוזיגת הכוס, תמצא לעיל בקידוש דשבת. ומועדי גם בחול אומרים ומועדי בוא"ו וכמו שאומרים ושבת בוא"ו. הברלה, מנהג בית הרב: בהברלה מוצש"ק שחל ביו"ט אין מקרבין הנרות ואין מאחדין השלהבת שלהם, וכן אין מביטים בצפרנים, ורק, בעת ברכת בורא מאורי האש, מסתכל בנרות כמו שהם כ"א בפ"ע.

בפסח שותה הכוס, כולו, (ב"ח סתע"ב) ובבת אחת (מ"א שם). — מנהג בית הרב, וכן בשאר ג' כוסות.

כרפס. נוהגין לאכלו שלא בהסיבה. ולאחר כרפס לא ראיתי מחזירין הנשאר מהכרפס על הקערה (ובמילא מסאן ולהלן אין על הקערה אלא ה' דברים).

יחץ. פורסין המצה כשהיא בתוך המפה, מכוסה. כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע — (ומובן אשר כן עשה גם בנו כ"ק מו"ח אדמו"ר) ה' שובר את האפיקומן לחמש חתיכות — פעם נזדמן שנשבר לשש חתיכות — הניח אחת הצדה.

אפיקומן. אין נוהגין בחטיפת האפיקומן בבית הרב. מגיד, בבית הרב אין מגביהין הקערה ורק מגלין מקצת המצות. הא לחמא, הא — בצירי.

לשנה הבאה כו' הבאה, כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע — אמר הראשון — מלעיל, השני — מלרע.

מה נשתנה. מנהגנו אשר השואל מקדים לאמירתו מה נשתנה: טאטע איך וועל בא דיר פרעגען פיר קשיות.

— וגם אם אין לו אב אומר כן — וממשיך: מה נשתנה כו' הלילות, וואס איז אנדערש די נאכט פון פסח פון

אלע נעכט פון א גאנץ יאָהר. די ערשטע קשיא איז שבכל הלילות אין אנו כו' — אנו. האלף קמוצה. — שתי פעמים, אלע נעכט פון א גאנץ יאָר כו' צווי מאָל איין מאָל כרפס אין זאָלץ וואָסער דעם צווייטען מאָל מרור אין חרוסת. די צווייטע קשיא איז שבכל הלילות וכו'.

לאחר אמירת מה נשתנה כניל ע"י הקטן שבמסובים — נהג כ"ק מ"ח אדמו"ר לחזור ולאמור — בלחש — מה נשתנה כו' (עם הקדמה הנ"ל) והעקתה. צריך להגביה הכוס כו' (והיא שעמדה). מנהג בית הרב: מכסין את הפת ורק אח"כ מגביהין את הכוס, מתאים למה שאומר בסיום פיסקא זו: יעמיד הכוס ויגלה הפת. וכן בפיסקא לפיכך — מקדים כסוי הפת להגבהת הכוס. דצ"ך עו"ש באח"ב. באמירת תיבות אלו ישפוך ג' שפיכות, ורק אח"כ מוסיף יין בכוס.

נוטל הפרוסה בידו ויאמר: מצה זו כו' מרור זה כו' מנהג בית הרב לאחוז המצות. השני' השלישית (ע"י המפה שעליהם) ולהניח ידיו על המרור והכורך — עד על שום השני.

יכסה את הפת כו' בסו' תורה אור (דף קפ"ה ע"ב) העתיק הגהת הצ"צ על זה: ויאחזנו בידו עד שיחתום גאל ישראל כו'.

מנהג בית הרב להגבי' הכוס ואחזו עד שמסיים ונאמר לפניו הללו' ומעמידו על השולחן וחרר ומגבי' לברכת אשר גאלנו.

ממנהגי בית הרב, שאין נוהרין בהפסק שיחה בין ברכת — ואכילת — מצה ואכילת כורך — לאכילת האפיקומן, הגם שבשעת ברכת אכילת מצה מכוונים לפטור ג"כ האפיקומן.

ואח"כ יבצע כזית מכ"א — כיון שאכילת מצה צ"ל בכזית, וי"א שזהו ממצה הא' וי"א שזהו ממצה הב'.

ואינו טובל במלח. וכן הוא מנהג בית הרב.

ויאכלם ביחד, דהיינו שיכניסם לפיו בב"א. והטעם שלא יהא הפסק בין הברכה דאכילת מצה לאכילת כזית השייך לה שהוא ממצה הא' או ממצה הב' (טוש"ע).

מרור, ויטבול בחרוסת, ויטבול — ואח"כ — ויברך, כדי לתכוף הברכה לעשיית המצוה. ועדיף שלא לשקוע כולו (בחרוסת), כדי שלא יטבל טעם המרירות.

ויברך על אכילת מרור — מנהגנו שצריך לכון לפטור בברכה זו גם מרור שבכורך.

ואח"כ יבצע . . ואינו טובל במלח: כניל. (וצ"ע שהרי כתב השליה שע"פ כתיב האריו"ל יטבול במלח. ולהעיר מלקו"ת ביאור לדיה ולא תשבית סיח — הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א — שם).

מרור, ויטבול בחרוסת . . ויברך: הגדה ש"פ עם לקוטי מנהגים ע' לר. (צ"ע מפני מה לא העתיק אדה"ו זה בסידורו, שצריך לכון לפטור בברכה זו גם מרור שבכורך כניל הגם כי כך כתב בשו"ע שלו — תע"ה סעי' יח — הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א — שם).

כורך, ויטבול בחרוסת — רק החזרת ולא המצה, והמדקדקין בזהירות ממצה שרוי, אין טובלין ורק נותנין מעט חרוסת יבשה על החזרת ומנערין אותה אח"כ ממנה, וכ"ה מנהג בית הרב.

שלחן ערוך. מנהגנו: אוכלין שלא בהסיבה, מתחילין — בשני הלילות — באכילת הביצה (שעל הקערה) וטובלה במי המלח.

נזהרין ביותר ממצה שרוי, ולכן המצות שעל השולחן מכוסות, שמא תפול עליהם טפת מים, וכן שלא יפול מפירווי השמורה במים או במרק. קודם ששופכין מים, או משקין שמים מעורבים בהם, לכוס או לקערה, בודקין שלא יהיו בכלי פירווי מצה.

כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע לא הי' אוכל מצה שמורה ביחד עם דגים או בשר מצד חשש שרוי, רק עם יין.

למים אמצעים ואחרונים אין להעביר ידיו על שפתיו, (וכן כל ז' ימי הפסח, משא"כ אחשי"פ שמהדרין לשרות).

צפון. בשו"ע (תע"ז ס"ג) כתב: ולכתחילה טוב לאכול שני זתים, אחד זכר פסח ואחד זכר למצה הנאכלת עם הפסח, וכ"ה מנהג בית הרב.

י"ל שאם קשה עליו לאכול שתי זתים שאז אוכל רק כזאת א', עליו להתנות שהוא זכר ע"פ הדעה שהלכה כמותה.

ויהור שלא ישחה אחר האפיקומן. — מדסתם דבריו (אדה"ו בסידור) משמע: א) שמכל שתי' יוהר, ואפילו מים. ב) שגם בלילה השני צריך ליתור וכן נוהגין.

אין מדקדקין בבית הרב לגמור גם את ההלל קודם חצות (כמו אכילת האפיקומן בסדר הראשון).

ברך, עי' לעיל, במנהגי ברהמ"ז, פרטי מנהגים ודיוקי הנוסח בזה. כוסו של אל"י. מויגת כוס זה אחר ברהמ"ז (חוץ מומנים ידועים).

כ"ק מו"ח אדמו"ר הי' מדקדק למוזג בעצמו כוס זה, ומדור לדור דקדקו האדמורי"ם בזה.

ופותחין הדלת, מנהג בית הרב: (כשחל בחול לוקחים מגורת נרות דולקים ו)הולכים לפתוח כל הדלתות שבין החדר שבו עורכים הסדר ורה"ר

(או החצר), ואומרים שפוך — השלוחים אומרים אותו אצל הדלת. קרה ואדמו"ר בעצמו בלוי"ת א' מבני ביתו, הלך לפתוח הדלת ואז גם הוא אמר

שפוך חמתך גו' אצל הדלת — בחזרת השלוחים מתחילין לא לנו. אמירת שפוך חמתך בישיבה, וא"צ לעמוד.

הודו לך גו', גדול הבית (או הש"ץ בהלל — בשאר ימות השנה) מקריא הודו גו' וכל המסובין עונין אחריו הודו גו' יאמר גו'. הגדול (אומר ביחד עם

המסובין הודו גו' ואח"כ) מקריא: יאמר גו' ועונין אחריו: הודו גו' יאמרו גו'. וכן ביאמרו השני'. אנא הי' (ד' פעמים).

מהודו ועד ויוצא ישראל יכוון ביו"ד של שם הוי' ומפסוק ויוצא ישראל עד למולך בה"א כו'.

בבית הרב אין נוהגין לומר פזמונים (המובאים בשאר סידורים והגדות ש"ס).

מנהג בית הרב: אחר אמירת לשנה הבאה בירושלים, האדמו"ר מחזיר ושופך היין מכוסו של אליהו להבקבוק, וכל המסובין מנגנים בשעה זו הנגון של הפסוק: אילי אתה ואודך — מעשרת הנגונים של רבינו הזקן. אין אומרים חסל סידור פסח.

ברכת כהנים

נשיאות כפים, וכ"ה בכל פעם אשר נ"כ:
 כשואמרים תיבת יברכך — המתברך ראשו באמצע. ה' — מיסב ראשו לימינו שהיא שמאל המברך. וישמרך — באמצע. יאר — לשמאלו, שהיא ימין המברך וכו'. שלום — ראשו באמצע.
 אמירת רבש"ע — בשעה שהכהנים מנגנים דוקא, אבל כשואמרים התיבות צריך לשמוע. כשמנגנים הכהנים ל"וישם" אומרים הקהל: רבש"ע... הצדיק. כשמנגנים לתיבת "לך" — ואם... אלישע. ל"שלום" — וכשם... לטובה. כשואמרים "שלום" — אומרים "ותשמרני ותחנני ותרצני". אדיר במרום אומרים אחר ענית אמן כשעדיין הטלית על פניו.
 אין הקהל אומרים ברוך הוא וב"ש כשמוכרין הכהנים השם, ולא כן יהי רצון" ולא "בזכות אברהם אבינו, יצחק אבינו, יעקב אבינו".
 ואומרים (רבש"ע) רק פעם אחת.

• • •

פעם נכנס כ"ק הר' חיים אברהם (בן רבינו הזקן) אל אדמו"ר האמצעי בחג הפסח לאמר גוט יום טוב. וספר אז — הרח"א — שרבינו הזקן אמר: פסח דארף איינער דעם אנדערען ניט מכבד זיין באכילה ושת"י, אבער נעמען אליין מעג מען.
 ליל ב' דחהמ"צ קשעהמ"ט כמו בכל יו"ט.

שביעי ואחרון של פסח

שמחת שביעי של פסח ואחש"פ גדולה משאר ימי הפסח. בלויבאוויטש הי' נעורים בליל שביעי של פסח — גם בליל שבועות והושענא רבה. וצריכים להתעסק בלימוד כל הלילה.

נשיאות כפים: היום יום ע' ס. מנהגים — קונט' קיב (אודות הניגון המקובל לברכת כהנים — ראה לקי"ד כ"ג (חגה"פ תש"ג) ע' סז. ספר הניגונים ע' מט).
 פעם נכנס כ"ק: היום יום ע' מו.
 ליל ב' דחהמ"צ: היום יום ע' מה.
 שמחת... הפסח: ראה ספר השיחות קיץ היש"ת ע' 71. לקו"ש כרך ב' ע' 545.
 לקו"ש כרך ד' ע' 1298.
 בלויבאוויטש... שש"פ: היום יום ע' מה.

בעת קריאת השירה — עומדים.
 בסעודת ליל אחש"פ נוהגין לאכול שרוי, וכן בסעודת יום אחש"פ.
 במים אחרונים שוב מעבירין המים על השפתים.
 ביום אחש"פ: מהדרין לקדש, אח"כ מתפללין תפלת המנחה ואח"כ
 סעודת יו"ט.
 הבעש"ט הי' אוכל ג' סעודות באחש"פ.
 סעודת אחרון של פסח [השלישית] היתה נקראת — אצל הבעש"ט —
 משיח'ס סעודה.

ימי הספירה ול"ג בעומר

נוהגין שאין מברכים שהחיינו בימי ספה"ע.
 נוהגים ללמוד בימי הספירה מס' סוטה — נוסף על שיעורים
 הקבועים — דף ליום דף ליום.
 אצל אדמו"ר האמצעי הי' ל"ג בעומר מיו"ט המצויינים. הי' יוצא
 לשדה בעריכת סעודה קלה, שתיית משקה ואכילת ביצים מבושלות ובניגונים
 ובריקודים. וראו אז הרבה מופתים.
 ביי חסידים פלעגט מען זיך זעצען פאבריינגען ל"ג בעומר פארנאכט
 בין מנחה למערב.

בעת קריאת השירה: כנ"ל.
 בסעודת .. שרוי: כך נהג כ"ק אדמו"ר (מהר"י"צ) ג"ע (בכדי לעשות היכר
 בין י' ימים הראשונים ויום השמיני. ע"ד שאין מברכים לישיב בסוכה בשמע"צ אף
 שמנהגו לאכול אז — כל היום — בסוכה).
 ביום אחש"פ .. סעודת אחש"פ: היום יום ע' מזו.
 משיח'ס סעודה: להעיר אשר בהפסורת אחש"פ (ישעי' ס"ו י) מדובר ע"ד משיח.
 — ראה לקו"ש שם.
 בשנת תרס"ו אכל כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) ג"ע סעודת אחש"פ ביחד עם
 התלמידים, וציווה לתת לכל תלמיד ד' כוסות, ואמר אז: דאס איז סעודת משיח.
 מובן, שההוראה היתה לא רק עבור שנה ההיא, כי אם, עבור כל השנים (היום
 יום ע' מזו. לקו"ש כרך ד' ע' 1299. עיי"ש בארוכה).
 נוהגין שאין מברכין שהחיינו: היום יום ע' מה.
 נוהגין ללמוד .. מופתים: לקו"ד כרך ג' ע' תקט ואילך. היום יום ע' נה.
 אצל אדמו"ר .. מופתים: לקו"ד כרך ג' ע' תקט ואילך. היום יום ע' נה.
 ביי חסידים .. ל"ג בעומר: שיחת ל"ג בעומר ה'תש"א סעי' ח (גרפסה בקונט'
 ל"ג בעומר הישית — קונט' עח). ובהמשך להשיחה שם: "האט מען דערציילט בשם
 הרה"ח ר' הלל דריי ענינים אין דעם: ערשטענס אז עס איז דא אַ חילוק צווישען תפלת
 מנחה און תפלת מעריב, הגם אין שו"ע הערס ניש דערמאנט אזוי פיעל העגען דעם,
 אבער ער האט געזאגט חי' אַ הלכה פסוקה אז מען מעג זיך זעצען פאבריינגען פאר
 מעריב. צווייטענס איז דא אַ הפרש פון אַ יחיד ביו אַ רבים, און דריטענס, וואס איז
 דער ענין התפלה, אז עס זאל זיין אַ עריבות ומתיקות למעלה, און דאס פועל'ט מען
 דורך אַ פאבריינגען..."
 והעיר שם כ"ק אדמו"ר שליט"א בענין החילוק בין מנחה למערב: .לכאורה, על

חודש סיון

בשבת מברכים סיון אומרים אב הרחמים.
 בשבת פ' בחוקותי בקרה"ת לשלישי, עולה הבעל קורא, ומעצמו.
 עד יב בחדש — ועד בכלל — א"א תחנון.
 כשהסתפרו בימי הגבלה, קודם עחה"ש, לא היתה רווח כ"ק אדמו"ר
 (מהרש"ב) נ"ע נוחה מזוה.
 בליובאוויטש הי' נעורים בליל שבועות.
 בשעת קריאת עשה"ד עומדים ופניהם אל הס"ת.
 אין אומרים אקדמות.
 העובר את קו התאריך בימי הספירה מתי יחוג חג השבועות (שאינ
 לו קביעות, אלא שחל ביום החמשים לספה"ע, שעל כל יחיד לספור לעצמו) ?

מנהגי בין המצרים (ותענית צבור)

כאשר מטות ומסעי נפרדות קורין — במנחת שבת, ב' ה', ללוי עד
 סוף כל המסעות *.

פי מ"ש שבת (יו"ד רע"א) אדרבה חמורה תפלת ערבית ממנחה בזה. — וכנראה הכונה
 כאן, דיש להקל במעריב במנחה שלא להפסיק, כיון דיש שהות להתפלל יותר במנחה,
 ולהתיר ולהתחיל בסמוך שיעור קטן לפני הזמן עפ"משיכ הטי"ו (אוי"ח סר"ל"ה סק"ג) —
 אבל רבנו הזקן משמע דס"ל דהאיסור מתחיל חצי שעה קודם זמן תפלת ערבית (שו"ע
 או"ח סת"ל"א ס"ה). — ואולי יש לצרף בחור סניף להיתר, כי פאָרבריינגען קודם מעריב
 הוא עתה — (משא"כ בזמן הש"ס והשו"ע) — דבר שאינו מצוי, אלא שעושין כן
 בליג בעומר (וגפורים) כי בלילה כבר עבר זמנו, ולכן אין לגזור בזה, וכמ"ש בשו"ע
 או"ח ספ"ט ס"ז.

ואף את"ל דגזירה שבטל טעמה לא בטלה הגזירה (נסמן בשדי חמד כללים ג' אות
 לד) יש לחלק דשאני גזירה ידן דלכתחילה חלקו בין דבר המצוי לדבר שאינו מצוי.
 יעויין בכהנ"ל שו"ע או"ח סר"ל"ב וסר"ל"ה ובניכ שם, וחידושי משניות להצ"צ
 שבת פ"א מ"ב, ואכמ"ל. (ועי ג"כ בשיחת ל"ג בעומר, תשי"ד — לקוט לג — אות א).
 בשבת מברכים סיון . . בשבת פ' בחוקותי : היום יום ע' נו.
 עד יב בחדש : סידור, היום יום ע' נו. — ראה לעיל בסיום תפלת שחרית ד"ה מ"ס.
 כשהסתפרו בימי הגבלה : היום יום ע' נו.
 בליובאוויטש היו נעורים : היום יום ע' נו. בשיחת שמע"צ ושמת"ת תרנ"ב סעי'
 ה, — נזכרה בס' השיחות תורת שלום : "יש ת"י כתי"י אדמו"ר האמצעי וכתוב שם
 שהוא מבטיח למי שיהי גיעור בליל שבועות כל הלילה יוכה לכתר תורה, און דער
 מיטעלער רבי איז געווען אַ פוסק. (ועמד אדמו"ר על רגליו ואמר :) הערס אַלע אידען
 שבועות'דיקע נאַכט דאַרף מען אויף זיין".
 בשעת קריאת עשה"ד . . אין אומרים אקדמות : היום יום ע' נו.
 העובר את קו התאריך : נתבאר בארוכה בלקוטי שיחות (כרך ג' פ' אמור) דני"ל שצ"ל
 ביום החמשים של כל אחד ואחד.
 כאשר . . המסעות : היום יום ע' עג.

שיעור * עינוי בד' צומות הוא בככותבת.¹
 בשיעור אכילת פרס רבו הדעות.² ובשו"ת צ"צ לענין ת"ב: ששה מינוט.
 ובמק"א כתב — שבעה מינוט.³
 בתענית * תשובה בימות החורף — יכול לאכול מעט כג' שעות לפני
 נץ החמה ואעפ"כ נחשב לתענית אם התנה כן.
 ב"ז בתמוז (וכן בצום גדלי', עשרה בטבת, תענית אסתר, בה"ב) אומרים
 סליחות.*⁴ אבינו מלכנו (בנוסח הארוך).⁵
 בנוסח * אבינו מלכנו — אין אומרים: זכרנו בספר כו', אלא זכרנו
 לחיים טובים וכו'.
 קריאת ויחל — בד' צומות — אם יש בביהכ"ס אף רק ג' מתענים.⁶
 אמירת עננו בברכה בפני עצמה — בד' צומות — אם יש בביהכ"ס אף
 רק ג' מתענים.⁷ ועכ"פ כשיש עוד שבעה שאכלו פחות מכשיעור.⁸

שיעור עינוי: מכאן ואילך וכן ההערות — רובם נכתבו ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א
 ונדפסו בשעתם בסוף רשימות על מגילת איכה.

(1) שו"ת הצ"צ שער המילואים ח"א סי' ת—ס—י"ד לענין ת"ב. וכ"ה בהלק"ט
 ח"ב ס"ק. ועיין שו"ת דברי נחמי סמ"ב. שד"ח כללים אות א, ס"ק שע. — והטעם
 דרבנן כעין דאורייתא — צום יוה"כ — תיקון. ולפי"ז גם בתענית אסתר, בה"ב וכו'
 השיעור הוא ככותבת ורק בנווד להתענות שיעורו בכזית (שו"ע או"ח תקסח). וצ"ע בדיון
 תענית חלום והתעניות דתקוני תשובה. ואכ"מ.

(2) נקבצו כל הדעות בזה בסי' שיעורי תורה (להרה"ג והרה"ח וכו' הרא"ח ש"י
 נאה) ס"ג סקט"ו: והם — במינוטין: ט, ה, ז וחצי, ה, ה, ד וחצי, ד. — ויש
 להוסיף ע"ז השיעור דשלשה מינוט (ראה הערה שלאח"ז) ושל יא מינוט וט' שניות
 (בסי' דרכי הוראה — הובא בשד"ח אס"ד אכילה סק"ג).

(3) שו"ת הצ"צ שם סי' ט. ובשו"ת בנו — בשם הצ"צ — שנדפסה בהערה
 לשו"ת הנ"ל, ובשד"ח פאת השדה אסיפת דינים מע' אכילה בסופה הובאה שמועה
 מהרה"צ וכו' הרה"ה מפאריטש בשם הצ"צ אשר שיעורי אכ"פ הוא "לא פחות משלשה
 מינוטין ולא יותר על שבעה מינוטין". ואף שאין אנו אחראין לכל השמועות ובפרט שהוא
 בסתירה לשו"ת צ"צ הנ"ל — למיחש מיבעי.

בתענית תשובה . . התנה כן: הוספת החלקט — ע"פ אנה"ת (צג, א). וצ"ע אם
 בכל תענית דינו כן.

(3*) אם לאמרם באשמורת הבקר או בסדר תחנון שאחרי שמו"ע לא קבלתי הוראה
 בזה. — ומי שאומר הסליחות בתוך התפלה אין לאמר בסליחות אשמנו בגדנו כו'
 כיון שכבר אמרו בנוסח התפלה.

(4*) אף שבסידור אדה"ז לא צויין בנוסח אי"מ זה "בת"צ ברך", ולכן יש מאניש
 שלא נהגו לאמרו בת"צ — בפרוש הורה כ"ק מו"ח אדמו"ר לאמרו. ובסידור שהו"ל
 כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע בראסטוב הוסיפו ציון זה באבינו מלכנו.
 בנוסח . . טובים וכו': הוספת החלקט — ע"פ הוראת כ"ק אדמו"ר שליט"א מפני
 שהביטוי זכרנו בספר אינו עולה יפה, כי בספרים שייך כו"ח.

(4) שו"ת הצ"צ שם סי' ט. וראה שו"ת חת"ס או"ח סקניו. שו"ת מהר"מ שק
 סרפיט. שד"ח פאת השדה אס"ד ביהמיצ סיב סק"ג.

(5) פסקי דינים להצ"צ או"ח סתקס"ו.

(6) שו"ת הצ"צ שם סי' ט.

כתב רבנו הזקן * בשם הפוסקים ליתן בעד כל יום תענית של תשובה ערך ח"י ג"פ **.)
 נוהרין מלומר שהזינו בימים אלו על פרי וכיו"ב. וגם לא בשבת.¹
 ר"ח מג"א שחל בשבת מפטירין שמעו דבר ה'.²
 כ"ק אדמ"ר (מהרש"ב) ג"ע ה' נוהג „לעשות סיומים" בט' ימים שבין ר"ח לט' באב, אף שלא ה' סועד אח"כ בבשר ויין.³
 בשבת חזון ג"כ לובשים בגדי שבת.⁴
 בתשעה באב שחל בשבת ונדחה — אמר כ"ק אדמ"ר (מהרש"ב) מאמר דא"ח בזמן הרגיל (כליל שבת). נכנסו אליו „לחזור" המאמר אחר סעודה המפסקת. ונמשכה תחורה בלילה.⁵
 בת"ב הדלכין בקאָלאַשיין או סנדל שאינו של עור. והלא כהמחמירין בזה.⁶
 אין נוהגין לישן על הארץ, או לשום אבן תחת מראשותיו.⁷

6* כתב . . ג"פ : הוספת המלקט : באג"ת ס"ג. ההערות לקמן הן מכ"ק אדמ"ר שליט"א (נדפסו בקובץ ליובאוויטש חו' ח' ע' 135). מקור דברי רבנו הם בשו"ע או"ח סי' שלד סכ"ו בהגהת הרמ"א.

תענית של תשובה : דייק רבנו בלשונו תענית של תשובה, כי דוקא תענית של תקוני תשובה יכול לפדות בממון לצדקה אם מצטער הרבה, אבל אם קבל עליו תענית דרך נדר, צריך לקיים נדרו, וכמ"ש בשו"ע או"ח סי' תקסח סס"ב.

6** פי' : ח"י גדולי פולניש. וערכם במטבעות זמננו מבואר עפ"מ"ש רבנו בשו"ע שלו סו"ס שלה, אשר י"ח פשיטים הם שיעור סלע של תורה. וא"כ י"ח ג"ס הם שני שלישי סלע של תורה (כי כל פשיט הוא כמו גדול וחצי פולניש — מג"א בשם הלבוש). ושיעור סלע ידוע בכל מדינה ומדינה ע"י הסכום שבו פודין את הבכור במדינה זו, ואשר שווי הוא חמשת סלעים. אלא שבפדיון הכן מחמירין כיון שהוא מצות עשה מן התורה, משא"כ בנדון ידון. (ממכתב כ"ק אדמ"ר שליט"א. המכתב כולו נרסם בקובץ ליובאוויטש חו' ז).

7 הדעות בזה ראה שו"ע או"ח סתקניא סי"ז ונ"כ. ובס' שהובאו בשדי חמד אסיפת דינים מע' בין המצרים בתחלתה.

מנהג י"ז בתמוז שחל להיות בשבת ונדחה — לא שמעתי. והדעות בזה דא בשד"ח ובפאת השדה שם.

8 הדעות בזה ראה שו"ע או"ח סתכ"ה ובני"כ. שערי אפרים ש"ט סכ"ב. וראה לעיל בסדר ההפטרות בהערה שם.

9 מספורי כ"ק מו"ח אדמ"ר, ולא פירש כמה מסכתות, באיזה ימים וכו'. — ואולי לא ה"י בזה קביעות.

10 בסתקניא סי"א ברמ"א אוסר. אבל כ"כ שם בנימוקי או"ח (לבעה"מ"ס מנחת אלעזר) משו"ת הרב"ז ח"ב סתרצ"ג שהרעיש על האוסרים בזה שהרי זהו אבלות דפרהסיא, ושכן כתב גם הגר"א (בסי"ק ג', ובשערי רחמים ה"י שבת סע"ג). וכן הוא מנהג צדיקי מדינתו. — בלוח כולל חב"ד כותב, שאדמ"ר הזקן ה"י לובש כל בגדי שבת גם בשבת חזון.

11 בשנת תרע"ד, — ע"פ ספור הרה"ח וכו' מהור"א סי' סימפסון שה"י נוכח או וה"י מה"חזורים. — המאמר — ד"ה ציון במשפט — הוא מההמשך דומן ההוא ואינו מדבר בעניני ת"ב וכיו"ב.

12 ע"י שיע"ת ואחרונים בס"י תריד. דרכי חיים ושלום סי"ק תרע"ג.

13 ראה שו"ע סתקניא ונ"כ.

בשחרית נוטל ידיו רק עד קשרי אצבעותיו.¹⁴
 אין מברכין שעשה לי כל צרכי¹⁵ עד למחרתו*¹⁶.
 ואמרים כל הקינות. ואח"כ — איכה¹⁷.
 אחר חצות היום ואחר סיום הקינות — יושבים על הכסא כרגיל¹⁸.
 לא ראיתי את כ"ק מו"ח אדמו"ר הולך לביה"ח בתשעה באב¹⁹.
 במנחה: לובשים טלית ותפילין וקורין את השמע, שיר של יום, אין
 כאלקינא, וכל השיעורים השייכים לשחרית. ואח"כ סדר תפלת מנחה.
 המניחים תפילין דר"ת, שמו"ר וראב"ד בכ"י — גם בת"ב עושים כן*²⁰.
 כמדומה, שבליל מוצאי ת"ב נוטלין את הידים ג"פ בסירוגין כמו נטי'
 שחרית, אבל בלא ברכה*²¹.

* * *

משחת כ"ק מו"ח אדמו"ר :

כ"ק אאמו"ר אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע הי' לובש הטלית — בבוקר —
 ופושטו, ואח"כ²² לובש התפילין ומתפלל בהם — כל זה בחדרו, שלא ירגישו
 בדבר. ובעת שהתפללו — אמר תהלים וכיו"ב.

14) לכאורה, עפמשי"כ אדה"ו בסידורו דנטי' שחרית צ"ל עד מקום חבור היד
 לקנה הזרוע כי עד שם הטומאה מתפשטת, גם בת"ב צ"ל נטי' עד קנה הזרוע.
 — בנוגע ליוהכ"פ כבר תירץ זה במקדש מלך לוח"ב קעג, א —
 וי"ל כי בת"ב מפני חלישות שבקדושה אין הטומאה מתאוה כ"כ לשרות. וע"ד
 משי"כ בשו"ע רבינו מהדו"ב בסופה. [נארוכה עוכ"ו — ראה מכתב כ"ק אדמו"ר
 שליט"א, נדפס בהערות וצינונים לסידור עם דא"ח שנה, א].
 15) סידור אדה"ו וכן הוא בכתהאריו"ל. וראה השקו"ט בזה בספרים שהובאו
 בשר"ח פאת השדה אס"ד ביהמ"צ ס"ב סק"ט.
 16*) הוראת הצמח צדק בשם רבנו הזקן. — ודלא כיש זוהגים לברך בלילה
 כשנועל הסנדל.
 16) ראה לקמן בהנהגות כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע.
 17) ראה שו"ע סתקני"ט סי'ג ובני"כ. וי"א דאין רשאי להחמיר לישיב ע"ג קרקע
 אח"כ (שר"ח פאת השדה אס"ד ביהמ"צ ס"ב סקכ"א).
 18) אף שהובא המנהג בשו"ע סו"ס תקנ"ט, ומעתיקו ג"כ ב"ענין ההשתטחות"
 לאדמו"ר האמצעי. — ובנימוקי או"ח סתקני"ט כתב שחסידים ואנשי מעשה אין זוהגין כן.
 והאריך בטעם הדבר.
 18*) מסיפורי כ"ק מו"ח אדמו"ר ע"ד הנהגות אביו כ"ק אדמו"ר מהרש"ב. והוא דלא
 כמשי"כ במשמרת שלום ס"מ משו"ת הרמ"ע מפאנו.
 19*) לא שמעתי זה בפירוש, אבל למדתי מהנהגת מוצאי יוהכ"פ.
 19) אולי י"ל הטעם בלבישת הטלית גדול, אף שלא הי' מתפלל בו (ומצות ציצית
 הרי יוצא בט"ק שעליו) — עפ"י מ"ש בשער הכוונות ענין ציצית דרוש ב' ודרוש ה'
 שגם ט"ג צריך להניח קודם תפילין. ועיין שו"ע או"ח סכ"ה ס"ב ובב"י שם בשם גדולי
 מקובלי ספרד. — ומה שבהנחת תפילין לק"ש קטנה אין מקפידין ע"ז, י"ל מפני שאו
 הנחת התפילין הוא רק בכדי שלא יהי' קורא ק"ש בלא תפילין כו'. משא"כ בשחרית
 ת"ב שהי' מתפלל בהם כל התפלה.

היו מתפללין שחרית בשעה ה, לא יאחר משעה ת וחצי. אומר כל הקינות. מסיימים לערך בשעה יב וחצי, ואח"כ הי' אומר איכה לערך שעה וחצי. ורק אח"ז ישב על כסא כרגיל.

תפלת מנחה — בשעה מאוחרת".

כ"ק אאמו"ר (מהורש"ב) נ"ע הי' עולה למפטיר. ולפעמים בשחרית וגם במנחה.

הי' לומד בכל שנה ושנה בת"ב איכה רבה וסוגית ר"י דפי' הגיוקין.

***

דער צ"צ פלעגט רופן דעם רחינער „דער הייליגער רחינער“, וסיפר : דער הייליגער רחינער האָט מרחק געווען עצבות ואפילו מרירות, איז באַ חסידים געוואָרען — שטיפעריי. תשעה באב האָט מען זיך געשפּילט אין בערעלאַך. דערנאָך איז געבליבען אז מען זאל עפענען דעם דאָך פון בית המדרש אראָפּלאָזען אַ פעטליע און ווער עס וועט אַריינגיין זאל מען אַרויפּוואָרפען אַף עס די פעטליע און אויפהייבען עס אפן דאָך, וכן עשו. דערווייל איז אַריין דער רחינער. די וואָס זיינען געווען אפן דאָך האָבען דאָך גיט געזען גענוי האָט מען עס אויך אָנגעהייבען אויפהייבען אז מען האָט עס דערקענט — האָט מען עס אַראָפּגעלאָזען צוריק, האָט דער רחינער געזאָגט : רבונו של עולם, אייב דייענע קינדער האַלטען גיט דיין יום טוב, טאָ געס עס צו פון זיי".

***

שבת נחמו, בשעת קריאת עשרת הדברות עומדים ופניהם אל הס"ת.

חודש אלול

פ' תבוא — לששי עולה הבעל קורא, ומעצמו.

***

חודש אלול הוא חודש הרחמים שבו מאירות שלש עשרה מדות הרחמים. החודש הזה הוא חודש הרחמים, אשר בו נפתחים שערי רחמים לכל הבא לגשת אל הקודש לעבודת הבורא ב"ה בתשובה תפלה ותורה.

20) אין ליובאַחזישט ביום התענית פלעגט מען דאַזענען מנחה שפעס. דאָס איז געווען אַ דיוק. איך מיין ניס שפעט נאָך דער זון אונטערגאַנג. נאָר אין די שפעטערע שעות, למשל, זייגער אַכט אום שבעה עשר בתמוז, און זייגער זיבען אום תשעה באב (לקו"ד כרך א, קח ע"ב).

21) שיחת כ"ק מו"ח אדמו"ר במוצאי תשעה באב — נדחה — ה'תשי"א.

שבת נחמו : היום יום ע' עת.

פ' תבוא : היום יום ע' פת.

חודש אלול . . בגשמיות וברוחניות : ממכתב כ"ק אדמו"ר (מהור"י) נ"ע — נדפס בקובץ לתהלים ע' 206. ע"ד חודש אלול — ראה ג"כ ליקוט אלול מכתבי כ"ק אדמו"ר שליט"א.

החדש הזה הוא האחרון משנה החולפת ועוברת מההווה אל העבר, והוא חדש של חשבון הנפש לחשוב ולהתבונן במה עברה עליו השנה, להתחרט על הלא טוב בחרטה גמורה, ולקבל על עצמו להיות זהיר על להבא בקיום המצות בהידור, לשקוד בתורה ותפלה ולהתרגל במדות טובות.

החדש הזה הוא חדש ההכנה, לקראת השנה החדשה הבאה עלינו ועל כל ישראל לטובה ולברכה בגשמיות וברוחניות.

„בנוגע לעבודת הימים מן ח"י אלול ואילך ביאר כ"ק מו"ח אדמו"ר אשר שנים עשר ימים אלו הם ימי חשבון הנפש של כל שנים עשר חדשי השנה העוברת — יום לחדש יום לחדש, ח"י אלול — הוא יום החשבון של חדש תשרי העבר, ערב ר"ה — הוא יום הקבוע לחשבון הנפש של חדש אלול, אשר זהו הכשרה האחרונה להעבודה של ר"ה, לקבל את הכתיבה החתימה טובה על לימוד התורה, קיום המצות ועבודה שבלב — ביחד עם שנה טובה ומתוקה בגשמיות.“

סדר הסליחות

א"ל מלך יושב, יגמה"ר, כרחם	יום ראשון
אל תזכר לנו עונות	אשרי יושבי ביתך, (אין אומרים ועתה
זכור רחמיך ה' חסדיך	יגדל), קדיש
אל נא תשת עלינו חטאת	לך ה' הצדקה
חטאנו צורנו	שומע תפלה, סלח לנו
זכור לנו ברית אבות	איך נפתח פה
זכור לנו ברית ראשונים	כי על רחמיך הרבים
(שמע קולנו*)	א"ל אך אפים
אלקינו — תבא לפניך תפלתנו	אבד חסיד
אשמנו, בגדנו	כרחם אב על בנים
סרנו ממצותיך	סלח נא לעון העם הזה
אשמנו מכל עם	הטה אלקי אונך
ועדין לא שבנו מטעותנו	אין מי יקרא בצדק
לעינינו עשקו עמלינו (אין אומרים	א"ל מלך יושב, יגמה"ר
הרשענו ופשענו)	אל תבא במשפט
משיח צדקך	כרחם אב על בנים
דגיאל איש חמדות	סלח נא לעון העם הזה, הטה
עזרא הסופר	תבא לפניך שועת חינוך
א"ל רחום שמך	א"ל מלך יושב, יגמה"ר, כרחם
עננו ה' עננו	במוצאי מנחה

* מסוק אחר מסוק, חזן וקהל, עד אל תעזבונו ולא עד בכלל.

סדר הסליחות

מי שענה לאברהם ויאמר דוד אל גד רחום וחנון חטאתי לפניך (אין נוסלים ע"פ) מחי ומסי מכניסי רחמים מרן דבשמיא כו' כבר שביא מרן דבשמיא כו' כעבדא שומר ישראל שומר גוי אחז שומר גוי קדוש מתרצה ברחמים א"מ אבינו אתה א"מ אין לנו מלך אלא אתה א"מ רחם כו' א"מ חננו ועננו כו' ואנחנו לא נדע, ק"ש.	לך ה' הצדקה שומע תפלה, סלח לנו כי על רחמיך הרבים א-ל ארך אפים אבד חסיד כרחם אב על בנים סלח נא לעון העם הזה, הטה הטה אלקי אונך אין כמדת בשר מדתך א-ל מלך יושב, יגמה"ר, כרחם, סלח, הטה אני יום אירא מלאכי רחמים משרתי עליך א-ל מלך יושב, יגמה"ר, כרחם אל תזכר לנו עונות עד גמירא כנ"ל יום א'.
--	--

יום שני אשרי יושבי ביתך, קדיש לך ה' הצדקה שומע תפלה, סלח לנו כי על רחמיך הרבים א-ל ארך אפים אבד חסיד כרחם אב על בנים סלח נא לעון העם הזה, הטה הטה אלקי אונך אם עונינו רבו להגדיל א-ל מלך יושב, יגמה"ר כרחם אב על בנים סלח נא לעון העם הזה, הטה אויתיך קויתיך ישראל נושע א-ל מלך יושב, יגמה"ר, כרחם אל תזכר לנו עונות עד גמירא כנ"ל יום א'.	יום רביעי אשרי יושבי ביתך, קדיש לך ה' הצדקה שומע תפלה, סלח לנו כי על רחמיך הרבים א-ל ארך אפים אבד חסיד כרחם אב על בנים סלח נא לעון העם הזה הטה אלקי אונך אני קראתיך א-ל מלך יושב, יגמה"ר, כרחם, סלח, הטה א-ל כל נפלאותיך חוקר הכל וסוקר א-ל מלך יושב, יגמה"ר, כרחם אל תזכר לנו עונות עד גמירא כנ"ל יום א'.
--	---

יום חמישי

אשרי יושבי ביתך, קדיש
לך ה' הצדקה

יום שלישי

אשרי יושבי ביתך, קדיש

סדר הסליחות

כי על רחמיך הרבים	שומע תפלה, סלח לנו
א-ל ארך אפים	כי על רחמיך הרבים
אבד חסיד	א-ל ארך אפים
כרחם אב על בנים	אבד חסיד
סלח נא לעון העם הזה	כרחם אב על בנים
הטה אלקי אונך	סלח נא לעון העם הזה
בתולת בת יהודה	הטה אלקי אונך
א-ל מלך יושב, יגמה"ר, כרחם, סלח,	ישראל עמך תחנה
הטה	א-ל מלך יושב, יגמה"ר, כרחם, סלח,
אפס הוד כבודה	הטה
אם עונינו ענו בנו	אלקים בישראל
א-ל מלך יושב, יגמה"ר, כרחם	ישמיענו סלחתי
אל תזכר לנו עונות עד גמירא כנ"ל	א-ל מלך יושב, יגמה"ר, כרחם
יום א'.	אל תזכר לנו עונות עד גמירא כנ"ל
	יום א'.

ערב ראש השנה

אשרי יושבי ביתך, קדיש	יום ששי
לך ה' הצדקה	אשרי יושבי ביתך, קדיש
שומע תפלה, סלח לנו	לך ה' הצדקה
ה' אלקי הצבאות	שומע תפלה, סלח לנו
כי על רחמיך הרבים	כי על רחמיך הרבים
א-ל ארך אפים, אבד חסיד, כרחם, סלח,	א-ל ארך אפים
הטה	אבד חסיד
איככה אפצה פה	כרחם אב על בנים
אדון מועד	סלח נא לעון העם הזה
א-ל מלך יושב, יגמה"ר, כרחם, סלח,	הטה אלקי אונך
הטה	אקרא בשמך
מרבים צרכי עמך	א-ל מלך יושב, יגמה"ר, כרחם, סלח,
א-ל מלך יושב, יגמה"ר, כרחם	הטה
אנא עוררה אהבתך	אי' קנאתך וגבורתך
א-ל אמונה	יושב בסתר עליון
חיים ארוכים	א-ל מלך יושב, יגמה"ר, כרחם
א-ל מלך יושב, יגמה"ר, כרחם	אל תזכר לנו עונות עד גמירא כנ"ל
מלך אחד	יום א'.
אדון בפקדך	
אדון בשפטך	יום שביעי
א-ל מלך יושב, יגמה"ר, כרחם	אשרי יושבי ביתך, קדיש
שלוש עשרה מדות	לך ה' הצדקה
א-ל מלך יושב, יגמה"ר, כרחם	שומע תפלה, סלח לנו

אל תבוא במשפט עמנו	זכור כו' ראשונים
אל מלך יושב, יגמה"ר, כרחם, אל תזכר	שמע קולנו
לנו עונות	ובכן יהי רצון מלפניך
זכור רחמך ה' וחסדיך, אל נא תשת, חטאנו צורנו, זכור כו' אבות	אלקינו — תבא לפניך תפלתנו עד גמירא
	כנ"ל יום א'.

סליחות לצום גדלי'

מכ"ק ארמו"ר מנחם מענדל שליט"א שניאורסאהן מליובאוויטש

לא שמעתי הוראה בסדר סליחות ליום זה (וכן — אם לאמרם באשמורת הבוקר, או בתפלה בסדר התחנון). ויש ללמוד הסדר מסדר הסליחות דשאר ת"צ ובה"ב (כיון שאמירת סליחות בצ"ג הוא — לאלו שאין אומרים סליחות בשאר עשיית — מפני היותו ת"צ). ובאיה פרטים — גם מסדר הסליחות דקודם ר"ה: (א) בת"צ, בה"ב (וכן ביום א' דסליחות שקודם ר"ה, בערבית יהכ"פ ובנעילה) — אומרים ג"פ אל מלך. (ב) הפסוקים כרחם, סלח, הטה — אומרים: בת"צ ובבה"ב (וכן בערבית דיוהכ"פ ונעילה) רק אחרי אל מלך הראשון. מוסיף עליהם בסליחות שקודם ר"ה, אשר פסוקי כרחם אומרים בכל פעם שאומרים אל מלך. (ג) אחרי פזמון אומרים אל מלך. (ד) מזכור רחמיך ואילך — אין מפסיקין בפיוטים (מלבד בסליחות ער"ה שמוסיפין וסומכין יה"ר לשמע קולנו). (ה) סדר שאנו נוהגין בו בסליחות שלפני ר"ה הוא ע"פ „מנהג ליטא רייסין זאמיט" (בשינויים קלים), ולכן גם בסליחות דצום גדלי' יש לנהוג כן. וע"פ כל הנ"ל, יהי הסדר:

אשרי	אבלה נפשי
חצי קדיש	אל מלך
לך ה' הצדקה	דרשו ה' בהמצאו
שומע תפלה	כרחם אב
סלח לנו	אמנת מאז
או טרם	אורך ואמתך
כי על רחמך	תשוב תרחמנו
אל ארך אפים	אם אפס
דרשו ה' בהמצאו	הורית דרך תשובה
כרחם אב	אל מלך
סלח נא	כרחם אב
הטה אלקי	אל תזכר
את ה' בהמצאו	זכור רחמך
אל מלך	אל נא תשת
דרשו ה' ועוזו	חטאנו צורנו
כרחם, סלח, הטה	זכור לנו ברית אבות

מי שענה לאברהם	זכור לנו ברית ראשונים
ויאמר דוד אל גד	שמע קולנו *
רחום וחנון חטאתי (אין נופלים על	איא תבא לפניך תפלתנו
פניהם)	אשמנו בגדנו
מחי ומסי	סרנו ממצותיך
מכניסי רחמים	אשמנו מכל עם
מרן דבשמיא כו' כבר שביא	ועדין לא שבנו מטעותינו
מרן דבשמיא כו' כעבדא	לעינינו עשקו עמלינו (אין אומרים
שומר ישראל	הרשענו ופשענו)
שומר גוי אחד	משיח צדקך
שומר גוי קדוש	דניאל איש המדות
מתרצה ברחמים	עזרא הסופר
אבינו מלכנו אבינו אתה כו'	א-ל רחום שמך
ואנחנו לא נדע, ק"ש.	עננו ה' עננו

והנה סדר זה הוא כשאומרים שלא בסדר התפלה, אבל אלו הנוהגין לאומרם לאתרי שמרע ונפ"א (כשחל ביום ב' וה' — קודם שומר ישראל) יש להשמיט: אשרי', ח"ק, לך ה' הצדקה, שומע תפלה, סלח לנו', א-ל ארך אפים' (אשמנו') ואומרים: אבינו מלכנו הא ר ו ך' — ובסופם — ח צ י ק ד י ש ולא ק"ש, כמובן.

* * *

מנהגי * חודש אלול, ר"ה, עשיית ויוהכ"פ שיש בהם חידוש.

ביום ראשון דר"ח אלול, מתחילין לומר לדרד הוי' ארי. במשך יום ראשון דר"ח אלול תוקעים להתלמד, ומתחילין לתקוע אתר התפלה ביום שני דר"ח. התקיעות דחודש אלול — תשרית תשית תר"ת.

-
- * פסוק אחר פסוק, חזן וקהל, עד אל תעזבו ולא עד בכלל.
- 1) כיון שכבר אמרו בסדר התפלה.
  - 2) נתקנו כנגד פסודיז (לבוש. מנהגים) — והרי אמר פסודיז.
  - 3) כיון שכבר אמרו פעם אחת ואין מתודין באותה תפלה אלא פ"א (פע"ח שער הסליחות ספ"ח).
  - 4) כמו בכל עשיית (טוש"ע או"ח סתר"ב ס"א).
- הערה: נ"ל, אשר כשאומרים הסליחות בסדר התפלה אין לומר גם הפיוט או סרם כו' — כיון שהוא פתיחה ואין לזה ענין באמצע התפלה, אבל לא מלאני לבי להורות כן עד שאמצא עוד רא"י לזה.
- והוא הדין לאמירת ויאמר דוד אל גד גוי רחום וחנון גוי' — אשר נ"ל שאין לאומרם לאחר נפ"א שאמר בתפלתו.
- מנהגי חודש אלול . . שיש בהם חידוש: ליקוט מנהגים אלו נערכו — ברובם — ע"י כ"ק אומ"ר שליט"א וגרסו כבר כו"ב פעמים — לאחרונה במחזור השלם.

משחל ר"ח בשבת מפטירים השמים כסאי. ואז מוסיפים בסוף הפטורת ש"פ תצא עני' סערה וגו' עד גמירא.

כשחל ר"ח באחד בשבת מפטירים עני' סערה ומוסיפים פסוק ראשון ואחרון של הפטורת מחר חדש.

מיום שני דר"ח אלול עד יוהכ"פ אומרים בכל יום ויום במשך היום שלשה קאפ' תהלים*) על הסדר: ביום א' אלול — קאפ' א, ב, ג. ב' אלול — ד, ה, ו, וכו', וביוהכ"פ — שלשים וששה קאפ': קודם כל גדרי — קטו עד קכג. קודם השינה ככד עד קלב. אחר מוסף — קלג עד קמא. אחר נעילה — קמב עד קנ.

סליחות הא' — מתחילין אחר ובסמוך לחצות לילה*). בשאר הימים — באשמורת הבוקר.

סדר הסליחות — ראה לעיל.

הטוסח ב"א"ל מלך יושב* — ומתנהג*) בחסידות.

בסליחות אין אומרים וידוי (אשמנו בגדנו כו') רק פעם אחת*).

1*) כ"ק אדמו"ר (מהור"י) נ"ע סיפר בשם אביו כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע: בשנת תרכ"ט כשהייתי בן תשע שנים — בקיץ שהוא נגמר בנין בית החדש, לאחרי השריפה שהיתה בקיץ תרכ"ח בליובאוויטש — ביום א' דריח אלול שחל להיות בש"ק, הנה במוצ"ש הוא קרא אותי כ"ק אדמו"ר (כ"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע) ויאמר לי: כשהייתי בן תשע שנים — בשנת תר"ג, בכוא כ"ק אדמו"ר (כ"ק אדמו"ר הצי"צ נ"ע) מפעטערבורג בחדש אלול, קרא אותי כ"ק אדמו"ר ויאמר לי:

כשיצאתי לפטרבורג צויתי לאחריך ולך, אשר תאמרו בכל יום ויום סדר תהלים ביחוד אשר ירחם השי"ת ויצליח בדרכי זה, בשביל כבוד שמו יתברך, בשביל תורה הנגלית והנסתר ובשביל טובת כלל ישראל, בהגיר של המיניסטער אל שר הפלך ה"י כתוב, אשר אספת הרבנים תמשך שבוע ימים ולא יותר מעשרה ימים, ולבסוף נמשכה שמונה שבועות.

כשהייתי בן תשע שנים — אמר לי כ"ק אדמו"ר — ביום א' דריח אלול תקניח שחל להיות באחד בשבת, קרא אותי כ"ק אדמו"ר (כ"ק אדמו"ר הזקן) ויאמר לי:

קבלתי ממורי הה"מ ממעזריטש שקיבל ממורו המעשיט בשם מורו הידוע*) אשר מיום שני דריח אלול עד יום הכפורים, יאמרו בכל יום ויום, במשך היום, שלשה קאפ' תהלים, וביום הכפורים שלשים וששה קאפ' תהלים: תשעה קודם כל גדרי, תשעה קודם השינה, תשעה אחר מוסף ותשעה אחר נעילה, ומי שלא התחיל מיום שני דריח יתחיל באותו יום שהוא עומד בו, ואת אשר החסיר ישרים, אבל לא יותר משלשה קאפ' תהלים בכל יום. (קובץ מכתבים לתהלים ע' 207 ואילך).

1) כנראה מפני שאומרים במוצאי מנוחה. ואין אומרים סליחות וי"ג מדות קודם חצות לילה (מגי"א סתק"ה סק"ה).

2) ראה פע"ח שער הסליחות פ"ח. סי' האריו"ל. וכ"ה בוח"ג רכח, א. בתיקוני ז"ח קיא, ג.

3) ע"פ האריו"ל (פע"ח שער הסליחות ספ"ח), ודלא כהמנהג לומר גי"פ (הובא ברוקח ולבוש סתק"א. וראה אשל אברהם להר"צ מבוטשאטש). וכ"כ גי"כ בדרכי חיים ושולם סת"ג. — ומזה יש ללמוד, דכשאומרים סליחות בסדר התפלה — בתי"צ וכו' — מדלגין הידוי, כיון שכבר אמרוהו בסדר התפלה.

*) כנראה הכוונה לאח"י השילוני — ראה שיחת ש"פ קדושים וש"פ פנחס היש"ת בסי' השיחות קי"ג היש"ת).

בסליחות אין גופלים על פניהם⁽¹⁾.
 שבת שלפני ראש השנה — כמו בכל שבת מברכים, אומרים, קודם
 התפלה, כל התהלים וקדיש יתום אחר זה. אם יש חיוב — יאציט או אבל —
 אומרים ק"י אחר כל ספר⁽²⁾.
 התרת נדרים — בערב ר"ה ובעשרה⁽³⁾.
 סדר התרת נדרים: שמעו נא רבותי כו', הכל יהיו מותרים לך כו', הרי
 אני מוסר מודעה כו', כולם יהיו מותרים לך כו', — אבל לא סדר גויפה.
 בערב⁽⁴⁾ ראש השנה מוסר כל אחד פ"ג בעבורו ועבור ב"ב — ליד
 כ"ק האדמו"ר המברך את כל אי"א בכח"ט. (אלו שהם בריחוק מקום —
 משתדלים לשלוח הפ"ג באופן שיתקבל לכ"ק האדמו"ר קודם ר"ה).
 החסידים מוסרים פ"ג עבור כ"ק אדמו"ר שליט"א ובי"ב ועבור כלל
 ישראל הנקרא בשם "פ"ג הכללי".
 בעת קבלת הפ"ג הכללי נוהג כ"ק האדמו"ר לברך את כל בני
 בכל מקום שהם בברכת כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה.
 נהגים — הנמצאים בקירוב מקום — להשתטח על ציון כ"ק אדמו"ר
 (מהוריי"צ) ג"ע.

---

(4) ראה מג"א בשו"ע סק"ט, בשו"ע רבנו הזקן שם.
 (5) ע"ד שבת שקודם ר"ה סיפר כ"ק אדמו"ר (מהוריי"צ) ג"ע בשם אביו כ"ק
 אדמו"ר (מהורש"ב) ג"ע:
 בהיותי נער שאלתי את הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, הלא כל ראשי חדשי השנה
 אנו מברכים אותם ומדוע חדש תשרי אין אנו מברכים אותו כמו שאנו נוהגים בכל
 ראשי חדשי השנה.
 הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק — המשיך הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק את סיפורו —
 אמר בהיותי ילד שאלתי שאלה זו מהוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק ויענני כי בהיותו ילד שאל
 שאלה זו מהוד כ"ק זקנו רבנו הזקן,
 בהיותי במעזריטש שמעתי ממורי ורבי הרב המגיד בשם מורו ורבו רבנו הבעש"ט
 ג"ע: החדש השביעי שהוא החדש הראשון לחדשי השנה⁽¹⁾, הקב"ה בעצמו מברכו בשבת
 מברכים שהוא השבת האחרון דחדש אלול, ובכח זה ישראל מברכים את החדשים י"א
 פעמים בשנה, כתיב אתם נצבים היום, דהיום קאי על ר"ה⁽²⁾ שהוא יום הדין, וכמ"ש
 ויהי היום וגו' ותרגם והוה יום דינא רבא, ואתם נצבים קיימים ועומדים⁽³⁾, והיינו שזוכים
 ברין, ובשבת שלפני ר"ה שהוא השבת האחרון דחדש אלול קורין אז פרשת אתם
 נצבים, דוהו ברכתו של הקב"ה, בשבת מברכים חדש השביעי שהוא המושבע והמשביע⁽⁴⁾
 ברוב טוב לכל ישראל על כל השנה.
 (5*) ראה לקו"ש כרך ד' ע' 1332.
 (5**) בערב ראש . . . (מהוריי"צ) ג"ע: כ"ז — הוספת המלקט (ע"פ מנהג חסידים).

---

(1) לשון הכתוב (שמות יב, ב), אבל הפירוש משתנה, כי כאן ההדגשה בתיבת
 ה ש נ ה , כמובן. ובכ"מ מצינו לשון אחד בכוננות מתחלפות — ראה תוד"ה אדם (תולין
 מה, א. וצ"ע בתוד"ה אלימא קדושין מה, א) ובמקומות שהובאו ביד מלאכי כלל שעד.
 שדי חמד כללים ל, צח.
 (2) ראה לקו"ש ר"פ נצבים.
 (3) ראה תנחומא ר"פ נצבים.
 (4) ראה ויקרא רבה פכ"ט, ח. הערות לתניא ע' נח.

„כ"ק אאמור" נהג לקבל ע"ע הידור נוסף לפני כל ר"ה."

ברכות הדלקת הנרות דר"ה: של יום הזכרון, שהחינו.

„בשני *) ימים דר"ה משעה אחת קודם תפלת המנחה של ער"ה עד תפלת ערבית במוצאי ר"ה הנה כל אחד ואחד מכם (התלמידים [וכמובן ששייך זה לכל אר"א]) ישקוד באמירת תהלים לילה ויום, כי בשני ימים אלו צריכים להזהר מדבור חול עד קצה האחרון, למעט בשינה ולהרבות בתפלה ובתחנונים מקרב ולב עמוק, ובכל רגע פנוי לאמר תהלים.

מדי דברי הנגי להעיר, אשר גם אלו שהם מעשנים — רייכערן — כל השנה ומעשנים גם ביו"ט, הנה בר"ה נמנעים מזה, וראוי הדבר, אשר הבני תורה יזהרו בזה, וישפיעו גם על מכיריהם."

קודם תפלת מעריב — אמירת תהלים.

העובר לפני התיבה במעריב ומנחה — אינו מתעטף בטלית.

אין לובשין הקיטעל רק ביוהכ"פ.

אין כופלין „לעילא" בקדיש דעשי"ת, לבד בנעילה שכופלין.

לדוד מזמור גו' הארץ ומלואה — קודם קדיש תתקבל. וכן בליל יוהכ"פ.

אמירת לשנה טובה — בלשון יחיד דוקא „תכתב ותחתם".

ר"ה שחל בשבת אומרים שלום עליכם, אשת חיל, מזמור לדוד ה' רועי,

דא היא סעודתא — בלחש.

אכילת התפוח⁶) בליל ראשון — בתחילת הסעודה, הפרי חדש בליל שני

— קודם נט"י לסעודה.

אמירת יה"ר שעל התפוח — אחר הברכה וקודם האכילה⁷).

אוכלים רימון וראש איל, אבל אין אומרים יה"ר כי אם על התפוח.

בדבר ברכת בורא פרי העץ שמברכים בליל ר"ה על התפוח מתוק

בדבש — ישנה פלוגתא אם פוטרת ברכת בפה"ע של קינוח סעודה — ולזה

נהג כ"ק אדמו"ר (מהוריי"צ) נ"ע לכוון שלא לפטור בברכתו על התפוח גם את

הקנוח סעודה, והי' מברך שנית⁸).

כ"ק מו"ח אדמו"ר הי' מצוה להתוקע ללמוד בימי ראש השנה בבוקר

המאמר להבין ענין תקיעת שופר (אשר בסידור⁹).

אמירת י"ג מדות הרחמים בהוצאת הס"ת גם כשחל ר"ה בשבת. וכן ביוהכ"פ.

מקריא התקיעות — מורה באצבעו בסידור, אבל אינו מקריא בדיבור.

האומר הפסוקים קודם התקיעות, מנגן גי"כ לאחריהם שלשת הפסוקים

כ"ק אאמור" . . כל ר"ה : משיחת כ"ק אדמו"ר (מהוריי"צ) ג"ע. וראה לקו"ש כרך

ב' ע' 386.

בשני ימים דר"ה . . מכיריהם : הוספת המלקט : ממכתב כ"ק אדמו"ר (מהוריי"צ)

ג"ע — נדפס בקובץ מכתבים לתהלים ע' 205.

6) ראה בס' פלח הרמון פ' וירא (סא, ד) טעם — ע"פ דא"ח — בשם המצמח

צדק" — להמנהג לאכול בר"ה בלילה הא' תפוח מתוק בדבש.

6*) [מכתב כ"ק אדמו"ר שליט"א ע"ד מנהג זה — נדפס בקובץ ליובאחישט חובי

יג ע' 99, ובהערות וציונים לסידור עם דא"ח (שע, א). וגם להלן בסוף הספר. המלקט].

6**) הוספת המלקט — עפ"י ספר השיחות ה'תש"ב ע' 4.

7) הטעם י"ל במשיטות מפני שבדרוש הזה מבוארות כוונת התקיעות. — מובן

מעצמו שזוהו גוסף על חיוב ידיעת הלכות תקיעת שופר כמבואר בפוסקים.

אשרי העם, בשמך יגילון, כי תפארת, ואח"כ אומרים כל הקהל יחדיו אשרי יושבי ביתך.

לנפילת כורעים אין נוהגין כאותם המדקדקים לטווח מטפחת וכה"ג על רצפת קרשים (ע"ד רצפת אבנים וכו' ראה שו"ע או"ח ס"ו קלא).

אחרי התפלה ואמירת תהלים — תוקעין ל' קולות.

בקידוש היום דר"ה: תקעו גו' כי חוק גו'. ואין אומרים אלה מועדי גו', גם לא אתקיננו כו' (*).

אחרי שגומרים סדר תשליך, מנערים שולי הט"ק (*).

ביום שני אמירת לא"ל עורך דין — בתפלת מוסף.

ביום ב' דר"ה לפנות ערב נהגו כ"ק אדמו"ר שליט"א ליטול ידיו לסעודה, בה אומר מאמר דא"ח. ברהמ"ו, ערבית, הבדלה, חלוקת כוס של ברכה. (כשחל שבת במוצאי ר"ה — או חלוקת הכוס של ברכה — מפני טרחא דצבורא — למחרתו בקידוש היום).

כשחל יום ב' דר"ה בערב שבת (ה"ה בכל יו"ט שחל בע"ש) והסעודה (התועדות) שהתחילו בה מבעוד יום נמשכת ונכנסת בליל ש"ק, אזי פורסין מפה ומקדשין, ואין צריך לברך בפ"ג על כוס של קידוש זה אם כבר בירך על הזין בסעודה זו.

„סיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר: כ"ק אדמו"ר הרד"ק הנה המאמר חסידות דיום השני דר"ה הי' ממשיך באמירתו ונכנס בליל מוצאי יו"ט. והטעם כדי להמשיך ההמשכות דארבעים ושמונה שעות דר"ה בעולם, אשר בכל הענינים יהי' נשמע (זיך הערין) ויאיר אור החסידות.

ואני בהצעת, אשר גם כאו"א ינהוג כן לחבר שעות דר"ה והתחלת מוצאי ר"ה בלימוד החסידות, ובשביל אשר סללו לנו נשיאינו — יומשך גם לנו בכל ענינינו אור החסידות עד למטה מטה (**).

מוצאי ר"ה שחל להיות בשבת, מתחילין מזמור לדוד ולא לכו נרננה. וכן בכל מוצאי יו"ט.

8) כשחל בשבת אומרים מזמור לדוד, אתקיננו, ושמרו, אם תשיב, דא, זכור, על כן — קודם תקעו — בלחישא: כן נראה מהניל בקידוש הלילה.

8*) כתוב בפע"ח שער השופר פ"ה וינער שולי הבגדים כשאומרים ותשליך במצולות ים כו', ובסדור האריו"ל מהר" שבת ז"ל כ' דדוקא בגד ציצית כי היא בגד השכינה, וכן בסי' שער השמים מהש"ה כ' דדוקא בגד ציצית, וכן מנהגינו, לנער את הט"ק, אך אחר שגומרים את סדר התשליך וכ"נ מסדור השלי"ה ז"ל (הגהות כ"ק אדמו"ר על הסידור).

ביום ב'. . . היום: הוספת החלקם — בסעודה זו נוהגו כ"ק אדמו"ר שליט"א להזכיר ענין בשם כל הנשיאים הק' (ראה ספר השיחות ה'תש"ב ע' 2. ספר המאמרים ה'תשי"א ע' ד הערה 4).

כשחל . . . בסעודה זו: עפ"י שו"ע אדה"ו סי' רע"א סעי' י"א.

8**) ממכתב כ"ק אדמו"ר שליט"א, וכן שתי ההערות שלאח"ה.

לחבר שעות דר"ה והתחלתו: להעיר מירושלמי יומא פ"א ה"א ושם פ"ב ה"א: מכיון שמסר יום ולילה דיו.

ובשביל אשר סללו: להעיר משני הפי' בחיבת שביל (כתר שם טוב ח"ב בתחילתו

פי' הבעש"ט על מארז"ל: כל העולם ניוון בשביל חגיגת בני).

בעשי"ת אין אומרים סליחות, לבד בצום גדלי' (*).
מנהג בית הרב להדליק לשבת תשובה «א תשובה ליכט», וליהכ"פ «א
לעבעדיגע ליכט» ונר נשמה (**).

הפטורת ש"ש: שובה ישראל גו' יכשלו בם, מי א-ל כמוך גו' מימי קדם.
כפרות: אמירת «בני אדם — ולשלו» שלש פעמים, ובכל פעם מסבב
ג"פ. סך הכל מסבב ט' פעמים.

בערב יהכ"פ מבקשים לעקאח (מיני מזונות) וגם אוכלים ממנו.
ערב יום הכפור נוהג כ"ק אדמו"ר שליט"א לחלק לעקאך לכל או"א
כשהוא לבוש בגד משי של שבת וחגור אבנט ומברך את כל או"א בשנה טובה
ומתוקה (*).

למלקות בערב יהכ"פ — ל"ט מלקות — המלקה והלוקה אומרים והוא
רחום ג"פ.

נוהגין לאכול «קרעפכין» בעריוהכ"פ (*).
ערב יהכ"פ אחרי מנחה נוהג כ"ק האדמו"ר לברך את כל בניו בכל
מקום שהם בברכת התימה וגמר חתימה טובה ולהתעוררות תשובה אמתית.
לאחר סעודה המפסקת, ברכת הבנים, הבנות וכו'.

לפני כל נדרי נוהג כ"ק אדמו"ר שליט"א לברך תלמידי התמימים
(אלו שהם לומדים בישיבה אז) בברכת ויאמר גו' יברך גו' אברכם.

חתן בשנת הנישואין שלו, שלבש הקיטעל לחופה, אין לובשו ביוהכ"פ.
קודם כל נדרי אומרים ט' קאפ' תהלים (קטו — קכג).

ליל יהכ"פ, מתחילים הוי' מלך תגל גו'. פסוק אור זרוע — פעם אחת
ובקול רם.

על דעת המקום כו' — ג"פ ובקול נמוך.

(9) סדר סליחות לצום גדלי, ראה לעיל.

(10) ראה עדין בשיחה הנדפסת בסוף קונטרס צו.

(10*) ערב יום הכפור . . . ערב יהכ"פ . . . לפני כל נדרי: הוספת המלקט.

(11) מצאתי בדא"ח טעם מנהג זה, וכנראה הוא לרבנו הזקן.

— נדפס בסידור מאה שערים בסופו (ליקוטים מד, ב). ונשמטה שם תיבת

«חסדים».

וז"ל: ענין המנהג שאוכלין עיוב"פ קרעפכין שענינם שמכסין הבשר בעיסה מקמח
חטים י"ל מדרוש*) שתי הלחם ע"ג שתי הכבשים כי כבשים שרשן מדות כו' משא"כ
לחם דעת וגם לחם תורה כו' וביהכ"פ מאיר פנימ' עומקא דליבא חסדים מכוסים
ביסוד אימא (**). לכן הבשר מכוסה בלחם גם באכילה עיוהכ"פ. ועוד דשתי הלחם ע"ג
שתי הכבשים בשבועות מ"ת וכמ"כ ביהכ"פ לוחות אחרונות לכן בערב יהכ"פ אוכלים
כה"ג וד"ל עכ"ל.

והנה טעם זה שייך גם בפורים, על פי המבואר בכ"מ ענין דיום הכפורים הוא
כיפורים,

אבל, לכאורה, לא בהושענא רבא.

ועיינ'כ בס' גאולת ישראל, בס' זרע קודש ובס' טעמי המנהגים טעמים למנהג
הג"ל באו"א.

(*) ראה לקו"ת ט"פ אמור.

(**) ראה לקו"ת ט"פ במדבר, פ' מטעי ד"ח לבאר ענין המסעות פ"ב. ובכ"מ.

כשחל יוהכ"פ בשבת, מתחילים מומור לדוד כמו בכל שבת ויום טוב. אמירת תהלים — ראה לעיל ר"ח אלול.
 קריאת שמע שעל המטה ביוהכ"פ — כמו בשבת זיר"ט.
 קודם השינה אומרים ט' קאפ' תהלים (קכד — קלב).
 נטילת ידים שחרית — רק עד סוף קשרי אצבעותיו*¹¹).
 א"מ זכור רחמיך — בכל תפלות היום דיהכ"פ, ולא רק במוסף.
 אבלים בתוך שנת זאבלות אין יוצאים מביהכ"ג בשעה שהקהל אומרים „זכור“, אבל אין הם אומרים „זכור“. (וכן בכל פעם שאמרים יזכור).
 שיעור תהלים — אחר תפלת מוסף.
 אחר השיעור תהלים, אומרים ט' קאפ' תהלים (קלג — קמא).
 בין מוסף למנחה — מפסיקין. אם באפשרי לכל הפחות שלשה רבעי שעה.
 מנחה, בהפטרה מסיימין בפסוקי מי א"ל כמוך גו' מימי קדם. לדוד ה' אורי.
 נעילה, פתיחת הארון לאשרי, ונשאר פתוח עד אחרי כל התפלה. בקדיש „לעילא ולעילא מכל ברכתא“.
 אומרים היום יפנה, גם אם כבר העריב היום.
 אין נשיאות כפים אפילו עוד היום גדול.
 לפני תתקבל דקדיש האחרון דנעילה — מנגנים כל המתפללים „מאָרש“.
 אח"כ התקיעה.
 אומרים אין כאלקיננו, עלינו.
 אחרי נעילה אומרים ט' קאפ' תהלים (קמב — קנ).
 תפלת מעריב והבדלה, בקיטעל וטלית, אבל בכובע (ולא ביארמולקע)
 והטלית על הכתפים¹²).
 קודם הבדלה נוטלין את הידים ג"פ בסירוגין כמו נט"י שחרית, אבל בלא ברכה.
 אחר הבדלה, קידוש לבנה — בחגירת אבנט ובסידור.
 אין מברכים שעשה לי כל צרכי, עד למחר.
 במוצאי יוהכ"פ אומרים „גוט יום טוב“.
 במוצאי יוהכ"פ מתעסקים או עכ"פ מדברים ע"ד עשיית הסוכה.
 מחרת יוהכ"פ נקרא בשם השם*¹³).

*11) ראה מכתב כ"ק אדמו"ר שליט"א — נדפס בהערות וציונים לסידור עם דא"ח (מח [שנח], א).

12) מובן עפ"משיכ בשער הכוונות ש"ו תפלת מנחה ד"א: אם ה"י רואה (האריז"ל) שכבר שקעה החמה ה"י מוריד הטלית בין כתפיו משום דלילה לאו זמן ציצית הוא וכשהוא בין כתפיו אין חשש אם הוא לילה. וראה ג"כ שו"ע אור"ח סי"ח.

*12) ידוע אשר מחרת יוהכ"פ נקרא בשם „ג"טס נאָמען“. — בכיכעל כתבים מצאתי ביאור ע"ז בשם הבעש"ט — נדפס ג"כ ב"ט גנוי נסתרות (ירוש"ה, תרפ"ד) ת"א ס"ק קט. וז"ל:

מהבעש"ט: מה שקורין למחרת יוהכ"פ גאָטש נאָמען. הנה שם הו"י ושם קוב"ה אינו אלא מה ששייך לעולם אפי' לעולם הנאצלים, אך לעצמותו אינו שייך לקרותו בשום שם שבועלם¹, והנה אם פוגם הוא בשם הו"י דוקא וכידוע², ובימי סליחת

1) ראה בזה בארוכה בזהר ח"ב מב, ב. ח"ג רנה, ב.

הוספה לליקוטי מנהגים ר"ה ויוהכ"פ

— הציונים באו על סדר העמודים במחזור הוצאת תשט"ו —

בער"ה בסדר התרת גדרים אין אומרים סדר נזיפה^א.
 ברכת הדלקת הנרות בר"ה — של יום הזכרון^ב.
 בר"ה ויוהכ"פ שחל להיות בשבת אומרים ברנה ובצהלה^ג.
 בקדיש: לעילא מן כל — כמו בכל השנה^ד.
 בנעילה: לעילא ולעילא^ה.
 במודים בכל התפלות דר"ה ויהכ"פ — והמרחם^ו.
 לדוד מזמור — קדם קדיש תתקבל^ז. ולא קודם עלינו^ח.
 ע' ד. שורה מבואר, כל פיסקא זו קרוב להאי שאינה מרבנו הזקן, ובכמד
 סידורי חב"ד היא בנוסח שונה לגמרי.
 ע' ה. המברך שהחינו בהדלקת הנרות אין לברך ברכה זו בקידוש.
 ע' ו. שבת מלכתא — גם תיבות אלו אומרים בלחש^ט הן בר"ה הן בכל
 השנה.

ע' 30. שיטה ולא, לא של שבת ולא של ר"ה כוללן יחד כו'. — אבל
 אם שכח רק א' מהן — אין כולל את השני בנוסח הברכה שאומר. אבל כשצריך
 לחזור לראש (עיין בפנים לקמן) — תמיד צ"ל הן רצה הן יעווי (ראה שו"ע
 אדה"ז אר"ח סקפ"ח סי"ג—יד).

העון יש עליות לפני הוי"ו^א, וזה למחרת יוהכ"פ אין לו שום שם פרטי לא הוי"ו ולא
 אדני רק גאטש נאמען, ודי"ל^ב.
 (1) הוראת כ"ק מו"ח אדמו"ר וצוקללה"ה נבגי"מ זי"ע. וראה מט"א סתקפ"א
 סמ"ט. עבודת הקודש.
 (2) מנהג בית הרב מדור לדור. הוראה מפורשת של כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע.
 (3) כי ימים אלו לא ניתנו לשמחה (ראה שו"ע רבנו הזקן סתקפ"ב סי"א). ומשמע
 שכן המנהג ממש"כ בסי" יעב"ץ (והוא מהמז"ל ולא ליעב"ץ עצמו). מטה אפרים
 סתקפ"ב, ב.
 (4) הגהת הצ"צ בסידורו (נדפס בסי" תורה אור).
 (5) הוראת כ"ק מו"ח אדמו"ר וכ"כ בדי"ה היתה כאלמנה תרלי"ד.
 (6) וכן בכל שבת ויו"ט (שער הכולל פ"ט סקל"ב).
 (7) הוראת כ"ק מו"ח אדמו"ר בליקוטי מנהגים.
 (8) "משנה ראשונה" של כ"ק מו"ח אדמו"ר (הועתק ב"היום יום").
 (9) כן נוהגין. וכ"כ בסי" הארז"ל (הר"ש רשקוב). סי" יעב"ץ. וכן משמע בסי"
 הר"ש שרעבי. וצ"ע שבמנהגי המקובלים דק"ק בית אל (נדפסו בסי" דברי שלום —
 לרא"ש מזרחי — בתחלתו) כתב: ואומרים בקו"ר שבת מלכתא מזמור שיר כו'.

(2) ראה אגרת התשובה ספ"ז. ובכ"מ.
 (3) ראה לקו"ת עשרת ראש וסידור בדרושי ס"פ אחרי ודרושי יוהכ"פ.
 (4) בסי" אשל אברהם — להרה"צ וכו' מבוססאטש — או"ח סתרכ"ד, הובא ביאור
 על השם ג'סיס נאחטן באוי"א וגי"כ בשם הבעש"ט. ויש לתווך. ואכ"מ.

ע' 74. ברוך כו' ישראל באהבה — מסיים הש"ץ בלחש⁹⁷). וכן בכל ימות השנה, כמובן.

ע' 75. לט. ברוך כו' גאל ישראל — מסיים הש"ץ בקול רגיל⁹⁸). וכן בכל ימות השנה, כמובן.

ע' 76. שיטה שני' צ"ל: (בשבת בזכרון שופר) אפתנו (נ"א ארצנו)⁹⁹).

ע' 86. לאחר וקדוש — סוגרין הארון¹⁰⁰).

ובכן ה' פקד — א"א אלא ביום א'. בחול אומרים החרה שבה מגדול (בהוצאות הקודמות — נשמט). בשיטה כשחל תיבת ג"כ — מיותרת¹⁰¹).

ע' 100. זוכרי זמירות — כן הוא בכל המחזורים הפי' שראיתי¹⁰²).

ע' 101. שיטה חזק' ובכנ'. יכתירו. צ"ע דהרי ענין ההכתרה הוא במוסף (ולכן אז אומרים כתר יתנו). ולכאורה מקום לומר זה רק כשאומרים לא"ל עודך במוסף.

ע' 102. קודם קדושה צ"ל: סוגרין הארון¹⁰³).

ע' 98. לאבינו מלכנו — פותחין הארון¹⁰⁴).

ע' 97. נד. שיטה ואביו. יגדלו; שיטה ואביו: יגדלה — לכאורה צ"ל: יגדלוהו — יגדלוהו, לכלול גם האם. ואפילו אם אינה מחויבת בחינוך (ראה שר"ע א"ח ר"ס שמ"ג ובנ"כ שם) — יש לברכה שתגדלו כו'.

ע"ס. שיטה ואביו, ואביו. בשכר — לכאורה צ"ל: ובשכר, שהרי בקשה נוספת היא, דלא סה"מי שברך" לחולה.

10) כן נהג כ"ק מו"ח אדמו"ר בעברו לפני התיבה. ופשיטא שאין לשנות בזה בר"ה ויוהכ"פ, וראה שו"ע או"ח סני"ט וסס"א ונ"כ. וע"פ המובן משם י"ל שבתפלת ערבית יש לש"ץ לסיים בלחש ברוך כו' אוהב עמו ישראל (העירני ע"ז הרא"ח נאה. 11) כן הוא בכמה מחזורים. והוא מובן ופשוט, כי ארצנו במקום אפתנו, אינו שייך לחילוק דחול ושבת, אלא זוהי נוסחא אחרינא של המערערים על הבטוי אפתנו כלפי מעלה (ראה אלף המגן סתקפ"ב סקל"ב). — ובכל אופן צ"ע שלא העירו על זה בפיוט אפד מאז. ועוד. — ראה ג"כ פיוט אומץ אדירי בסופו.

12) כן נוהגין. ובכמה מחזורים נדפס זה כאן במירושו.

13) בענין אמירת הפיוטים תעיר ותריע וכו': בכל המחזורים שראיתי א) אין אומרים ביום ב' מה שכבר אמרו ביום א'. ב) בשבת אין אומרים: תעיר ותריע, מלך ממלט, מלך זכור, שבת מגדול, עמוסיך. . . פשעם. . . צמחיהם (ע"פ מחזור אשכנז — ויניציאה שנת בעת"ה — משמיטים בשבת ג"כ: כל יושבי תבל, קרית מושש, שמים וארץ, תוקף אראליט). ג) כשחל יום א' בחול אומרים כהנ"ל בסעיף ב'. והשאר — ביום ב'. כשחל יום א' בשבת — אומרים כהנ"ל ביום ב' והשאר ביום א'. — המו"ל הראשון דמחזור חב"ד, כתב לומר כל הפיוטים הן ביום א' הן ביום ב' — מלבד בשבת שא"א הנ"ל בסעיף ב', כמובן — ואף שצ"ע מקורו, בכ"ז כיון שלא שמעתי הוראה בזה מבי"ח אדמו"ר לא רציתי לשנות. והרי כמה פיוטים אומרים הן ביום א' הן ביום ב'. פרט לחרוז "ובכן והי' פקד" שציניתי לאמרו רק ביום א', עסמ"שכ בלבוש סתקפ"ד שאומרים אותו "מפני שקורין היום אותה פרשה".

14) צ"ע שלכאורה צ"ל: זומרי זמירות וכמו: אדירי. . . יאירו גבורי. . . יגבירו

וכו'.

15) כן נוהגין. וכ"כ במהר"ל (אלא שמנהגו לפתוח אחר קדושה), לבוש. ועוד.

16) כן נוהגין. וראה מטה אפרים סתרי"ט סמ"ו.

ע' נד. שיטה בישראל. שבעלה נדר לכאורה צ"ל: שבעלה ואביה נדר. שיטה לאב"י. יגדלה לחופה לכאורה צ"ל: יגדלה לתורה ולחופה ("). שיטה השמים. בכל. לכאורה צ"ל: לכל.

ע' 117. לאחר הנני העני נהגין לומר פסקי ידעתי גוי (").

ע' 128. לאחר מסד חכמים כו' — סוגרין הארון (").

ע' טה. אומץ אדירי כו' — אימרים (") ומסיימים בחרוז אם לא למענו

כו' (").

ע' טז. קודם כתר — סוגרין הארון (").

ובכן יתקדש — אין אומרים בפיוט חמול אלא בסמיכות וקודם לאמירת ובכן תן פחדך (").

ע' 134. לאחר סיום פיוט האוחז ביד — סוגרין הארון (").

ע' 138. גם בזמן אמירת אתה הראית גוי' פתוח הארון (").

ע' עז. בכל יום — ור"ה ויהיכ"פ בכלל — אומרים אחרי התפלה (ביהכ"פ — אחר מוסף) שיעור התהלים כפי שנחלק לימי החודש. ואח"כ: ביום א' דר"ה — קאפ' פח. פט. צ. ביום ב' דר"ה — קאפ' צא. צב. צג (").

ע' פד. ר"ה שחל בשבת אומרים במנחה ואני תפתי (").

ע' פה. ותגלה. בסידורים: יעבץ (וע"פ הוצאה הראשונה שהיא של המחבר עצמו יש לברר אם אין זה הוספה מהמו"ל שלאחריו). חמדת ישראל. תפלת ישראל עם פי' אור הישר, אוצר התפלות, כלבו, סי' של"ה ועוד — דבחול ובשבת במנחה אומרים ותגלה. ובשבת ויו"ט בשחרית — ויעזור.

17) ע"פ מכתב כ"ק אדמו"ר (מהרש"ב) ג"ע לומר גם בלידת בת לתורה (ע"פ מרז"ל ברכות יו, א).

18) קבלה מרבנו תם ז"ל (אלא שנהגו או לאמרם, וכן העניי מסעט, קודם הסלך).

19) כן נהגין (כיון שנגמרה קבלת רשות הש"ץ). ובכמה מחזורים נדפס כן בפירוש.

20) הוראה מפורשת מכ"ק מו"ח אדמו"ר.

21) בהוצאת אגודת חב"ד תשי"א נשמט בטעות.

22) כן מוכח ע"פ מש"כ הר"ח ויטאל לזהר ח"ב (גב, א). הובא באור החמה שם. וז"ל: המתחילין ובכן תן פחדך ושרי להו מאריהו, המעוררים הדין ברי"ה, ואדרבה צריך למתקן. בין החסד וההת"ת, וכן התקיעות בסדר הזה אברהם יעקב ובינתיים יצחק עכ"ל. ודוחק גדול לחלק בזה בין תפלת לחש לחורת הש"ץ. ואדרבה — במהרי"ל נמצא ובכן יתקדש בתוך הפיוט חמול, וכן נדפס במחזורים, אבל כבר העיר בספר קונטרס השלחן (להרה"ג והרה"ח וכו' א. ה. גאה) כי זהו לפי הנוסח שא"א כלל ובכן יתקדש בתפלת לחש, ומזה נשתרבו גם במחזורים נוסח האריז"ל. כן הביא בסי' הנ"ל קבלה מבועלי תפלה זקנים דאנ"ש שאין מפסיקים בין ובכן יתקדש לובכן תן סחך.

23) כן נהגין. במחזורים נדפס לפני אוחילה לא"ל "פותחין הארון" (והוא ע"פ

הלבוש שתקצ"ב). וכנראה נשתרבו ממנהג המקומות שהארון סגור לפני זה.

24) בארובה עדין ראה קובץ מכתבי כ"ק מו"ח אדמו"ר — קובץ תהלים.

25) לבוש שתקצ"ח (וכ"מ ג"כ בשו"ע או"ח סתרכ"ב). מנהגי ק"ק בית אל.

וכה"ל — ותגלה (בוא"ו). ודלא כסי' עבודת ישראל (ע"פ מס' סופרים פי"ד הי"ב) — תגלה.
 ע' 180. ביה"ר דתשליך צ"ל: לפניך ויהי' עולה לפניך קריאת²⁰.
 ע' 188. על דעת כו' — ג"פ²¹.
 ע' צה. ויאמר ה' סלחתי כדברך — אומר הקהל ג"פ ואח"כ הש"ץ — ג"פ²².
 ע' צה. עיטה ברכת. אלו שברכו שהחינו בשעת החלקת הנרות — לא יאמרוה עתה ומצוה לפרסם, כי רבות נכשלות בזה.
 ג"פ. לאחר ברכת שהחינו מכניסין הס"ת וסוגרין הארון²³.
 ע' קד. ויראה הדרתנו — כצ"ל, וכמו בשאר החרוזים²⁴.
 ע' קה. שיטה א"ל ומתנהג — כצ"ל בתוספת וא"ו²⁵.
 ע' 212. שיטה נושע בסופה צ"ל: סוגרין הארון.
 ע' קח. שיטה כי לך בסופה צ"ל: סוגרין הארון.
 ע' 216. שיטה מתחננתנו אנחנו צ"ל: אנו*. וכן צ"ל בע' 252. קנט, קעט.
 ע' קט. שיטה חסדנו: מה צדקנו מה כחנו — כנ"ל²⁶.
 ע' 244. שיטה ישועות בסופה: סוגרין הארון — מיותר.
 ע' קכ. להאדרת האמונה — פותחין הארון²⁷.
 ע' קלה. כנ"ל עמוד נד.
 ע' 286. לא"ל עורך — פותחין הארון, ובסיומו סוגרין.
 ע' 286. שיטה פני בסופה — סוגרין הארון.
 ע' 307. שיטה מנחה. צ"ל מנחה שנת נחמה שנת²⁸.
 ע' קסח. יוהכ"פ שחל בשבת — א"א ואני תפתי²⁹.

---

(26) כ"ה בסידור יעב"ץ, צפורן שמיר לחיד"א מחזור ספרדים (ליורנו, תר"א) ועוד. ובסידורי חב"ד, תויה תהלת ה' וכי' טעה המדפיס בין לפניך הא' והב', — וכבר העיר ע"ז בלוח הכולל הדרא"ח נאה.
 (27) מטה אפרים סתרי"ט ס"ל. באה"ט שם.
 (28) כן נוהגין. וצ"ע כי במטה אפרים (שם ס"א) כתב: גם החון יאמר עמהם.
 (29) כן נוהגין. וכ"מ באבודרהם דגם שהחינו יאמר עם הס"ת. ודלא כמש"כ במטה אפרים שם. וראה עטרת זקנים ר"ס תרי"ט.
 (30) כן הוא בכל המחזוריים. וכבר העיר ע"ז בסי' קצות השלחן.
 (31) הוראת כ"ק מו"ח אדמו"ר. וכ"ה בפע"ח שער הסליחות פ"ח. סי' האריז"ל.
 וכ"ה בוח"ג רכח, א. בתקוני זהר חדש קיא, ג.
 * כנוסח רבנו בסידורו בתחנון.
 (32) וכנוסח אדה"ז בלעולם יהא אדם. — וכבר העיר ע"ז הרא"ח נאה בלוח כולל חב"ד.
 (33) כ"כ בלבוש סתרי"ך. וכ"ה בכמה מחזוריים.
 (34) שנת נחמה — השמטה דמוכח. ובכמה מחזוריים לא נשמט. ויש שהעיר לומר "שנת טלולה גשומה" במקומה ע"פ סדר הא"ב, אבל לא מצאתי כזה בכל המחזוריים שראיתי שבהם נוסח יה"ר זה (כי ישנם ג"א). — ולכאורה צ"ל: א) שנה טלולה (לא מצאתי כן בשום מחזור). ב) כנוסחת כמה מחזוריים — טלולה גשומה אם שחונה. וכלי תפלת כה"ג.
 (35) שו"ע או"ח סתרי"ב. אבל בסי' אמת ליעקב — לר"י שאלתיאל ניניו —

ע' 350. לחזרת מנחה ג"כ פותחין הארון עד לאחר סיום אמירת רשות (מסד חכמים כו')¹⁰.

ע' 368. לנעילה פותחין הארון ונשאר פתוח עד לאחר כל התפלה, כן אומרים בקדיש לעילא ולעילא כנ"ל¹¹. ובמילא צ"ל: מכל ברכתא, ולא זון כל ברכתא¹².

ע' 372. נראה לי, שבנעילה, שהיא לאחר מנחה, צ"ל כמו במנחה: שבתות...
בם. ולע"ע לא מצאתי זה בפירוש¹³.

ע' 376. התיבות פותחין הארון — מיותרות.
אומרים הפיוט מכניסי רחמים, וכן הפיוט מדת הרחמים עלינו התגלגלי,
(בנעילה)¹⁴.

קונטרס שפת אמת ס"ט הביא דעות מקובלים לומר: א) ואני תפילתי (ראה בזה ג"כ מאמר נוסח התפלה, לבעהמ"ס שו"ת מנחת אלעזר, אות כא). ב) אב הרחמן (ולא הרחמים). וכיון שהוא מילתא דתמי' ולא שמעתי הוראה בזה — נדפס במחזור ע"פ פסק רבנו הזקן בשו"ע סתרי"ב שא"א ואני תפילתי, וכן לא שניתי מהנדפס בסידור תו"א לומר במנחת שו"הכ"פ — אב הרחמים.

36) כן נוהגין, ופשוט. ובכמה מחזורים נדפס בפ"י.
37) הוראת כ"ק מ"ח אדמו"ר. — וכיון שסילוק שכינה הוא בהתקיעה — נראה לי שעד התקיעה חלים שתי הוראות אלו.
38) מטה אפרים סתקפ"ב ס"א.

39) הטעם לאמירת שבתות... במ — דאה מ"ח מס' שארית יום השבת פ"ג מ"ב. סי' האריו"ל. — בסי' תו"א וכן במחזור נוסח אר"י (הילנא, תרלה), ובסי' חמדת ישראל (מונקאטש, תרסא) נדפסה תפלת נעילה בפ"ע, והנוסחא: שבת... בו | אף שבכל הנ"ל במנחת שבת הנוסחא: שבתות... במ. — כמובן, כן הוא גם בשבת שחל בו יו"ט.
40) עדין — גם בתשו' לרב שרירא גאון (זכרון לראשונים סי' שע"ג). שקו"ט אם לאומרו בשו"ת יודא יעלה (לר"י אסאד) ח"א סכ"א. בשו"ת שמש צדקה חאו"ח כ"גכ"ד מראה פנים לכל צד. חת"ס או"ח קס"ו. ענינים לעיקרים ב', כח. מו"נ ג, ג. שבלי הלקט. ובתניא רבחא לר' יחיאל הלי ר"ה מסתייע מסנה' עה"פ היערוך שועך לא בצר. ראה ג"כ מבוא לסידור אוצר התפלות פ"ג. ובשרש מצות התפלה להצ"צ פ"ז הביא מהק"נ ספ"ק דר"ה. אבל בהגהותיו לר"ה נ"ח (שבתו"א) פ"ג שנכתבו לאחר שכתב שרש מצות התפלה מסיק וז"ל: הענין כי אין הפי' שמבקשין מהם דבר ח"ו — רק להיות בבחי' שליח להוליך השפע מלמעלה למטה וכן הן מעלין התפלות כאמרם בגמרא ובוהר פ' שמות כו'. עכ"ל.
הערה:

נוסח רבנו הזקן בתפלת יוהכ"פ ובברכת ההפטורה כשמזכירים "יוהכ"פ הוה" — להוסיף "את יום סליחת העון הוה. את יום מקרא קדש הוה", ומוזה יש ללמוד אשר גם בפיוטים צריך לומר כנ"ל, כי אין טעם לחלק בזה, ועפ"ז יש להוסיף את הנ"ל במקומות המתאימים: בע' 216, 252, 256, 308, קנט, קסא, קעט, קפא (במחזור השלם — הוצאת קהת).
ומה שלא נמצא זה ע"ע במחזורים הוא מפני שנעתיקו הפיוטים ממחזורים נוסח אשכנז וכו', אשר גם בתפלה ובברכת ההפטורה אין מוסיפים את הנ"ל, ולא שמו לב לתקן זה (וכמו שלא תקנו בנוסח אשמנו "שאינ' אנו עוי פנים", בנוסח או"א סלח ומחל "מה צדקנו" ועוד).

מנהגי חג הסוכות, שמיני עצרת ושמחת תורה

בכל תפלה שאין אומרים בה תחנון (ממוצאי יוהכ"פ עד אחרי ר"ח חשוון, ערבית בכל השנה, מנחה ערב שווי"ט וכו') אין מכים על החזה — בברכת סלח — באמירת חטאנו כו' פשענו. עושים הדפנות גם מדברים הפסולים לסכך, גם לכתחילה¹. בבנין הסוכה מנהגנו לעשות ד' דפנות². מרבים בסכך.

אין מנהגנו בנוי סוכה³. אין מנהגנו לעשות רצפה מיחדת לסוכה. אין מדקדקין לשלם בעד הד"מ קודם התג דוקא⁴. מראה האתרוג צ"ל געה"ל (כמראה שעוה)⁵. מברכים על אתרוג מקאלאברי⁶ (הנק' ג"כ "יאנאוווער"). לוקחין לולב שאין עליו כפופין (הנק' כפתורים — קנעפלאך)⁷. אין מוסיפים על אתרוג אחד לולב שתי ערבות — אבל מוסיפין על שלשה הדסים⁸.

שמעתי הוראות לאנשים שונים לקחת ארבעה, שנים עשר, שלשה עשר, או עשרים וששה הדסים. אבל לא שמעתי — לקחת תשעה⁹, סח או סט¹⁰ הדסים. מהדרין לאגוד הלולב בסוכה ובערב יום טוב.

- 1) ודלא כמ"ש בבי"ח ופרמ"ג סתר"ל. וראה שדי חמד אסיפת דינים מע' סוכה סימן ב אות יד.
- 1* שו"ע או"ח סי' תר"ל סעי' ה בהגה. (שיחת יום ב' דחה"ס תשט"ז).
- 2) שיחת סוכות ה'תש"ד.
- 3) ראה אחרונים לשו"ע או"ח סתרני"ה. שדי חמד אסיפת דינים מע' ד' מינים סימן ג אות ב. כללים למיד כלל קמא אות כד.
- 4) ולא כיש מדקדקין שיהי' מקצתו גרי"ן עפמ"שכ בחיקונים תכ"א (נו, ב) ות"ע (קלד, ב). עיי"ש בכסא מלך. באור ישראל. ועוד.
- 5) קבלה בידינו מאדמו"ר הזקן — בעל התניא והשו"ע — להדר אחר אתרוגי קאלאברי — יאנאוע, מטעם הידוע לו". ואמר: כאשר אמר הקב"ה למשה ולקחתם לכם פרי עץ הדר גו' הושיבו שלוחים על ענן ושלחום להביא אתרוגים מקאלאבריא (ראה ג"כ שיחת שמע"צ שמחית השי"ת הנדפסת בקונטרס פה).
- 6) וראה בשו"ת תת"ס תאו"ח סר"ז: דינו של אתרוג כדן עוף סהור שאינו נאכל אלא במסורת ע"כ אותם הבאים מיאנאוע שמסורת בידינו מאבות אבותינו ורבותינו חכמי הצרפתים אשר מעולם יושבי מדינת אשכנז יוצאים ידי חובתם באתרוגים הבאים מיאנאוע. הן הנה הכשרים וא"צ שום סימן כו'. עיי"ש. ובשו"ת בכורי שלמה סכ"ח אשר הרה"צ מטשעכאנאוו ה"י מברך רק על אתרוג מיאנאוע וכ"כ בס' תולדות שלמה על המהרש"ק.
- 6) ראה הדעות בזה בשו"ע סתרמ"ה ונ"כ. שדי"ח כללים למיד כלל קמ"א סי"ק כ"ג. חיים וברכה אות קכ"ה.
- 7) ראה רמב"ם הל' לולב פ"ז ונ"כ. שו"ע או"ח סתרני"א ונ"כ.
- 8) מנהג הובא בס' מהר"י קאפיל ובשו"ת אבני צדק.
- 9) מנהגים הובאו בכל בו.

המהדרים — מאגדים בעצמם את הלולב⁽⁹⁾.
 משתדלים שהערבות לא יראו כל כך.
 על הלולב עצמו עושים שתי כריכות.
 משתדלים ששתי הכריכות תהיינה מכוסות בהדסים זעירות. גם כריכה
 העליונה, מקצתה על כל פנים.
 נוסף על שתי כריכות הנ"ל — אוגד הלולב ההדסים הזעירות ביחד
 ע"י שלש כריכות. שלש כריכות אלו הן במשך טפח אחד. — נמצא סך-הכל
 המש כריכות⁽¹⁰⁾.

שמחת החג מתחילה מליל ראשון דחג הסוכות⁽¹¹⁾.
 משכימין ומקדימין לקיים מצות לולב⁽¹²⁾. ובפרט לפעם הראשונה.
 שדרת הלולב צ"ל נגד פניו⁽¹³⁾.
 מתחילין ברכת שהחינו — כשהלולב בידו אחת והאתרוג בידו השנית.
 בסיום הברכה — מחברין אותם.
 הלולב מחברו לשליש העליון של האתרוג, אשר אחזו באלכסון קצת⁽¹⁴⁾.
 הנענועים: דרום וצפון — לקרן דרומית מזרחית, קרן צפונית מזרחית.
 למזרח — לאמצע המזרח. למעלה — בהובאה מורידים תחילה מעט „המשכה
 בעולם“, ואח"כ מביאים אל החזה. למטה — בהובאה מעלים תחילה מעט „העלאת
 העולם“, ואח"כ מביאים אל החזה. מערב — שתי פעמים הראשונות לקרן מערבית
 דרומית. בפעם השלישית — לאמצע מערב.
 „כל זה (י"ז נענועים), בכלים. בנענוע האחרון — אור. יחוד שכינה
 במערב“.

במשך כל הנענועים האתרוג מכוסה בידו — לבד בנענוע האחרון שמגלהו
 קצת.

בהובאה — צריך להגיע עד החזה „מקום שמכים באמירת אשמנו“⁽¹⁵⁾.
 כשנותנים הד' מינים לאחר לברך נכון לאמר בפירוש שהוא במתנה על
 מנת להתחיר⁽¹⁶⁾, ובפרט ביום הראשון „הוא תועלת לנותן ולמקבל“.
 בנענועים הודו שלבסוף דהלל — צ"ע אם מנענעים בכפולו, או בעיקרו⁽¹⁷⁾.

10 דעת הרמב"ן והרשב"א (הריטב"א ?) (בחידושו לסוכה מז, א) לאגוד ע"י
 אחרים לא הובאה בפוסקים. וראה הדא"ג לסוכה (מה, א) דהוי מצוה כאלו בנה מזבח.
 ושקו"ט בזה בס' ילקוט אברהם להר"א ליפשיץ (מונקאטש, תרצ"א) ובהשמטות והוספות
 שם.

11 ראה ט"ז ריש סתרניא. השלמת שו"ע רבנו הזקן (למהר"ן מדובראזנע) שם.
 ס' חיים וברכה ס"ק רפח.

11* הוספת המלקט — ע"פ שיחת כ"ק אדמו"ר שליטיא.

12 כ"ח סתרמ"ד. וראה ג"כ שו"ע ר"ס תרנ"ב.

13 רבנו הזקן בסידורו. וראה הדעות בזה מג"א סק"ח בשו"ע סתרניא.

14 „באמת הא"ט דער לולב געדארפט זיין אָפֿן אתרוג, אָבער, מפני טעם טוט

מען ניט אַזוי“ (משיחות כ"ק מו"ח אדמו"ר בריגא).

15 נתבאר בשיחת שמח"ת תרס"ט אות כא (בס' תורת שלום ע' קלו).

16 ראה או"ח סתרניא. חו"מ סרמ"א. והספרים שהובאו בשד"ח אסיפת דינים

מע' ד' מינים סימן ג ס"ק יט.

17 הוראה לא שמעתי בזה. ויש פנים לכאן ולכאן: בכפולו כיון שהוא הסוף

וספק זה הוא ג"כ באנא ה' הטיעא כשאין מנענע בו אלא פעם אחת¹⁹.
 לא ראיתי שינשקו את הסוכה בכניסה או ביציאה²⁰.
 המהדרים — גם מים אין שותים חוץ לסוכה. ואפילו בשמיני עצרת.
 נשיאות כפים — ראה לעיל מוסף של יום טוב.
 הוראת כ"ק אדמו"ר שליט"א אשר בימי חגה"ס יוצאים עם הד' מינים
 ברחוב וכיו"ב מקומות שם נמצאים בני ובנות ישראל לזכותם במצוה זו.
 גם בקידוש היום דיום טוב ושבת חוהמ"ס מברכים לישוב בסוכה אחר
 הקידוש ולא אחר המוציא.
 בקידוש ליל שני — שהחינו אח"כ לישוב בסוכה²¹.
 נוהגים לשורר לספוק ולרקד גם ביו"ט ואפילו אם חל בשבת²².
 בשעת אמירת הלל אוחזין הלולב בידו, ולהנענעים מצרפים אליו גם
 האתרוג.

להושענות — מדייקים לעשות היקף שלם. מסיימים אותו באמירת אות "ת".
 מנהגנו שהש"ץ אמירתו בקול רם מתחיל מאות "ס" או "ע".
 באותן האותיות שאומרן הש"ץ בקול רם אומרים תיבת "הושענא" הן
 בראש והן בסוף. בהשאר — רק פעם אחת.
 הפסוקים כי אמרתי גוי, לך זרוע גוי — אומרים רק בהושענא רבה.
 בשבת אין מקיפים וגם אין אומרים הושענות.
 ביום הראשון שלאחריו אומרים גם ה"הושענא" דיום השבת²³, אבל אין
 מקיפים אלא פעם אחת (באמירת ה"הושענא" דיום זה).
 במוסף — אמירת ומנחתם ונסכיהם כו' אחרי קרבנות כל יום ויום בפ"ע.
 ביום טוב דחה"ס וכן בהושענא רבה טובלין פרוסת המוציא בדבש. בחול
 המועד (וגם בשבת חול המועד בכלל) — מהיכי תיתא²⁴.
 במשך ימי חוה"מ מחליפין ההדסים והערבות, כולם או חלק מהם²⁵.

ממש, בעיקרו — כיון שבא קודם, והוא העיקר. ותמי' גדולה שלא מצאתי בספרים
 עד"ז. מלבד בסי' ילקוט אברהם הנ"ל שעמד על ספק זה וסברתו לנענע בהודו גוי
 הראשון. — בסידור הר"ש שרעבי כחונות הנענעים הם בהודו הראשו, וכ"כ גם בספר
 יסוד ושרש העבודה שי"א.
 18) כשבירך על הלולב אחר התפלה בביהכ"ג (סידור רבנו קודם הלל. ע"פ
 התיקונים תכ"א גו, ב).
 19) מנהג הובא באחרונים מהשל"ה.
 הוראת כ"ק אדמו"ר: הוספת המלקט. וראה פתח דבר ל"תוכן הענינים" כ (תשי"ט).
 20) ראה הגהות כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע שנדפסו בסידור תורה אור
 (ברוקלין, תש"א) ע' רלג, ובסידור עם דא"ח. וראה הדעות בזה בני"כ השו"ע סתרס"א.
 שד"ח מעי' סוכה סימן א ס"ק ה.
 21) ראה שו"ע או"ח רסל"ט ונ"כ. באשל אברהם (להרה"צ מבוטשאטש). שו"ת
 מנחת אלעזר ח"א סכ"ט. בקונטרס שירי מנחה בסוף מנחת ח"ב. נמוקי או"ח (להנ"ל)
 ששל"ט. ועוד.
 22) ראה פסקי דינים להצמח צדק סוף חאו"ח. שער הכולל פמ"ה.
 23) שיחת חה"ס תש"ד.
 24) אבל אין לוקחין בכל יום ערבה חדשה וכו'. ראה שו"ע סתרנ"ד ונ"כ.

בשבת חז"מ"ס חותמין בברכת ההפטורה מקדש השבת וישראל והזמנים, אבל אין מזכירין חז"מ"ס בתוך הברכה⁽²⁵⁾.

בתיקון ליל הושענא רבה גם פרשת ברכה אומרים רק מקרא ורק פעם אחת. אמירתה שנים מקרא ואחד תרגום הוא בערב שמחת תורה⁽²⁶⁾.

אמירת תהלים בליל הושענא רבה — אחר חצות ובחגירת אבנט. ואין מאריכין באמירתו.

לאחר כל ספר מתהלים אומרים ה"הי רצון" של הו"ר, והיה"ר שלאחר צאת הלבנה — אבל לא היה"ר של יו"ט⁽²⁷⁾.

בהושענא רבה קודם הלל⁽²⁸⁾ — מסירים שתי הכריכות אשר על הלולב ואין נשארים אלא ג' הכריכות המאגדים את הלולב והדסים וערבות ביחד.

לאמירת הושענא — מוציאין כל הס"ת שבהיכל, כן הוא מנהג ליובאוויטש⁽²⁹⁾. לאמר איש לחברו בהו"ר "גמר חתימה טבא", "פתקא טבא" וכיו"ב —

לא נהיגין כן⁽³⁰⁾.

הקפות: בליל שמיני עצרת ובליל שמחת תורה — שבע פעמים. ביום שמחת תורה — שלש פעמים וחצי⁽³¹⁾. אבל גם אז אומרים כל סדר הקפות.

בשמע"צ ושמח"ת, מנהגן של ישראל (אשר תורה הוא) לשמוח בשמחה זו יותר משמחת בית השואבה, ויותר משמחת יו"ט סתם⁽³²⁾.

"הזהיר כ"ק מו"ח אדמו"ר בשם אביו כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע: די פערציג אַכט שעה פון שמע"צ און שמח"ת דאַרף מען זעהר מייקר זיין, יעדע רגע קען מען שעפן אוצרות מיט עמערס און קאַדקעס (חביות) בגש-

מיות וברוחניות, און דאָס איז ע"י הריקודים"⁽³³⁾.

בשמיני עצרת מקדשים וגם אוכלים ושותים בסוכה — הן בלילה והן ביום⁽³⁴⁾.

בשמיני עצרת ושמחת תורה — אין טובלין פרוסת המוציא בדבש⁽³⁵⁾. לפעמים היו מדייקים לגמור שחרית — בשמע"צ — קודם חצות היום⁽³⁶⁾.

הפטרת שמיני עצרת — ויהי ככלות — ולישראל עמו. באם שמע הכרות משיב הרוח ומוריד הגשם קודם שהתפלל שחרית —

25) ראה הגהת כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע שם ע' רלב — ולא היתה לנגד עיני בעהמ"ס שער הכולל, ולכן כתב אחרת.

26) שו"ע רבנו הזקן סרפ"ה ס"ט. הדעות בזה ראה שם במג"א, שע"ת, פרמ"ג, בסי' יעב"ץ.

26*) שיחת כ"ק מו"ח אדמו"ר בהו"ר ושמע"צ היתש"ח.

27) ודלא כמשמע בסי' היעב"ץ.

28) ראה נמוקי או"ח סתרס"ט אשר מנהג בהכ"נ הישנה בקראקא — שנודע יושנה בערך תשע מאות שנה — ומנהג ביהכ"נ רמ"א, לעשות ג' הקפות וחצי (הן בלילה הן ביום).

28*) הוספת המלקט — ממכתב כ"ק אדמו"ר שליט"א.

28**) ספר המאמרים תשי"א ע' 79.

29) חילוקי המנהגים בזה ראה ני"כ השו"ע סתרס"ט, שו"ת מנחת אלעזר ח"ד סלי"א.

30) להעיר מאנה"ק ד"ה להבין ענין אכילת הדבש עם המוציא ברי"ה עד אחר

הושענא רבה. (נדפס בסידור מאה שערים לג, א).

אם אין מתפלל במנין אחר, נלפענ"ד אשר יאמר גם בשחרית משיב הרוח ומוריד הגשם *).

בשמיני עצרת לפנות ערב נכנסים לסוכה (ואוכלים או שותים דבר מה) צו געזעגענען זיך, אבל אין אומרים ה"יהי רצון".

ליל שמח"ת: המנהג בבית הרב למכור פסוקי אתה הראת ולכבד בפסוק ראשון ואחרון, ולפעמים פסוקים נוספים את כ"ק האדמו"ר. בליל שמחת תורה ההכנסה היא לטובת ישיבת תו"ת וביום שמח"ת ההכנסה לטובת המוסדות מל"ח ומחנ"י *).

קריאת התורה בליל שמחת תורה — אין מנהגנו כן.

נשיאת כפים בשמחת תורה — בתפלת שחרית *).

אין נהגים לפרוש טלית על ראשי העולים לחתן תורה או לחתן בראשית.

גם העולה לתורה אומר חזק חזק ונתחזק, וכן בסיום שאר הספרים.

כ"ק אדמו"ר שליט"א נוהג, אשר בעת ההתעודות של שמח"ת, מזכיר ע"ד השתתפות כל אחד ואחת במגבית „קרן השנה” *).

חנוכה

הבנים מתחילים להדליק נרות חנוכה איזה זמן קודם ה"בר מצוה" *).

הבנות אין מדליקות בפ"ע. אשה בעלה מוציאה *).

מדליקים בשמן זית, ה"שמש" — נר של שעוה *).

30* הוספת המלקט. הוראת כ"ק אדמו"ר שליט"א. כ"פ בשו"ת שאילת שלום מהר"ת סו"ס קצד, ע"פ הירושלמי ומסיים: וז"פ וברור והביאור הלכה לא ראה הנ"ל מדלא הזכירם (ממכתב כ"ק אדמו"ר שליט"א).

31 ראה בפרמ"ג (אשל אברהם) סו"ס תרס"ט. הובא בפסקי דינים להצ"צ ח"ב חידושים על הרמב"ם (ו, ד) ומסיים הצ"צ: המנהג של יש נוהגין לישא כפיהם בתפלת השחר נכון הוא.

31* ספר המאמרים תשי"א ע' 93. וראה ספר השיחות תורת שלום ע' 234. בספה"מ שם: בליל שמע"צ קונה אדמו"ר אתה הראת, והכסף — על דעתי.

32 הוספת המלקט. הקרן נוסד ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א בשנת תשי"ד. בארוכה ער"ו ראה לקו"ש כרך ב' ע' 651 ואילך.

1 ראה שיחת כ"ק מו"ח אדמו"ר בשבת חנוכה תש"ו. נדפסה בההוספה ל"ה ברוך שעשה נסים (ע' 20) אות ה.

2 וכבר תמהו למה נשתנו בזה נשים מאנשים וכל אחד מדליק בפ"ע. ותירצו דאשחו כגופו דמיא ואין נכון שתדליק הבת כשהאם אינה מדלקת. ולפענ"ד דוחק גדול הוא. ומחחרתא כמש"כ במשמרת שלום סמ"ח סק"ב דיש הרבה שאין יכולות לברך ולכן נהגו כולן לצאת ע"י אחרים (ע"ין אחרונים סו"ס תרע"ה וסתרע"ז). ובשלטי הגבורים הובא במח"ש סתרע"ז סק"ח: המהדרין נר לכאו"א בין אנשים ובין נשים כו'. — וראה השיחה (ע' 20) אות ז הנ"ל.

3 בפסטות יש לומר הטעם עפ"מש"כ בשו"ע ר"ס תרע"ג דגר של שעוה שני לשמן זית (וראה בר"מ שם). ובשמן זית עצמו אין עושין ה"שמש", כי אין נוח לטלטל שמן ופתילה, משא"כ נר. גם — לעשות היכר נוסף בין השמש לנרות חנוכה. ועייג"כ קהלת יעקב ערך שעוה.

מנחמים המנורה בעובי המזונה בחלל פתח החדר *) ואין מדייקים אם הנרות דרום וצפון מונחים או מזרח ומערב מונחים *).

מעמידים המנורה על כסא. ואין מדייקים שיהי' למעלה משבעה טפחים *), או בסמוך לג' טפחים *).

מדליקין בתגירת אבנט, אבל בכובע ולבושים הרגילים *).

מדליקים בין מנחה למעריב *).

לא הי' מניין בעת הדלקת הנרות בבית הרב. גם לא היו משתדלים שתהי' ההדלקה ברוב עם האפשרי *).

נוסח הברכה: להדליק נר חנוכה *).

התחלת הדלקת הנרות לאחר סיום כל הברכות *).

בליל ראשון מדליק נר הימין. מליל שני ואילך מוסיף לשמאלו ומדליק משמאל לימין *).

השמש מקומו גבוה משאר הנרות *).

קרה וצריך הי' לטלטל המנורה טפח וטפחיים לקרבה לאדמו"ר כדי שיוכל

להדליק הנרות, ואח"כ היו מעמידין אותה במקומה ובכל זה ברך בעצמו והדליק *).

אמירת "הנרות הללו" לאחר הדלקת כל הנרות *).

נוסח "הנרות הללו" — וכן "ועל הנסים" — כמו שנדפס בסידור רבנו

הזקן *).

4) לשון אדמו"ר הזקן בסידורו וראה שער הכולל שם.
5) אף שבבית הכנסת מסדרין כנרות המנורה (רמ"א סתרע"א ס"ז). וצ"ע מפני מה גם בבית אין מהדרין ע"ז אם באפשרי הוא.

6) דלא כמובא מס' טור ברקת. ראה שערי תשובה סתרע"א סק"ח.

7) דעת השומר אמונים שו"ת ס"ה.

8) דלא כיש נוהגים ללבוש בגדי שבת או כובע שבת להדלקת הנרות, או גם לכל ימי החנוכה (הובאו בס' דרכי חיים ושלום סתתי"ב. לקוטי מהרי"ח ח"ג. לקוטי מאיר עניני חנוכה ס"ק ס"ו).

9) הדעות בזה ראה טושו"ע סתרע"ב ונ"כ.

10) צ"ע למה נשתנה מפרסומי ניסא דמגילה. — ואולי הטעם מפני שכל אחד מדליק על פתח ביתו ובמילא מלכתחילה לא תקנו זה. ועדיין צ"ע.

אבל הדברי חיים וכמה מצדיקי פולין וכו' היו מאחרין ההדלקה ומדליקין ג"ח ברוב עם דוקא (הובא בנימוקי או"ח סתרע"ב ובמשמרת שלום).

11) רבנו הזקן בסידורו. — כ"כ הרוקח. שו"ע ר"ס תרע"ו. האריז"ל בשעה"כ ופע"ח. ס"י האריז"ל. ס"י יעב"ץ. ברכי יוסף. שלי"ה בחלק תו"א דחנוכה (רנט, א) — ודלא כמש"כ שם בחלק נר מצוה בשם אביו לומר שלחנוכה (בתביה אחת). וראה ג"כ שד"ח אס"ד חנוכה סק"כ.

12) אדמו"ר הזקן בסידורו. ממהר"ל הובא ברמ"א ס' תרע"ו ס"ב.

13) אדמו"ר הזקן בסידורו. וראה שו"ע סו"ס תרע"ו ונ"כ. שו"ת הציצ חאו"ח סס"ז. ובשער הכולל שם.

14) מהר"ל. קב הישר פצ"ו. אחרונים סתרע"ג סו"א.

15) ודלא כמובא משו"ת לב חיים ח"ג סקמ"ו שיותר טוב שידליק אחר במקומו.

16) ראה פרי מגדים סתרע"ו משבצות זהב סק"ה. וסתרע"ב אשל אברהם סק"ג.

ובלשון רבנו בסידורו: ואחר שידליק הנרות.

17) דיוק הנוסח: ראה שער הכולל ספמ"ו. וכמה נוסחאות הובאו בס' כתר שם

טוב להרב ש"ט גאנץ ע' תקכו"תקכט. ובסידור אוצר התפילות.

מדייקים שידלקו הנרות חמישים מינוט לכל הפחות¹⁸.
 מתעכבים סמוך לנרות סחצי שעה (לבד מעש"ק).
 נהגו שהפתילות יהיו בכל יום חדשות¹⁹, ויש אומרים דאין חוששים לה²⁰
 ואדרבה הישנות נוחין יותר לדלוק²¹. ולע"ע, לא יכולתי לברר מנהג רבנו בזה.
 נר שכבה בתוך שיעור זמן דליקתו — חזורין ומדליקין אותו²².
 אחר שיעור זמן הנ"ל — מטלטלין המגורה גם אם הנרות דולקות עדיין²³.
 אחר שיעור זמן הנ"ל — עושים מלאכה שלא כנגד הנרות²⁴. וגם ביום
 ראשון ושמיני²⁵.
 בערב שבת הסדר הוא: מנחה²⁶, נר חנוכה, נר שבת.
 במוצאי שבת: הבדלה, נ"ח, ויתן לך. בביהכ"נ: נ"ח ואח"כ הבדלה²⁷.
 גם בחנוכה האבל יורד לפני התיבה. לבד לאמירת הלל²⁸.
 בר"ת, ובכל יום שיש בו מוסף, אינו יורד לפני התיבה, ואפילו לא
 בתפלת ערבית ומנחה²⁹.
 קריאת התורה — כמש"כ בסידור לאוואט. בשבת חנוכה קורין רק נשיא
 אחד זכן בר"ת³⁰.
 אדמור"ר ה' נותן דמי חנוכה — מעות — בליל נר הרביעי או החמישי.
 אין לדלג לכתחילה ועל הנסים כדי שיוכל לענות קדושה ומודים³¹.
 יום השמיני דחנוכה נק' זאת חנוכה³².
 ישנם נוהגים להרבות בצדקה בימי חנוכה³³.

-
- מה שאומרים קודש הם — ראה שדי חמד אסיפת דינים חנוכה סק"ט.
 (18) ראה פרמ"ג סתרע"ב א"א סק"ג.
 (19) כלבו ואבודרהם (הובאו בד"מ סו"ס תרע"ג). משמרת שלום סו"ס מח. שכן
 נהגו אבוה"ק ז"ל. וכן נהגו בעהמ"ס דרכי תשובה ובנו בעהמ"ס מנחת אלעזר.
 (20) שו"ע סו"ס תרע"ג. פר"ח. קצשו"ע סקל"ט ס"ד. סידור יעבץ. ועוד.
 (21) לבוש. והנה במשמרת שלום שם כתב דכשלוקחים "פתילות הישנות נ"ל
 דיוהר ליכח פתילה של אתמול לגר הנוסף שמדליק בראשונה". ועיי"ש במהדו"ב.
 (22) אחרונים סתרע"ג ס"ב.
 (23) וכפ"י הגמ"י במס' סופרים ודלא כפ"י הב"ח סתרע"ב.
 (24) בעשית מלאכה נגד הנרות — לא יכולתי לברר הכרעת מנהג בית הרב
 נפולגת השו"ע — סתרע"ב ס"ב — והרש"ל.
 (25) ראה אחרונים סתרע"ב בתחלתו.
 (26) מנחה ואח"כ נ"ח כמו שתמיד קדם להדלקת המגורה (שע"ת ופרמ"ג סימן
 תרע"ט). ועוד שלא יהי' תרתי דסתרי כו'.
 (27) הדעות בזה: שו"ע סתרפ"א ונ"כ. שו"ח אס"ד חנוכה ס"ק יט.
 (28) הדעות בזה ראה אחרונים או"ח סקל"א. תר"ס. תקפ"א. תקפ"ב. תרע"א. יו"ד
 סוף שעי' ועוד.
 (29) ראה פרמ"ג לאו"ח סתרע"א מש"ז סק"ח.
 (30) ראה שו"ת צ"צ חאו"ח סס"ח.
 (31) שו"ת צ"צ שער המילואים סי' יא.
 (32) ראה בד"ה ברוך שעשה נסים שבקונטרס סוף פ"ד.
 (33) מגן אברהם ריש הל' חנוכה — הועתק בדברי נחמי' — השלמה לשו"ע
 אדה"ז סו"ס תרע"ע. — אבל עדיין צ"ע בזה. כי לא ראיתי כל רמז לזה במנהגי חנוכה
 של כ"ק מו"ח אדמו"ר. ואף שאין לא ראינו ראי, ובפרט בצדקה שמתן בסתר יפה בה

טבת

עשרה בטבת, ראה לעיל מנהגי תענית צבור במנהגי בין המצרים.
 כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע אמר: שמה שנוהגים שלא ללמוד ביתל,
 הוא כדי שלא להוסיף חיות, והוא רק עד חצות לילה.
 בשבת שירה ישנו מנהג לאכול שווארצע קאשע.

אדר

בשבעה באדר — וכן במנחה שלפניו — לא היו נשיאי חב"ד אומרים
 תחנון, דוקא לאחר שעלו לנשיאות, אבל לא לפני זה.

דיני ומנהגי פורים

בקריאת פ' זכור (ופ' תצא) — וכן בקריאת פורים (ופ' בשלח): זכר
 עמלק בצירי, או בסגול — יש בזה מנהגים שונים, ולא שמעתי הוראה בזה.
 לכאורה נכון לקרות שניהם, ובפ' זכור (ופ' תצא) להקדים זכר בצירי
 ואח"כ זכר בסגול, ובקריאת פורים (ופ' בשלח) להקדים זכר בסגול ואח"כ זכר
 בצירי*.)

— הרי, לכאורה מילתא הוא מה ש(לכד ממשנית בדיה בכ"ה בכלו — בתוי"א וביאוריו
 בשערי אורה ואוה"ת — דמעשה הצדקה גק' כובע ישועה ומסי' דחנוכה המשכה מתנה
 מרובה המשכת כובע ישועה להיות כו') לא אשתמיט להזכיר בשום מאמר חסידות
 (שראיית ע"ע) או שיחה זמכ' רכותיגו ע"ד צדקה במיוחד בחנוכה (אף שכ"כ עניני
 חנוכה נזכרו ונתבארו בהם ובפרטיות). ובפרט שנמצא הוא בכמה מסי' פולין וכו'. —
 ומי שימצא עדין בתורת נשיאינו ודאי יודעני ות"ח מראש מקול"ע. — בסי' מהרי"ד
 (ואולי קטע זה מהצ"צ) מבאר הנ"ל שבחנוכה חולקין מעות לעניים שמחזרין על
 הפתחים, שהוא על פתח הבית מבחוץ שהוא בחי' בכל מאדך בכל ממונך" (ממכתב כ"ק
 אדמו"ר שליט"א).

כ"ק . . ניתל : היום יום ע' יב.

בשבת שירה : היום יום ע' כ.

בז' אדר . . לפני זה : מרשימותיו של כ"ק אדמו"ר שליט"א.

* במסורה שעל החומש דזכר — דפ' בשלח — הוא בצירי, דפ' תצא — מביא
 שני דעות. וכנראה לזה כיוון במשנה ברורה סתרפ"ה סקית, ומסיק — שנוון לקרות
 שניהם לצאת י"ש — (בסי' מעשה רב ובהגהות לשם — שמועות סותרות. וראה ג"כ
 הגהות פרת יוסף לבי"ב כא, ב) — ועל פי זה הספק הוא רק בנוגע לפ' תצא (וקריאת
 פ' זכור). אבל בסי' קצות השלחן בהערות שבסוף ח"ד הביא כמה מנהגים גם בנוגע
 לקריאת פ' בשלח, ויש לייסדם ע"פ משנית בסי' בונה ירושלים סי' מד, אף שכנראה
 יש איזה אי דיוק ברשימה זו.

תענית אסתר בבוקר אומרים סליחות ואבינו מלכנו.
 מחצית השקל נותנים ביום התענית (גם כשחל פורים ביום א').
 במגילה שכתב אדמו"ר מהר"ש נ"ע: א) לא כל העמודים מתחילים בתיבת
 "המלך". ב) עשרת בני המן אינם בעמוד בפני עצמו.
 גם השומעים * את המגילה כופלים אותה כאגרת * והכפילה היא
 לשלושה חלקים.
 מכין המן * איזה פעמים במשך הקריאה (במקום שנוכר באיזה תואר:
 האגני, הרע וכיו"ב).
 בקריאת המגילה קוראים * : (ה, יא) להרג ולאבד ולהרג ולאבד. (ט, ב)
 ואיש לא עמד בפניהם ואיש לא עמד לפניהם.
 מנענעים את המגילה באמירת "האגרת הזאת", "אגרת הפורים הזאת
 השנית".
 ברכת שהחינו מכרכים גם ביום *.

וע"פ המבואר שם אשר בפי בשלח שייך זכר בסגול ובפי תצא זכר בצירי —
 נראה לי, כמו שכתבתי בפנים, שבפי בשלח (ובפורים) יקראו לראשונה ובעיקר זכר
 בסגול ואח"כ, לצאת י"ש, זכר בצירי. ובפי תצא (וזכור) — להיפך, וכיון שקריאת
 המפסיר היא הוספה וז' קרואים — העיקר, יש לעשות כנ"ל הן בקריאת שביעי והן
 בקריאת מפסיר.
 והעיקר כפתגם בעהמ"ס תורת חסד — הובא בקצות השלחן שם: זכר (בסגול)
 זכר (בצירי) אבי גוט אַבמעקען.
 1) פאקסימיליא מעמוד זה בסי' התולדות — אדמו"ר מהר"ש ע' 21. וראה שו"ע
 או"ח סי' תרצא סי' ובבאה"ט ושע"ת וש"ג. שדי חמד אסיפת דינים סוף מערכת פורים.
 * 1) אין מקום לשמיעת קריאת מגילה וכו' ע"י סליפן ורדיא וכיו"ב — כי אין זה
 קול אדם כלל (אפילו לא כהתוקע לתוך הבור). ופשוט שחידוש גדול וגם מזור הוא
 לאמר שכח כחו ושינוי עקרי במהות וכו' יבוא במקום דבור.
 ואף שישנם מהאחרונים פוסקי וגדולי ישראל — מוכח מהשו"ת שלהם עצמם
 שאלה שביארו לפניהם מהות ואופן פעולת הטליפון טעו בזה טעות עקרי ואכמ"ל.
 (ממכתב כ"ק אדמו"ר שליט"א).
 2) ראה ני"כ השו"ע סימן תר"צ סי"ו. ואולי הטעם מ"ש בפמ"ג (א"א סו"ס
 תרפ"ט), הובא בדרך החיים, שראוי ונכון שיהא לכ"א מגילה כשרה כו'. — וא"כ
 צריך לפושטה ג"כ.
 3) שם סעיף יז ובני"כ השו"ע. ובסי' יעב"ץ אשר אביו — החכם צבי — הי'
 מכה ורוקע ברגליו וטופת בסנדלו כשהגיע לזכור המן. וכן ראיתי כ"ק מו"ח אדמו"ר
 עושה (ודלא כאחרונים הובאו בשדי חמד שם סי"ו).
 4) ע"פ הכתוב כאן צריך לתקן גם ב"היום יום" ע' לז. — והנה שתי הנוסחאות
 הובאו בספרי המסורה. אבל צריך חיפוש מקור הראשון ועיון בטעם הדבר, אשר דוקא
 כאן נהגו לקרות באופן לצאת ידי כל הדעות. — ראיתי מובא משו"ת שבט סופר
 חא"ח סי' כז אשר החתם סופר הנהיג בבית מדרשו לקרות שתי הנוסחאות להרג
 ולהרג ובמגילה שלו הי' כתוב להרג ובין השיטין ולהרג. ובשם סי' קסת הסופר שכן
 הנהיג גם בנוגע בפניהם ובמגילתו בפנים הי' כתוב בפניהם ואות למ"ד היתה
 תלויה. — ואין ספרים אלו תח"י בשעה זו. ויל"ע בהם אם הי' כופל רק תיבה
 המסופקה או כמהנגנו כמ"ש בפנים.
 5) ראה פסקי דינים להצמת צדק בסופו ובשער הכולל פמ"ו.

ביום גם שמיעת וקריאת המגילה בתפילין דרש"י.⁶
נוסח שושנת יעקב: ארורים כל הרשעים ברוכים כל הצדיקים.⁷
מנהג מוקדמת ואח"כ הסעודה.

מנהגי האדמו"ר⁸

לבוש משי כמו בשבת ויו"ט.
נותן מחצית השקל גם בעד הרבנית ובנים ובנות קטנים.
גם ביחוד מברך לפני המגילה ולאחריה, הן בלילה הן ביום.
משלוח מנות לשלשה אנשים (מאכל ומשקה).
לנט"י, ברכות המוציא המזון של סעודת פורים ואמירת הדא"ת, לבוש
„סויבלענע היטל“ וחגור אבנט.
מאמר דא"ח בתוך הסעודה.
שמחת פורים גדולה הרבה משמחת יום טוב.
ימי הפורים הם ימי משתה ושמחה.
כ"ק אדמו"ר שליט"א נוהג לעשות מגבית בהתועדות פורים.⁹

מנהגי בר מצוה

צריכים להשתדל שפעם הראשונה אשר הבר מצוה עולה לתורה, תהי'
זה בהקריאה דב' וה' ומנחת ש"ק.
ברוך שפטרני מברכים בלא שם ומלכות, ומברכים אותה גם ביום ב'
וה' בר"ח ולא דוקא בשבת.

6 דלא כמנהג המובא במשמרת שלום ס"ג ס"ד שביום היו קורין את המגילה בתפילין דרית.
7 אף שבכמה סידורים הנוסחא: ארורים כל עו"ג ברוכים כל ישראל, ובטור ושוע או"ח ס' תר"צ סט"ז יש שינויים מדפוס אחד לחבירו, וכנראה שהוא מפני הצענזאר, וא"כ משמע קצת דגירסתם ג"כ עו"ג ישראל, ולא רשעים צדיקים. וצ"ע.
8 מובן שאין זה הוראה לרבים.
שמחת פורים: תורה אור מגלת אסתר ד"ה חייב איניש לבסומי (השני).
ימי הפורים: הוספה לתו"א מג"א ד"ה ויקח המן פ"ח.
משתה ושמחה: אם יש חיוב לאכול פת כפורים — ראה הדעות בזה במג"א סתרצ"ה סק"ט ובבאה"ט שם. כמור וקציעה מחייב בפת וכ"כ בנימוקי או"ח (לבעהמ"ס מנח"א) ומציין לתוס' ברכות לח, א. מב, א. אבל בכרכ"י סתרצ"ה כתב דיצא בלא לחם. וכן מוכח דעת רבנו הזקן בשו"ע שלו סקפ"ז ס"ח ובסידורו דאינו חוזר בבהמ"ז אם שכח ועל הנסים. אבל צע"ק ממש"כ שם סקפ"ח ס"ז: ושמחת . . ואין . . שמחה בלא אכילת לחם כו' עיי"ש. ואכמ"ל.
אם מחויב לאכול בשר: ברמב"ם הל' מגילה פ"ב ה"טו: כיצד חובת סעודה זו שיאכל בשר כו'. — אבל לא הובאו דבריו בפוסקים. וכבר העיר ע"ז בנימוקי או"ח שם.

9 הוספת המלקט: וראה ספר השיחות תורת שלום ע' 243.
צריכים להשתדל . . מנחת שבת: הוראת כ"ק אדמו"ר הוקן (לקו"ד כרך ב' ע' רסו. עיי"ש בארוכה).
ברוך שפטרני: היום יום ע' קיב. ראה רמ"א סרכ"ה. שער הכולל פכ"ד.

מנהגי ליובאוויטש — אחרי תפלת שחרית מתאספים ביחד. הורי הבר מצוה אומרים מלות אחדות לכבוד השמחה. אח"כ חזר הבר מצוה מאמר חסידות, ואח"ז מכבדים את המסובים עם לעקאך ומשקה. ובערב עושים סעודה.

מנהגי נישואין

בשבוע שלפני החתונה נמנעים החו"כ מלהתראות אפילו ביום. החתן בשבת שלפני חופתו קוראין אותו לתורה. דח"כ מקיימים את העולם להעמיד בנים עוסקים בתורה. לזאת הנה קוראין אותו לקרוא האותיות שבתורה שהם המקיימים עשרה מאמרות.

"ידוע ומפורסם אשר בעת שמחת נשואין קומען נשמות האבות מן העולם האמת, ביו ג' דורות למפרע איו בכל ישראל, און פראן וואס מער און מער". כ"ק מו"ח אדמו"ר (מהור"י"צ) נ"ע צוה שהכלה תאמר מזמורי תהלים מסויימים ביום החופה, איזה — איני יודע. ובאם אפשר — תאמר התהלים כלה, וממילא יהי' כוה גם מזמורים הנ"ל.

מנהג בית הרב: החתן מסדר לימודיו באופן אשר עוד קודם החתונה יקבל סמיכה (לרב).

כ"ק מו"ח אדמו"ר התענה ג"כ ביום החופה של בנותיו תחינה.

באם החופה בעוד יום, אין החו"כ צריכים להשלים התענית.

נוהגין אשר החתן — (באם אי אפשר — מי מהמחותנים) — יחזור

בעת הקבלת פנים את ד"ה לכה דודי דשנת תרפ"ט.

שושבינין — המנהג שיהי' — מכל צד — זוג נשוי.

באם האב נשוי לאשה אחרת (וכן אם האם נשואה לאיש אחר) כדאי

שנוסף על שושבינין זוג נשוי יסובבו גם האב עם זוג' (או האם עם בעלה).

מנהגי ליובאוויטש . . סעודה: שם ע' רסח. — להעיר מהמובא בזהר חדש בראשית: רשב"י זמין למאר מתניתא למיכל בסעודתא רבה דעבד כו' והוה קא בדח כו' דיומא דין נחתא נשמתא קדישא עילאה כו' לרבי אלעזר ברי ובהילולא דא יהי לי בדיחותא שלימתא. וראה מג"א לשו"ע או"ח סרכ"ה סק"ד: שמצוה על האדם לעשות סעודה ביום שנעשה בנו בר מצוה כיום שנכנס לחופה.

מאמר חסידות: בומן האחרון הונהג שהבר מצוה חוזר ד"ה איתא במדרש תהלים

משנת תרנ"ג (נדפס בטה"מ תש"ח).

מנהגי נישואין: מלוקט ממכתבי ושיחות כ"ק אדמו"ר שליט"א — ממנהגי כ"ק מו"ח אדמו"ר (מהור"י"צ) נ"ע.

חתן . . מאמרות: דרושי חתונה, תרפ"ט (בספר הקונטרסים יט, ב. עיי"ש בארוכה).

ידוע ומפורסם . . מער: שם (לת, ב).

נוהגין . . דשנת תרפ"ט: מאמר זה אמרו כ"ק אדמו"ר (מהור"י"צ) נ"ע בעת

הקבלת פנים של חתונת בתו הרבנית חי' מושקא שתליטיא וחתנו כ"ק אדמו"ר שליט"א, וטרם שפתח באמירת המאמר אמר שעי' אמירת מאמר זה מזמין הוא את האבות הקדושים להשתתף בהחתונה (המאמר והשיחה נדפסו בספר הקונטרסים כרך א').

נוהגין אשר את החתן מוליכים האבות של התי"כ, ואת הכלה מוליכות האמהות של החו"כ.

בעת שמוליכין את החתן לבאדעקעניש, וכן אח"כ כשמוליכין החתן והכלה להחופה — מנגנים ניגון אדה"ז של הד' בבות.

נוהגין אשר גם השושבינין — הן האנשים והן הנשים — יסובבו את החתן ביחד עם הכלה.

מנהגנו אשר החתן תחת החופה מלובש קיטל, ומפני זה ביוהכ"פ שלאחרי חתונתו אין לובש קיטל ומתחיל בשנה שלאחרי'.

תחת חופתו, וכן בתפלת המנחה שלפני זה בה אומר על חטא, ומחופה ולהבא — מתפלל חגור אבנט.

מתירים כל הקשרים שבלבושי החתן (כמו העניבה, בשרוך הנעל וכיו"ב).

לא יהיו בכיסו מטבעות, חפץ כסף, זהב ואבנים טובות וכיו"ב בעת הקדושין, (וכן לא בלבושיו כמו מחט כסף כו', ועאכו"כ שלא יהי' בידיו).

מקדשין בטבעת של זהב חלקה, שלא יהי' חרות בה (גם לא בפנים) שום דבר.

בנוגע לניקוד ברכת שמה תשמה — כמדומה ברור שאומרים שמה כולו פתח.

הכוס שעליו מברכין את השבע ברכות — לאחרי שיטעמו ממנו החו"כ, נותנים למי שהוא לסיימו וכסו זה שובר החתן ברגלו הימנית.

לאחרי החופה קודם שנכנסים לחדר יחוד, מניחים כף של כסף על האסקופה החתן צועד „איבער איר" — עליו מלמעלה, ואח"כ נבנסת הכלה וכו'.

במשך שבעת ימי המשתה משתדלים שהחתן או הכלה לא ילכו לבדם, גם שניהם יחד לא, אלא בלוית עוד אחד.

עושים שתי חופות של שתי אחיות בשבוע אחד, אבל לא ביום אחד. כמדומה שגם בחדש תשרי מנהגנו הוא לעשות חופה רק בחצי חדש הראשון, ובמקום עשיית חופה בחדש חשון עושים זה בחדש כסלו, גם בחצי השני של חדש כסלו.

בחדש אדר וכן בחדש אלול עושים החופה בכל ימי החודש, כיון שהוא חודש הרחמים.

עושים שתי חופות . . . ביום אחד : הוראת כ"ק אדמו"ר (מהור"י צ) נ"ע.
 כמדומה : ממכתב כ"ק אדמו"ר שליט"א.
 בחודש אלול : הוראת כ"ק אדמו"ר שליט"א.

מנהגי שמחות

בעת הלוי, אין הבנים בנות נכדים נכדות, הולכים אחרי המטה. הן לאב והן לאם.

אבל ר"ל, בימי השבעה מניח תפלין דר"ת.

אבל בימי האבלות, ר"ל, לומד פנימיות התורה.

ביום ה' משתדלים להתפלל בהשכמה.

לאחר תפלה והאזרונה שקודם העמידה מהאבילות, יוצאים מהחדר, ושבים לאמר נוסח הנחמה המקום ינחם וכו', ואח"כ גוערים ומצווים על האבל לעמוד מהשבעה, ובעמדו אומרים: המקום יגדור פרצות עמו ישראל, ומברכים באריכות ימים ושנים.

אח"כ נעצים מסמר באבן פשוטה — שאין שם כלי עלי, במקום שישב האבל.

הצדקה (קודם התפלה או לאחר) טוב לחתם בפרוטות, היינו במטבעות קטנות שאדה"ז קוראם "קשקשים" ולשנות המספר מפעם לפעם כדי שלא יעשה לחיוב נדר, ולחלקם אח"כ לצדקות שונות בער"ת.

בשעת התפלה מדליקין חמש נרות.

האבל משתדל להיות הבעל קורא בקריאה דיום ב' ה' ומנחת שבת.

לימוד המשניות הוא אחר אמירת שיעור התהלים שאחר התפלה.

פרק כד דכלים ופרק ז' דמקואות לומדים אחר סיום תפלת ערבית, סיום תפלת שחרית וסיום תפלת מנחה — הן במשך כל האחד עשר חודש הן ביום היאצ"ט.

במשך ימי האבלות, ר"ל, לומדים בגלוי רק משנה אחת.

הדיוק הוא לסיים הפרקים אחרי התפלה.

פעם בקריאת יום ב' או ה' — בשנת האבילות אחר אמו — קם כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע ממקומו ללכת על הבימה לאמר הקדיש שאחר קריאת התורה, בינתיים התחיל אחר לאמר הקדיש, כי לא ראה שכ"ק אדמו"ר הולך אל הבימה, אבל תיכף בראותו — הפסיק ונסוג אחור. כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע רמו לו שישאר במקומו, וכ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע אמר הקדיש, ואח"כ ציוה לו שגם הוא יאמר הקדיש.

מקדשין בסבעת של זהב: עפ"י הוראת כ"ק אדמו"ר (מהוריי"צ) נ"ע שאמר ע"ז: "כך שמעתי". וי"ל שהוא עפ"י תקוין ת"ה, ת"י, תכ"א (מכתב כ"ק אדמו"ר שליט"א).

אבל . . . תפלין דר"ת: מוכא בנתיב החיים (לבעהמ"ס שער הכולל) סי' רמו סעיף ה' בשם הרה"צ הרה"ח וכו' ר' הלל ז"ל מפאריטש. וכן מביאין בשם מהר"ר שלום שרעבי. לימוד פנימיות התורה: בנתיב החיים סי' רנח בשם הרה"ה ז"ל.

ביום ה' . . . שישב האבל: משיחת י"ט אייר תשי"ב.

האבל משתדל . . . משתדלים לגמור: הוראות כ"ק אדמו"ר (מהוריי"צ) נ"ע.

הצדקה קודם התפלה: שיחה הנ"ל.

בשעת התפלה . . . חמש נרות: ע"י במנהגי יאצ"ט.

לימוד המשניות: הקדמה — מכ"ק אדמו"ר שליט"א — לקונט' סד.

פעם בקריאת ב' או ה': מרשימותיו של כ"ק אדמו"ר שליט"א.

בשנת האבילות אין מקיפין (הבימה בד' מינים). כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע הי' מקיף, אבל זהו רק מהנהגות נשיא ואינו שייך לאחרים. זוכר הנני שאחד הקיף והקיפידו על זה. להקפות בשמע"צ ושמח"ת — גייט מען ניט אַליין נאָר נאָך מיט אימצען. משתדלים לגמור כל השי"ס, עכ"פ — ששה סדרי משנה במשך שנת האבילות.

מנהגי ירצייט

אני דקדקתי¹ לומר בכל יום — לבד ש"ק ויו"ט — ט"ו קדישים². ברכו קדיש אחר התפלה³ בשבת — לא לאמר. אמירת הקדיש — להפסיק חודש ויום א' קודם. עד"מ אם היאצ"ט הוא י' שבת⁴ יאמר קדיש עד ט' טבת ועד בכלל. זוג' אבקש בשנה הראשונה תתן צדקה בעד נשמתי בכל יום ב' זה ועש"ק וער"ח. ואם יהי' באפשר לתת באותו היום הצדקה לעניים מה טוב ומבקש אני להשתדל בזה.

בשנת האבילות אין מקיפין: שיחה חוהמ"ס תשד"ה.
 (1) אני דקדקתי... להשתדל בזה: ליקוט מצוואת כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע. (ולא הלי' ממש) — ברשימות כ"ק אדמו"ר שליט"א (נדפס בחנוך לנער — הוצאה שניי').
 (2) להעיר מוחיא סב, ב: בזמנא דישראל אחיבו בקול רם אישיר מברך... רוחיין ליה שעתא ופלגות שעתא.
 (3) הכוונה לערבית ליל ש"ק.
 (4) יאצ"ט של הרבנית אמו של כ"ק אדמו"ר — בעל הצוואה. — בסיום אמירת הקדיש די"א חדש יש אומרים דמונים מיום הקבורה (לבוש מובא בא"ר סקל"ב, גועם מגדים לבעהמ"ס פרמ"ג. קצשו"ע סכ"ו סי"ז. נהרי אפרסמון חיו"ד סצ"ו).
 וי"א שמונים מיום המיתה (סידור יעבץ דיני קדיש אות לט. מטה אפרים שער ד' ס"א. שומר ציון הנאמן דף שג שכן נהגו כל תפוצותינו. וראה ילקוט דת ודין ע' קיט). והנה רבנו הוקן פסק (שו"ע או"ח רסע"א) דאומרים קדיש מיום המיתה גם קודם הקבורה. כ"ק מו"ח אדמו"ר הכ"מ הורה שנהגו היאצ"ט מיום המיתה אף בשנה הראשונה ולכמה דעות בדינים אלו תלוי ג"כ דין סיום יא"ח שיהי' מיום המיתה.
 — ידוע דכ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע נצטער על שהוסיף יום א' באמירת קדיש די"א חדשים. — כמדומני קרוב לודאי, שכ"ק מו"ח אדמו"ר הכ"מ הפסיק אמירת קדיש אחרי אמו נ"ע (נפטרה יג שבט ונקברה טו שבט) בש"ק אחד עשר בסבת. — י"א דכשאומו אפילו יום אחד ביי"ב חודש — למנהגו שאין אומרים אלא י"א חודש — היו ביוון הנפטר דמחזיקו כרשע, ח"ו. — ולכן נ"ל, דאפילו בן דחיובו אלים ימנה מיום המיתה, ובפרט חתנו ותלמידו. ולכאורה טוב שירד לפני התיבה, דאין בונה זילותא כיון שרואים שאינו אומר קדיש, ויוצא גם לדעה הא' עפמ"ש"כ ברמ"א סו"ס שע"ו: יתפלל ויותר מועיל מקדיש כו'. — וצע"ק שלא נמצא באחרונים פשרה זו. וי"ל הטעם דהרי עד שיגיע למקום אמירת הקדיש מתבוה על ידו בעיני ההמון הנפטר. וק"ל. ואכמ"ל. (ממכתב כ"ק אדמו"ר שליט"א מיום ט' טבת תשי"א). ראה בזה ג"כ בהקדמה לקונטרס פח (ספר המאמרים תשי"א, ע' 158).

סיום הי"א חדשים (אמירת הקדיש בכלל זה) הוא ג"כ מיום המיתה ולא מיום התחלת אמירת קדיש (אפילו היא לאחר ימים).

יא"צ — ביום המיתה אפילו בשנה ראשונה, וגם אם הוא מרוחק מיום הקבורה.

שבת שלפני יום היארצייט, או ביום היארצייט אם חל בשבת, עולים לתורה למפטיר.

אם יום היארצייט הוא ביום הקריאה עולה לתורה.

אם יום היארצייט הוא ביום הקריאה, משתדלים לאמר קדיש שאחר קריאת.

אין נהגים כאותם המדייקים, לומר הקדיש שלאחר מזמור שיר ליום השבת בליל ש"ק שלפני היארצייט, וכן לירד לפני התיבה בש"ק זה (ואפי' למוסף), לברך בסעודה שלישית בש"ק זה, לירד לפני התיבה במוצש"ק זה (כמובן, אם לא חל היארצייט ביום א') — כל זה אין אנו נוהגין כן.

תיכף אחר השקיעה מדליקין נר שידלק עד למחרתו בצאת הכוכבים.

בשעת התפלה מדליקין חמשה נרות.

כשחל היאצ"ט ביום וא"ו, אומר בעל היאצ"ט גם הקדיש אשר לאחר מזמור שיר ליום השבת.

סיום הי"א חדשים: הוראת כ"ק אדמו"ר שליט"א — ע"פ הנדפס לעיל ד"ה ידוע. יא"צ — ביום המיתה: היום יום ע' יט. מנהגים קונטרס נה (ספר המאמרים תש"ח). ראה שו"ע או"ח סי' תקס"ח ושו"ע יו"ד סוף ס"ב ונ"כ. שדי חמד אסיפת דינים מאבלות אות צו.

שבת שלפני היארצייט: מנהגים קונט' נה (ספר המאמרים תש"ח). שער אפרים שער ט סמ"ב. ברכי יוסף שו"ע או"ח סרפ"ד. ודלא כמ"ש במעשה אברהם דגם אם חל בשבת מפטיר בשבת שלפניו.

אם יום היארצייט ביום הקריאה: מנהגים בקונט' הנ"ל. ראה מג"א סו"ס רפב שכתב שכשחל היארצייט בשבת הוא חיוב. וכ"מ בשערי אפרים ש"ב ס"ז. אין נוהגים: מנהגים קונטרס נה. הקדמה — מכ"ק אדמו"ר שליט"א — לקונטרס סב. ומה שהביא בס' מועד כל חי מנהג זה — לירד לפני התיבה בשבת שלפני יום היאצ"ט — בשם האריו"ל, כבר כתבו שלא נמצא כלל זה בדברי האריו"ל ולא בשום פוסק (שערי חיים על השערי אפרים ש"ט סמ"ב).

תיכף אחר השקיעה. . נר: המנהג להדליק נר ביארצייט מצאתיו ראשונה בשו"ת רש"ל סמ"ו (הובא במג"א סרס"א סק"ו ובשו"ע רבינו שם ס"ב) "שהעולם נוהרים בזה וה"ו כצורך גדול".

בשעת התפלה. . חמשה נרות: כנגד נפש רוח גשמה חי' יחידה (משיחת כ"ק מו"ח אדמו"ר (מהוריי"צ) ג"ע).

לימוד המשניות: הקדמה מכ"ק אדמו"ר שליט"א — לקונטרס סד.

כשחל יאצ"ט ביום וא"ו: להעיר ממ"ש במג"א ושו"ע רבנו סו"ס רסא דגם אחר אמירת מזמור שיר ליום השבת עושים כל המלאכות.

ענינים שונים

אימוץ ילדים :

... בשאלת אימוץ ילדים. מספר המשתדלים לאמץ ילדים הולך ורוב, וכפי שראיתי בכמה וכמה מקרים של זוגות המקפידים אפילו בדקדוק קל של דברי סופרים, לא שמו לב שכל עניני איסוד יחד חיבוק ונישוק וכו' וכו' קיימים בתקפם בנוגע לילדים המאומצים. ראיתי בכמה ספרים חזכרות שמטפלים בבעי' איך להבטיח שלא ישא אח את אחותו וכו', וכן יש שדנים בנוגע לשאלת ירושה וכו'; אבל הרי כל זה בא לאחרי כמה שנות אימוץ, הם בגדר ספק, ובעניני ממונות, משא"ב איסורים הנ"ל (יחד וכו') הם בגדר דאי ומתחילים כו"כ שנים לפני שמגיעים הילדים לפרקם.

פשוט שאין האמור לעיל דומה לענין גידול יתום ויתומה שהי' נפוץ בין בניי, כיון שבשנים אלו כונת המאמצים היא להעלים מהילד המאומץ שאינם ותריו האמתיים, ומשתדלים ומדיקים בזה שלא להראות כל תנועה וענין שיעוררו חשד בלב הילד המאומץ שהיחס אליו אינו דומה להיחס לחבריו מצד הוריהם הם. ולא עוד אלא שכמה מהמנסדות המחלקים ילדים לאימוץ מקבלים הבטחה מראש שהילד יגדל ללא כל סיבוכים והפרעות, זאת אמרת שיהי' היחס אליו בכל הפרטים כמו לבן ובת מבטן ומלידה. ובאים ומוסיפים רופאים ופסיכולוגים שמוכרח יחס כזה כדי שיהי' החינוך בלי תקלות. ובודאי לדכותיהו האריכות אך למותר. ורק להוסיף אשר מספר הילדים המאומצים הוא כמה פעמים כמה מאשר משערים או מודיעים בעלי הסטטיסטיקה, כיון שכמה מהמאמצים ועוד יותר כמה מהמוסרים ילדיהם לאימוץ אינם רוצים כלל בפירסום מכריז טעמים.

לכן כל הפרטים וכל האזהרות על דבר חומר הענין וכו' הלאוי שיספיקו להביא התיקון המוכרח סו"ס לברא בענין האמור. . בהדגשה מתאימה על האיסור אשר נשנה בכל יום ויום, ובתנאי תקופתנו כמעט שאי אפשר להזהר ממנו, כי אם על ידי השתדלות קפדנית ומתמידה, ואפילו אם יהיו מאמצי הילדים יראי השם...

א נ י ו ת :

... אסור לנסוע בשבת באניות ישראליות הנוסעות גם בשבת קדש, כי יש בנסיעה כזו עשיית כמה וכמה מלאכות שבת ובחלקם — דאורייתא. ... על פי כל האמור מובן ג"כ שאפילו אם לא הי' שום שואל — אין שייך סאן הענין דמיטב שיהיו שוגגין, כיון שהוא מדאורייתא, ומפורש בתורה (הבערה) וכו'.

ועוד ועיקר גדול שבהתחשב שחלק גדול של הנוסעים הם מאלו שישמעו

אימוץ ילדים. . . חנוך הבית. . . מזוה : ממכ' כ"ק אדמו"ר שליט"א.
 אסור לנסוע. . . ננאליים : ממכתב כ"ק אדמו"ר שליט"א. בארוכה ע"ז ראה שני
 מכתבים" ממכ"ק אדמו"ר שליט"א (ברוקלין, תשי"ט).

להוראת מורי הוראה בישראל וימנעו לנסוע באניות הנוסעות גם בשבת קדש, לכן מוכרח שתהי' הוראה ער"ז כ"ו, וכל מי שיש בידו כ"ו, וד"ל... הנגודר פרצות עמו ישראל יערה ממרום רוח טהרה לחזק חומת השבת וישמרוה ישראל כהלכתה ומיד הם נגאלים..

חנוך הבית :

... בענין חנוך הבית, הנה אף שבספרי נגלה יש מקום עיון בזה, ועיין באחרונים שו"ע או"ח סי' תקס"ח, יעויין שם מג"א סק"ה וביד אפרים, ולהעיר ג"כ משו"ת חת"ס יו"ד סקל"ח ותורת השלמים שם. הנה כיון שהוא מנהג ישראל ועוד ועיקר אשר במאמר דא"ח מרבנו הוקן מברך "הטעם שעושים משתה ושמחה בחנוכת הבית" (ביכל כתי' הר"פ משקלאו) הרי יש לעשות כנ"ל, וכשיתועדו בהתועדות חסידותית ובהשמיע ד"ת דא"ח, הרי תהי' תועלת ק"ו בגשמיות והן ברוחניות...

יום הולדת :

"להודעתו אודות יום ההולדת שלו, בטח ינהג כמנהג אנ"ש — בזמן האחרון — ביום ההולדת, בעלי' לתורה ביום זה עצמו אם הוא יום הקריאה; או בשבת שלפני באם אינו יום הקריאה, נתינה לצדקה קודם תפלת שחרית ומנחה; ואם חל בש"ק או ביום טוב, אזי ביום שלפניו; ולימוד שיעור נוסף בתורת הנגלה ובתורת החסידות, נוסף על שיעוריו הקבועים ועל שלשת השיעורים השוים לכל נפש מתקנת כ"ק מו"ח אדמו"ר צוקלה"ה נבג"ם זי"ע בחת"ת (חומש תהלים תניא) הידועים, ללמדם ביום זה".

ביום ההולדת, על האדם להתבודד, ולהעלות זכרונותיו ולהתכונן בהם, והצריכים תקון ותשובה ישוב ויתקנם.

מזווה :

... בטח יודע מנהגינו לקבוע המזווה תיכף בהכנס לבית, ומוכן שבלי ברכה, אלא שבמלאת שלשים יום נוטלים מזוה אחת לבודקה, והרי מותר להחליפה ביפה יותר ממנה, ובמילא קובעים החדשה בברכה ומכוונים להוציא גם אלו שעל כל שאר דלתות... .

קביעות המזווה מצד ימין ע"פ היכר ציר — מלבד הפתח הראשון.

ביכל כתי' : נדפס בשם : מאמרי אדמו"ר הוקן — הנחות הר"פ ז"ל. יום הולדת : אז מזלו שולט ועוזר לו (ראה ירושלמי ר"ה פ"ג ה"ח). שמחה ועילוי ביום הולדת צדיק, ראה : תנחומא ס"פ פקודי (של יצחק). מגילה יג, ב (משה). שמור פט"ו, ט (של בן מלך). ר"ה יא, א (חדש שנולדו בו האבות). ויש להטעים גם בנוגע לכאריא מבני, כי כיון שביום הבר מצוה צ"ל שמחה כביום החופה (זהו חדש בראשית טו, ד) וע"פ כתהאריו"ל בכל שנה חוזרת וניערת אותה ההמסכה — צ"ל בהתעוררות וכ"ו בכל שנה ביום ההולדת. (הערות כ"ק אדמו"ר שליט"א בספר המאמרים תש"ב ע' 143).

להודעתו : בטאון חב"ד חוברת עשירית ע' טו.

ביום ההולדת... ויתקנס : היום יום, י"א ניסן, ע' מד.

קביעות... היכר ציר : אפילו בפתח גווסטרא שרק פתח אחד לה — כבדירת כ"ק

מו"ח אדמו"ר — ע"פ הוראתו (רשימת כ"ק אדמו"ר שליט"א).

מים :

כ"ק אדמו"ר (מהור"י) נ"ע פגע בנשא דליים מלאים מים, ויאמר : אָז מ'באָגעגענט וואָסער זאָגט דער בעש"ט : אָז מ'באָגעגענט וואָסער זאָל מען זאָגן, אָז דער בעל שם זאָגט, אָז דאָס איז אַ סימן טוב.

מקוה :

אחרי * שכבר נסדרה מהדורא הראשונה בדפוס, קבלתי רשימת דברים שרשם לעצמו הוותיק חסיד, הגאון המובהק ר' יעקב לנדוי שליט"א, הרב דבני ברק בארץ ישראל, זה שיצק מים על יד כ"ק אדמו"ר הר"ר שלום דוב נבג"מ זי"ע מליבאוויץ, והי' ממקורביו בשעתו בעיר רוטטוב שברוסיא, וברשימה זו חקק לזכרון את דעתו של כ"ק נ"ע ורצונו כפי שהביע לו בשנות תרע"ח—תרע"ט באופן בנין ותיקון מקוה בשבילו בביתו בעיר רוטטוב, ורשימה זו היתה למראה עיני בנו כ"ק אדמו"ר גאון ישראל וקדושו מהר"ר יוסף יצחק נבג"מ מליבאוויץ, ואני נותנה בזה במלואה כפי שקבלתי.

בנדון המקוה: רצון קדשו של כ"ק אדמו"ר נבג"מ זי"ע הי' שיעשו מקוה

ע"ג מקוה, היינו :

א. שבתחנתו יהיו מי הגשמים, ומעל לרצפה תהי' המקוה ממים הרגילים, אשר בה יהיו טובלים, (כ"ק נבג"מ הכריע לעשות את מקוה מי הגשמים למטה מחשש „נתן סאה ונטל סאה" לחוש לדעת זראב"ד, וכשהיא מלמטה רחוק הדבר שיתערבו מצד שינוי מדת החום שבמים).

ב. דהשקה תהי' ע"י נקב שמחזיק ט פ ח ע ל ט פ ח (ובטעמו של דבר נאמר לי מפי קדשו: שעכשיו (דהיינו בזמן שהי' הדבור אלי ע"ז) אינו זוכר אבל הי' לו טעם בזה, שיהיו שני נקבים כאלה, אחד במקום אחד והשני בפנה אחרת, וזה פשוט מחשש אלי יקרה פעם שיסתם אחד מהם ולא ירגישו בזה.

ג. שום נקב בשביל יציאת המים לא יהי' לא בעליונה ולא בתחתונה, ומקום כניסת מי הגשמים יהי' ע"י נקב בעליונה למעלה ממדת המים בכדי שלא יהא חשש זחילה, ודרך העליונה יכנסו לתחתונה.

ד. ברצפה אשר בין שניהם יהי' שיש כמדת אדם בערך אמה על אמה בכדי שאפשר יהי' להכנס דרך שם לתחתונה לנגב אותם בזמן שיצטרכו להחליף את מי הגשמים, ואת השיש הזה יסירו לגמרי בזמן מילוי מי הגשמים לתחתונה דרך עליונה, ושהמים יעלו על גדות הרצפה (ע"ז דתני או בפני כ"ק ובזכרוני נשאר שכי' רבי' הסכים לדברי אבל כפי הרשום אצלי שבכל זאת למעשה נשאר כמו קודם שהיו ממלאים עד שמי הגשמים היו עולים על הרצפה), בשיש הזה באמצעו הי' נקב דהשקה.

ה. שעוד המים בתחתונה הי' כפול, מחשש אולי פעם יחסרן משעור ע"י

רפש עפר שמצטבר למטה וכשהי' שעור כפול ישאר שעור אחד דאי.

מים : היום יום ע' יג.

אחרי שכבר : מכאן עד סיום סעי' טו — הועתק מספר טהרת המים אשר להרב

ר"ג שי' טלושקין.

ו. אורך המקוה יהי' לא פחות מל"ב וויערשאַק (היינו 4, 42, 1 מטר) בכדי לאפשר טבילה במתיחת כל הגוף בשים את הראש על השליבה התחתונה. כי כ"ק אדמו"ר בעהצ"צ אמר, לרבנית, אם כ"ק רבנו נבג"מ, כי ככה עיקר הטבילה.

ז. המים והשרים באו ע"י המשכה ע"ג דבר הראוי לבלוע, אולם גם העליונים שבאו ממפעל המים העירוני נכנסו למקה העליונה דרך המשכה בתוך הקיר.

ח. פתיחת הברזא בשביל כניסת מי הגשמים לא תהי' במקוה, כ"א במרחק מה מהמקוה, בכדי שלא יבאו ישר מכח אדם, אלא אחר פתיחת הברזא במרחק מה מהמקוה יורמו לצנור הראוי לבלוע והיינו דרך המשכה. גם בקיר המקוה העליונה הי' ברזא, למעלה ממדת המים וכנ"ל, אבל אותו היו פותחיו טרם שפתחו את הברזא השני, הרחוקה מהמקוה, בכדי שלא יהיו כח אדם וכנ"ל. ט. תמיד רצוי שיהי' מחסן מי גשמים בכדי שיהיו מכונים להחלפה, ועל יד המחסן הזה שהיה בקרקע התצר יהי' עוד בור ריק ומשם יהיו פותחים את הברזא אשר בקיר המחסן הזה אשר באדמה המים יהיו זורמים דרך צנור ממלט (צמנט) וך הראוי לבלוע.

י. נקוי המקוה הי' ע"י משאבה וצנור גומי.

יא. לא להשתמש בפקקי גומי, דלפ"ד רבנו נבג"מ הוא דבר המקבל טומאה. יב. בשביל זה עשיתי "קלעצל אוסיגעטאקט" ובתוך אמצעה — ברזא של עץ והקלעצל" הכניסו בכנין הבטון. וברזא של עץ באסיתא של עץ מחזיק היטב.

יג. הגג דרך עליו עוברים מי הגשמים לא יהיו בו מקומות המעכבים המים וכשי"כ שלא יהיו סילוונת פח סתומים. רצוי שהסילון מהגג למטה יהי' ישר בלי ארכובות. ואח"כ יעברו המים דרך צנור בתוך הקרקע עשוי ממלט שיהי' ראוי לבלוע.

יד. את מדת האמה למקה הי' חושב כ"ק אדמו"ר נבג"מ זי"ע למדת ארבעה עשר וויערשאַקעס (כמד' הרוסית) שהם עולים במדת המטר לסכום של 62.3 סנטימטר. שעור מקוה לפי זה הוא: מי"מ 725.413.101 והיינו 726 ליטר מים בקירוב.

טו. הברזא ממחסן המים כמובן עושים קצת למעלה מקרקעיתו למען ישקע למטה כל העפר שבא עם הגשמים מהגג, ועל יד קרקעיתו ממש עושים יציאה לחרץ לביוב (קאנאליזאציע) למען לאפשר נקיו.

ניתוח פראסטאט :

בנוגע לניתוח הפרוסטטה, רובם ככלם של הרופאים כורתים (או מנתקים באופן אחר) כמה משבילי הזרע, ולא עוד אלא שמתחילים בזה (ניתוק השבילים) עוד קודם להניתוח עצמו...

צריך עיון אם רוב הרופאים המנתחים יסכימו שלא לנתק כלל את שבילי הזרע, אבל בודאי רובם יסכימו שיבוא הניתוק בסיום הטיפול... ועוד להסיף, שבאם יבוא רופאים מנתחים בעדות ובפרסום שעשו הטיפול האמור בלי ניתוק שבילי הזרע והצליחו, קרוב לומר שזה ישפיע על כמה רופאים אחרים שלא ינתקו כלל. והרי אפילו משום ספק ספקא כדאי הפרסום. מעין האמור ובהמשך לזה, כמה וכמה מקרים ישנם שביצה אחת נמצאת שלא במקומה הרופאים מטפלים בהרדחה לכיס, ויש עוד טיפול לבחון איפה נמצאת הביצה השני' וכו', אשר לפעמים גם במקרים אלו מנתחים ואופן הניתוח לפעמים תכופות קשור באיסור דארייתא דכרות ונתוק וכו', אף שהטיפול אפשר שיעשה באופן אחר, ובכמה מקרים באופן המותר גם לכתחילה. אלא שאין ההורים יודעים שיש כאן מקום לספק ולשאלת רב. ומה שנוגע עוד יותר הוא שכמה רבנים מורי הוראה אינם יודעים הפרטים דאמורים. וגם בזה פרסום באופן מתאים בודאי שיועיל למנוע מכשול.

כל האמור הוא גם בנוגע לטיפול בשבר שבכיס, בהוספה שזה נוגע לא רק לקטנים אלא גם לגדולים וכו'.

נשים — חיובן :

הנשים חייבות ללמוד הלכות הצריכות להן לידע אותן כמו דיני גדה וטבילה ומליצה ואיסור יחוד וכיוצא בהן, כל מ"ע שאין הזמן גרמא וכל מצות ל"ת של תורה ושל דברי סופרים.

כיון אשר ממצות השם "שחיובן תמידי לא יפסק מעל האדם (בין איש ובין אשה) אפילו רגע בכל ימיו" הן מצות "ליחדו, לאהבה אותו, ליראה אותו", וגדר חזק האלקים בלב שלם הוא שיהיו הלב (ההבנה) והלשון שווים ביחוד הבורא יתברך; והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו בשעה שיתבונן האדם במעשיו כו' ויראה מהן חכמתו כו' מיד הוא כו' מתאוה כו' לידע השם הגדול כו', ובירידת הדורות שאם הראשונים כבני אדם כו' צריכים ליגיעה רבה ועצומה כפולה ומכופלת, יגיעת בשר ויגיעת נפש (ואין שיעור יגיעה זו שזה בכל אדם) לבוא להתבוננות והשגה הדרושה ושע"ז יגיעו ליראה ואהבה כו', מכל זה מובן שחייבות גם הנשים בלימוד חלק התורה המביא ומוליד אהבת ה' ויראתו, מכאן איך שהוא אחד באחדות שאין כמותה אחדות וכו' —

הנשים חייבות... דברי סופרים: הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א (סה"מ תש"ט ע' 43, ומציין שם: ראה טושו"ע יו"ד סי' רמו סי"ו. ספר חסידים סימן שיג). כיון אשר... געשותו: רשימת כ"ק אדמו"ר שליט"א, וכן ההערות הבאות להלן. חיובן תמידי... ליראה אותו: אגרת בעהמ"ס החינוך בריש ספרו. וגדר... יתברך: חובת הלבבות ש"א רפ"א. והיאך... הגדול: רמב"ם ה"ל יסוה"ת רפ"ב. מיד הוא: ראה ג"כ רמ"א או"ח רס"א. ובירידת הדורות: ראה לקו"מ חוק" (סא, ד). ד"ה נחמו, עת"ר (ס"ו ואילך). וברמ"א שם: ההתחלה מעלת הצדיקים. צריכים ליגיעה: ראה תניא פמ"ב. ואין שיעור: ראה שו"ע אדה"ו מהר"ת ס"א ס"ה: מיד יגיע כו' ואם לא כו' יעמיק הרבה כו'.

הרי על כל אחד ואחד מהצדקה מבניי נאמר: קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו.

* * *

נתינת הצדקה (בקשר עם יו"ד שבט וכיו"ב) — הוא שייך גם לנשים, ואדרבה (מצד כמה טעמים) להן דבר הצדקה שייך יותר.

* * *

איתא בודור (בראשית מה, ב) אשר האשה צריכה להדליק נרות של שבת בחדות הלב ורעותא.

* * *

חובת נשי ובנות החסידים תחינה לעמוד בשורה ראשונה בכל מפעל של חזק זהה והיהדות בכלל, ובפרט בענין טהרת המשפחה, ועליהם לארגן חברת בנות החסידים לחזק כל דרכי החסידים בעניני הדרכה וחינוך כמו שהי' בבתי החסידים מאז ומקדם.

ספרים:

עס איז נויטיג זוכון הדבר, אַז חסידים זאָלען האָבן ביי זיך די דריי ספרים — כתר שם טוב, אור תורה, תניא — אין איבער טעמים ידועים, ניט איינבינדען זיי בכרך אחד. לערנען אין זיי כמה שירצה, אבער עס זאל זיין געלערנט, אַלע טאָג, לכל הפחות אין שבתות וימים טובים און בזמנים ידועים.

צדיק (יום הולדת):

אין יאר תקפ"ה, ש"ק פ' תצא, י"ג אלול, האָט ה'ד כ"ק אדמו"ר האמצעי גערעדט וועגן דעם יום הולדת פון א צדיק בכלל און פון אנשים כללים בפרט, די גרויסע סעודת מצוה וואָס ווערט געפראָוועט אין גן עדן התחתון און גן עדן העליון, די סעודה איז וואָס נהנין מזיו השכינה בראיית השגת מהות אלקות, און אַלע נשמות זעגענען זיך מיט נשמת הצדיק וואָס גייט נידערן אין דער וועלט, און בענטשן די נשמה מיט הצלחה, דורכפירן די כוונה פון ירידת הנשמה בגוף.

דער סדר און די סעודת מצוה אין גן עדן התחתון און גן עדן העליון פון א נשמה כללית, איז גאָר אנדערש ווי דער סדר פון אַ סעודת מצוה פון אַ

קרוב . . לעשותו: עיין ביאורו בס' התניא.

נתינת הצדקה . . גם לנשים: שיחת ח"י אלול ה'תשכ"ב (בספה"מ תשי"ב ע' 145), ושם: ואף שהדין הוא (שו"ע הל' צדקה סרמ"ח ס"ד) שנבאי צדקה אין מקבלין מנשים אלא דבר מועט, הרי שיעור זה תלוי בעושר הבעל ובהקפדת הבעל וכיו. ובמדינה זו נובכלל בימינו אלה דרגילות לישא וליתן כו', מקבלין מהן אפילו דבר מרובה (יש"ש בכ"ק — הובא באחרונים לשו"ע שם) בפרט — הרי הבעלים נותנים לרשותן גם סכומים גדולים ואין מקפידים ע"ז.

איתא בזהר . . ורעותא: שיחת כ"ק אדמו"ר שליט"א.

חובת נשי . . מאז ומקדם: היום יום ע' כא.

ספרים . . בזמנים ידועים: ספר המאמרים השי"ת ע' 265.

צדיק (יום הולדת): ספר השיחות תש"ג ע' 90. וראה ג"כ שם ע' 186 ואילך.

צדיק סתם. או דער בית דין הגדול שלמעלה אין גוור אז די נשמה כללית באדארף אַראַפקומען אויף דער וועלט אין דעם און דעם זמן בא די און די עלטערן, אין אַ משך זמן פאַר דעם יצירת גוף הולד וואָס די נשמה כללית באדארף זיך אין אים אַנטאָן, אין דער בית דין הגדול של מעלה קובע אַ היכל מיוחד פאַר דער נשמה כללית — וואָס באדארף אַראַפּ למטה — און אין דעם היכל אין מען קובע אַ מתיבתא פון נשמות הצדיקים, און די נשמה כללית — וואָס באדארף אַראַפּ למטה — אין ראש המתיבתא און לערנט תורה ברבים פאַר די נשמות הצדיקים. ווען עס קומט דער זמן וואָס די נשמה כללית באדארף אַראַפקומען למטה, אין צו דער סעודת מצוה קומען אַלע נשמות כלליות מיט נשמת משה רבינו בראש, צו בענטשן די נשמה כללית מיט הצלחה אין איר עבודה כללית, און זאָגן איר צו אַ עזר וסיוע אין דער עבודה. דערום אין דער יום הולדת פון אַ צדיק, אַ נשמה כללית בפרט, אַ יום טוב אין אַלע עולמות, און עס אין אַ עת רצון, וואָס הקב"ה אין כבי' שמח בשמחה גדולה. און די אַלע וואָס זיינען זיך משתתף אין דער שמחה גדולה זיינען נהנה משלחן גבוה, פון דער סעודת מצוה וואָס עס אין למעלה אין גן עדן העליון וגן עדן התחתון.

צדיק (יום הילולא) :

עס אין געוויס — אמר הוד כ"ק אאמ"ר הרה"ק — אין די ימי הילולא זענען די רביים מעורר רחמים אויף אלע חסידים. זייערע וויבער און קינדער, אבער דאָס אין נאר אַ התעוררות רחמים כללית, אבער די חסידים וועלכע זענען קובע ביום הילולא א לימוד מיט א חסידישען פאַרברענגען, דאָס אין דער פרוין נפש וואָס חסידים דערלאַנגען דעם בעל הילולא.

שמיטה :

כאשר קרבה שנת השמיטה, מצוה לפרסם דעת רבנו הזקן בשלחנו (חלק חו"מ הלכות הלוואה סעיף לו) וזלה"ק :

„וזמן הפרובול הוא לכתחלה בסוף הששית לפני ר"ה של שביעית שאף שהשביעית אינה משמטת אלא בסופה שנא' מקץ שבע שנים תעשה שמיטה, י"א שמשכנסת שנת השביעית אסור לתבוע חוב שנא' לא יגוש את רעהו ואת אחיו כי קרא שמיטה לה', מיד שקרא שמיטה לה' לא יגוש".

תלמידים :

אז מ'לערנט מיט אַ קינד א"ב מיט די נקודות גיט דאָס אריין אין איהם אַ קדושה. די טעמים, נקודות, תגין, אותיות וואָס זיי זיינען געגעבען געוואָרען למשה מסיני בעת אמירת אנכי ה' אלקיך, אין אַז מ'לערנט דאָס מיט אַ קינד, גיט דאָס איהם אריין דעם כח המסירות נפש. אַבער אַז מ'לערנט אַ קינד אהן די טנ"א (ר"ת טעמים, נקודות, תגין, אותיות) אין דאָס אַהן קדושה.

צדיק יום הילולא : ספר המאמרים — קונטרסים כרך ב' ע' תה.
 שנת השמיטה : הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א בסוף קונט' צד.
 תלמידים : משיחת י"ב תמוז תש"ד. וראה ג"כ שיחת שמחת תרצ"א.

תפפורת הראשונה :

מנהגי ישראל שלא לגלח ושלא לספר שערות ראש תינוק עד מלאת לו שלש שנים.

גזיות השערות — אפשערענעש — (של תינוק) — הוא דבר גדול במנהגי ישראל. ועיקרו הוא בהחינוך דהשארת פיאות הראש. ומיום הגזיזה והנחת פיאות הראש נהגו להדר להרגיל את התינוק בענין נשיאת ט"ק וברכות השחר וברהמ"ז וק"ש שעל המטה.

הוספה

רשימת ימי הולדת, הילולא וגאולה

(עפ"י סדר השנה)

תשרי

ראש השנה :

כ"ק האדמירל מרבה באמירת תהלים במשך שני ימי ראש השנה.
(כולל הלילות).

ממעט ביותר בדבר (כמוכן מלבד בדברי תורה וכו') במשך ימים אלה.
המאמר דא"ח דיום השני זד"ה — ממשיך באמירתו ונכנס בליל מוצאי
י"ט.

ו' תשרי :

יום היארצייט של אם כ"ק אדמירל שליט"א
הרבנית הצדקנית מרת חנה שניאורסאהן, בת הרבנית הצדקנית מרת
רחל ובת הרב הגאון החסיד ר' מאיר שלמה, אשת הרב הגאון החסיד המקובל
ר' לוי יצחק, אשר נאטר הגלה על עבודתו בהחזקת והפצת היהדות, ונפטר
בגלות, ביום כ"ף לחודש מנחם אב שנת ה'תשי"ד,
צפטר בשבת קדש בעלות המנחה, יום ששי העשרת ימי תשובה, שנת
ה'תשכ"ה. תנצב"ה. ומ"כ בניו יארק ארצה"ב.
כ"ק אדמירל שליט"א נהג להתועד ביום זה, אלא — כשחל בימות התול
— מסיים מסכתא בתחלת ההתועדות.
כ"ק אדמירל שליט"א יסד קרן, זקרא בשם "קרן חנה". כן נוסדו כמה
מוסדות תוך באה"ק ועוד הנק' "בית חנה".

כ"ק אדמירל . . י"ט" : ראה לעיל מנהגי ר"ה.

הרבנית . . תנצב"ה : נוסח המצבה.

קרן חנה : מסרתו לעזור בהלוואות בתנאים נוחים ולזמן ממושך לבנות ישראל,
שחולכנה להמשיך לימודי קודש שלהן.

י"ג תשרי :

יום הסתלקות של הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע — נודע בשם "אדמו"ר מהר"ש".
דוד רביעי לנשיאי חב"ד (תרכ"ז — תרמ"ג).
נסתלק בשנת תרמ"ג, ומ"כ בליובאוויטש.

מרחשון

כ"ה מרחשון :

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע נולד ביום השני פרשת חיי שרה בעשרים לחודש מרחשון שנת תרכ"א [שנת כתר"א — בלשון הצי"צ] בשעה התשיעית בוקר.
נודע בשם "אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע".
דוד חמישי לנשיאי חב"ד (תרמ"ג — תר"ס).
בכל שנה ביום הולדתו הי' כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע אומר דא"ח, אלא שהי' בחשאי, מלבד כשאירע בש"ק.

כסלו

ט' כסלו :

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע נולד ביום ט' כסלו שנת תקל"ד.
נודע בשם "אדמו"ר האמצעי".
דוד שני לנשיאי חב"ד (תקע"ג — תקפ"ח).
נסתלק ביום ט' כסלו, תקפ"ח, ומ"כ בניעזין.

יג תשרי : היום יום ע' צה. שלשלת היחס, היום יום ע' ד. ובאריכות אורות תולדות כ"ק אדמו"ר מהר"ש נ"ע — ראה בספר תולדות אדמו"ר מהר"ש לכ"ק אדמו"ר שליט"א.

כף מרחשון . . הוד : חנוך לנער בתחלתו. וראה ג"כ היום יום ע' קו ובהשלשלת היחס היום יום ע' ה. באריכות מתולדות כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע בס' "חנוך לנער" בתחלתו שנקס וערך ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א. וראה ג"כ מפתח מאמריו — נערך ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א.

ט' כסלו . . חג הגאולה יו"ד כסלו : היום יום ע' קיא. וראה בס' בר קודש — תשי"ז, רשימה מיומנו של כ"ק אדמו"ר (הרי"צ) נ"ע ב"התמים" ח"ב, ספר השיחות היתשי"ג ע' 156, ס' "בית רבי" ח"ב. ראשי פרקים מתולדות כ"ק אדמו"ר האמצעי בכלל, ראה ב"שלשלת היחס" בהיום יום.

י"ד כסלו — יום הגאולה :

ביו"ד כסלו יצא כ"ק אדמו"ר האמצעי לחירות — תקפ"ז — ממאסרו בעיר וויטעפסק. בתהמ"ס נודע אשר הלשינו את כ"ק אדמו"ר האמצעי. ביום א' פ' נח כ"ח תשרי נסע בלוית פקידים מליובאוויטש. בצהרים בא לדאבראָמיסל, אמר שם דא"ח מים רבים גוי, יום ב' נסע משם עד ליאונא. אמר שם דא"ח רשפי רשפי אש גוי, יום ג' נסע משם לוויטעבסק, וישב שם תפוס עד יום א' וישלח יו"ד כסלו. יום התועדות אצל אנ"ש.

אין אומרים תחנון, וגם לא במעזה שלפניו, ט' כסלו.

יו"ד כסלו איז דער זמן הלידה פון אַ חסיד.

צווישן יו"ד און י"ט כסלו איז די לידה, די התחלה איז פון יו"ד, אַ חסידישער פאַרבריינגען איז די לידה פון אַ חסיד.

י"ד כסלו :

יום חתונת כ"ק אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א עם הרבנית מרת חיי' מושקא שתליט"א — בת כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא (מהור"י"צ) ג"ע — ביום ג' וישלח, י"ד כסלו, תרפ"ט בעיר ווארשא.

ח"י כסלו :

יום בו מסיימים לימוד ספר התניא, כפי שנוחק לימי השנה.

חג הגאולה י"ט-כ' כסלו ראש השנה לחסידות

גוט יום טוב

לשנה טובה בלימוד החסידות ודרכי החסידות

תכתבו ותחתמו

הילולא של תד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער וצוקלה"ה נבג"מ זי"ע — נודע בשם „הרב המגיד — ממעזריטש“.

יו"ד כסלו . . פון אַ חסיד : שיחת כ"ק אדמו"ר (מהור"י"צ) ג"ע — יו"ד כסלו תשי"ז (נדפסה בלקו"ד כרך ג' ע' 976).

ח"י כסלו : בשעתו י"ל בריגא — תרפ"ט — „דרושי חתונה“ מכ"ק אדמו"ר (הר"י"צ) ג"ע, שנאמרו על חתונת בתו תחי' בתוך כסלו תרפ"ט בווארשא — ריבא, (קונטרס ב). ועתה נדפס מחדש בספר המאמרים — קונטרסים — כרך ראשון קונט' ב' (קה"ת תשכ"ב).

ח"י כסלו . . לימי השנה : ראה לעיל ע"ד שלשת השיעורים הת"ת. דאט' השנה . . תכתבו ותחתמו : קונטרס ומעין ע' 15 ואילך. היום יום ע' קיג ועוד.

הילולא של . . הרב המגיד : היום יום ע' ד. ראה מעניניו בקדש : חוברות „התמים“

נסתלק ביום ג' וישב, י"ט כסלו, תקל"ג, ומ"כ באנאפאלי.
דור שני לנשיאי חסידות הכללית (תקכ"א — תקל"ג).

* * *

כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע —
נודע בשם "אדמו"ר הזקן",
דור ראשון לנשיאי חב"ד (תקל"ג — תקע"ג).
יצא לחירות ממאסרו הראשון — י"ט כסלו ג' וישב, תקנ"ט, לפנות
ערב.

ממכתב רבינו הזקן: ברם כגון דא צריך להודיע, כי יום אשר עשה ד' לנו
יום י"ט כסלו, יום ג' שהתכפל בו כי טוב, יום הלולא רבא של רבינו הקדוש נ"ע,
וכשקריתי בס' תהלים בפסוק פדה בשלום נפשי, קודם שהתחלתי פסוק שלאחריו,
יצאתי בשלום מד' שלום.

ז"ל רבנו הזקן אודות י"ט כסלו:

נוסחא א': "זה היום יוקבע למועד תמידי בישראל, אשר בו יתגדל
ויתקדש שמי' רבא ויתעוררו אלפי לבבות בישראל בתשובה ועבודה שבלב כי
המעשה חקוקה בלב ישראל דלעילא וכתובה בלב ישראל דלתתא".
נוסחא ב': "זה היום יוקבע למועד תמידי בישראל אשר בו יתגדל
ויתקדש שמי' רבא ויתעוררו אלפי לבבות בישראל בתשובה ועבודה שבלב,
כי המעשה כשתהי' חקוקה בלב ישראל סבא * תהי' כתובה בלב ישראל
דלתתא".

ממכתב כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע:

"... י"ט כסלו... החג אשר פדה בשלום נפשנו ואור וחיות נפשנו ניתן
לנו, היום הזה הוא ראש השנה לדא"ח אשר הנחילנו אבותינו הק' זצוקלה"ה
נ"ע זי"ע היא היא תורת הבעש"ט ז"ל.
זה היום תחלת מעשיך, שלימות הכוונה האמיתית בבריאת האדם עלי
ארץ להמשיך גילוי אור פנימיות תוה"ק אשר נמשך ביום הזה בבחי' המשכה

ב, דה. ספר השיחות תש"ג ע' 155 ואילך. בלקו"ד (עפי' רשימת המפתחות שם).
בס' "בית רבי" ע' סא. ועוד.

כ"ק. יצא לחירות: היום יום ע' קיג. ראה מגילת י"ט כסלו. שיחות כ"ק
אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע בספר השיחות — תורת שלום. שיחות כ"ק אדמו"ר (מהור"י"צ)
נ"ע ויבלי"ח — כ"ק אדמו"ר שליט"א בימי י"ט כסלו. קונטרס לימוד החסידות פ"ו
ואילך. ס' "בית רבי" ח"א. ס' המאסר והגאולה. ועוד.
ז"ל רבינו... דלתתא: נדפס במגילת י"ט כסלו בתחלתה.

ישראל סבא: בהערה שם: כ"ק רבינו הגדול הי' קורא לבעלי מוחין ובעלי דעה
בשם סבא, כמאמר סבא דעתי' סתים ומיושב.
ממכתב רבנו הזקן: היום יום ע' ד.

י"ט כסלו... תורתו ית': ממכתב כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע — פקסימיליא
ממנו נדפסה בקונטרס ומעין ע' יז.

לפני ר"ה... וחודש אלול: משיחת י"ט כסלו תש"ז (נדפסה בספר המאמרים
התשי"א ע' 145).

החג אשר... תורת הבעש"ט ז"ל: הובא ונתבאר בארוכה בלקו"ש כרך ד' ע' 1252.
זה היום תחלת מעשיך: ראה ד"ה זה היום, השי"ת (נדפס בסה"מ תש"י).

כללית על כללות השנה ועלינו להעיר לבבינו ביום הזה בבחי' חפץ ורצון פנימי ועצמי באמיתת נקודת לבבינו שיאיר נפשינו באור פנימיות תורתו ית'.

לפני ר"ה של חסידות צריכים ג"כ ההקדמות ע"ד דימי הסליחות וחדש אלול. י"ט כסלו הוא יום הברית של החסיד.

אין אומרים תחנון בימי י"ט-כ' כסלו ולא במנחה שלפני י"ט כסלו. נוהגים חסידים לטבול קודם תפלת שחרית די"ט כסלו כמנהג המקובל מחסידים הראשונים בשם מורנו הבעש"ט שבערב שבת וערב יום טוב, וכמ"כ בשבת ויר"ט בבקר טובלים.

אצל זקני חסידי חב"ד בקבלה מחסידים הראשונים של הוד כ"ק רבנו הזקן שהמנהג של יום טוב ביום י"ט כסלו הוא יסוד מוסד בהגילויים של שמחת י"ט כסלו, אשר המשיך הוד כ"ק רבנו הזקן במסירת נפש שלו על מנהגי חסידי חב"ד.

יום התועדות וקבלת החלטות טובות בקביעות עתים לתורה הנגלית ודא"ח ברבים, חיזוק דרכי החסידים באהבת רעים.

כ"ק אדמו"ר (מהרש"ב) ז"ע הי' עושה מגביית בהתועדות י"ט כסלו. נוהגים לסדר חלוקת הש"ס, וע"פ הסדר המבואר באג"ק ד"ה הוכח תוכיח. (נדפס בסו"ס התניא), ח"ל מהשייך לכאן: לגמור כל הש"ס בכל שנה ושנה ובכל עיר ועיר לחלק המסכתות עפ"י הגודל או ברצון, ועיר שיש בה מנינים הרבה יגמרו בכל מנין ומנין, ואם איזה מנין קטן מהכיל יצרפו אליהם אנשים מאיזה מנין גדול בכל ישונה חק ולא יעבור, עכ"ל. ואותם הנמצאים במקום אשר, מאיזה סיבה שתהי', הוא "קטן מהכיל" לחלק כל הש"ס מצטרפים לחלוקת הש"ס הנעשית בבית מדרשו של כ"ק אדמו"ר שליט"א ע"י "מחנה ישראל".

ביום י"ט כסלו מתחילין שוב ללמוד שיעורי למוד התניא כפי שנחלקו לימי השנה ע"י כ"ק אדמו"ר (הרי"צ) ז"ע. וזה לשונו במכתבו המצודף לרשימת חלוקי השעורים: "שיעורי לימוד בספר ליקוטי אמרים — תניא כפי שנחלק לימי השנה, מראש השנה לחסידות י"ט כסלו עד י"ט כסלו הבא עלינו ועל כל ישראל אחינו לטובה ולברכה בגשמיות וברוחניות".

י"ט כסלו הוא יום הברית: שיחת יו"ד כסלו תשי"ז (בלקו"ד כרך ג' ע' 976). נוהגים חסידים... חסידי חב"ד: ספר השיחות היתשב ע' 19. כ"ק... י"ט כסלו: ספר השיחות תורת שלום ע' 243. נוהגים... חלוקת הש"ס: מיוסד על דברי הוד כ"ק רבנו הזקן באגרתו הק' ד"ה הוכח תוכיח (נדפס בסו"ס התניא). לגמור הש"ס בכל שנה ושנה ובכל עיר ועיר לחלק המסכתות עפ"י הגודל או ברצון... בכל ישונה חק ולא יעבור. משנת תרס"ג ואילך, מפני אפס הפנאי ב"ט כסלו, הנהיגו בליובאחיטש חלוקת הש"ס בכ"ד טבת — יום ההילולא של רבינו הזקן, ומשנת תשי"ג — חמישים שנה אח"ז — שוב נקבע המנהג ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א לחלוקת הש"ס בכמה מקומות — ליי"ט כסלו. מתחילין... לימוד התניא: פרשת דבר למורה שיעורי" בסוף ס' תניא הנדפס מחדש ע"י "אוצר החסידים". מתחילים... השנה: היום יום ע' ד'.

ממכתב כ"ק אדמו"ר שליט"א:

"פשט המנהג, אשר עיקר ההתועדות די"ט כסלו הוא באור ליום כ' כסלו, כי הגאולה מהמאסר היתה בעת תפלת מנחה, שלש שעות אחר זה הי' בדירת מנגד ביטורים נפשיים וכו'.

בכל זה הרי בכמה וכמה מקומות מתועדים גם באור לי"ט כסלו. וברכת חסידים עליהם תבוא.

בכלל שני אופנים בהתועדות: א) לסדרה במקומות רבים בעיר, בכדי שישתתפו גם אנשים כאלו אשר למקום אחר לא היו באים. ב) לאסוף כל המתועדים במקום אחד, אשר אז הנה — ברוב עם הדרת מלך, ההתועדות תהי' עם הזקנים והגדולים שבחבורה וכו'.

— ריבוי הכמות, או עילוי האיכות. וידועה השקו"ט מי מהם עדיף.

דוגמא לדבר:

יעוין שבת קצו, א: למעוטי בהילוכא, למעוטי במשווי. מגילה ג, א תוד"ה מבטלין בסופו. אבות פ"ג מט"ו: הכל לפי המעשה. ועיי"ש בפיה"מ. ובאגה"ק פכ"א. ועוד. אף שכמובן אין דומה לגמרי לנדו"ד. ואכ"מ. — והצעתי בזה, אשר בלילה הראשון, אור לי"ט כסלו, יתועדו במקומות שונים, (ויודיעו שם אודות ההתועדות דלמחר). ולמחרתו, אור לכ' כסלו, יתאספו במקום אחד להתועדות.

ומובן, אשר העיקר הוא להתעורר בהחלטות טובות, בקביעות עתים לתורה הנגלית דא"ח ברבים, ולחזק דרכי החסידים באהבת רעים".

ג' דחנוכה:

רבנו הזקן יצא לחירות ממאסרו השני — בשנת תקס"א — ביום

ג' דחנוכה.

החופשה השני' בשנת תקס"א הי' נצחון תורת החסידות ודרכי החסי" דות ביתר שאת ויתר עז מכמו שהי' בפעם הראשונה (בשנת תקנ"ט) — שאז היתה ההלשנה בעיקרה על אדה"ז, וההלשנה בתקס"א היתה בעיקרה על תורת החסידות.

פשט המנהג: ראה בזה שיחת י"ט כסלו תרצ"ב והשיחה דשנת תרצ"ג. (הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א, וכן הגי' שלאח"ו).

ריבוי הכמות או עילוי האיכות: זהו ג"כ ענין מה רבו מה גדלו (תוא"ד ד"ה וארא — השני — ג, ב). אורות מרובים כלים מרובים (מצה זו תרס"ז) ועוד.

מי מהם עדיף: עיין לקח טוב למהר"י ענגיל כלל טו.

החלטות טובות. . רעים: מכתב כ"ק מו"ח אדמו"ר בראש חוברת י"ט כסלו.

ג' דחנוכה. . תורת החסידות: היום יום ע' ז. קונטרס לימוד החסידות פרק ו.

עיי"ש בארוכה.

טבת

כ"ד טבת :

יום הסתלקות של הוד כ"ק רבנו הזקן בכפר פיענא.

"והן עתה בעו"ה חשך השמש בצהרים ובא השמש אל מקומו שואף ונתבקש בישיבה של מעלה, אראלים נצחו ונגנו ארון הקודש ויצתה נשמתו בטרה אחר כמה נוראות ונפלאות שנראה ממנו ז"ל באותן הימים שלפני הסתלקותו. לא פסק פומי' מגירסא עד יום מנוחתו ואחר שהתפלל תפלת ערבית והבדלה בחונן הדעת בדעה צלולה ומיושבת ובדביקות נפלאה במוצאי ש"ק (דשמות) כ"ד טבת תקע"ג בחד קטירא איתקטר בי' בקוב"ה".

"אלול נסע עם ב"ב לקראסנע וביום ו' עש"ק של אחריו ברחו מצרפתים הוי' מטולטל עד ביאתן לפיענא ערב שבת וישלח ושם במוש"ק דשמות כ"ג אור לכ"ד טבת כחצות שעה י"א נשבה ארון הקודש מאור ישראל משיח ה' ונתבקש בישיבה של מעלה ה' יחיש ביאת גואלנו והקיצו ורננו שוכני עפר והוא בתוכם ישמיענו נפלאות מתורת ה' תמימה משיבת נפש בגוף כי טל תורה מחי' אכי"ר בעגלא ובזמן קריב".

שבט

יו"ד שבט — יום ההילולא :

יום ההסתלקות של הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע.

הנדוע בשם "אדמו"ר (מהור"י) זי"ע".

דור ששי לנשיאי חב"ד — (תר"פ — תש"י).

נסתלק בש"ק דבא, בעשירי לחודש אחד עשר הוא חודש שבט, חמשה עשר רגעים לפני שעה שני' (שמינית בקר). ומ"כ בניו יארק ארצה"ב.

והן עתה . . . בי' בקוב"ה : מהקדמת הרבנים בני הגאון המחבר ז"ל לשו"ע אדה"ז. אלול . . . ובזמן קריב : העתק מגוף כתי"ק כ"ק אדמו"ר הרב צמח צדק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע — גרפסה ב"ממענה לשון" בתחלתה. ראה גי"כ בסי' בית רבי פ' כב. ועוד. יו"ד שבט : ראה ביאגורפיה של כ"ק אדמו"ר (מהור"י) זי"ע. ד"ה באתי לגני ה'תשי"א. שיחות יו"ד שבט ה'תשי"א.

מועתק בזה מכתב כ"ק אדמו"ר שליט"א אודות סדר היאצ"ט :
 ב"ה, ראש חודש שבט, ה'תשי"א.
 ברוקלין נ. י.

אל אנ"ש, תלמידי התמימים, אל המקושרים
 או השייכים אל כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקלה"ה
 נבג"מ זי"ע הכ"מ

ד' עליהם יחיו

שלום וברכה!

במענה על שאלת רבים אודות סדר מפורט ביום העשירי בשבט הבע"ל,
 הוא יום היארצייט של כ"ק מו"ח אדמו"ר הכ"מ, הנני בזה להציע:
 בשבת קדש שלפני היארצייט ישתדלו לעלות לתורה.
 אם אין מספר העליות מספיק — יקראו בתורה בחדרים שונים, אבל לא
 להוסיף על מספר הקרואים.
 ישתדלו שמפטיר יהי' הגדול שבחבורה — בריצוי רוב המנין — או על
 פי הגורל.

יבחרו וירימו מי שיתפלל לפני התיבה ביום היארצייט, ונכון לחלק שיתפלל
 אחד ערבית, שני — שחרית, שלישי — מנחה כדי לזכות בזה מספר יותר גדול
 של אנ"ש.

להחליק נר שידלק כל המעת לעת. אם אפשר בקל — נר של שעה.

בשעת התפלות ידלקו חמשה נרות.

אחר התפלה (בבקר — אחר אמירת תהלים) ילמוד (יסיים) המתפלל לפני
 התיבה פכ"ד דכלים ופ"ז המקואית. אח"כ יאמר המשנה ר' חנניא בן עקשיא כו'
 ויאירי. בלחש — איזה שורות בתניא, קדיש דרבנן.

אחר תפלת ערבית — יחזור חלק מהמאמר דיום ההסתלקות (ד"ה באתי
 לגני, נדפס בקונטרס עד) בע"פ. ואם אין מי שיחזור בע"פ ילמדוהו בפנים. וכן
 אחר תפלת הבוקר. ולסיימו אחר תפלת מנחה.

בבוקר קודם התפלה — פרק תניא. וכן לאחר תפלת מנחה.

בבוקר קודם התפלה ירים כל אחד תרומה להענינים השייכים לנשיאנו,
 הוא כ"ק מו"ח אדמו"ר הכ"מ. בעד עצמו ובעד כל אחד מבני ביתו שיחיו,
 וכן קודם תפלת מנחה.

לאחר תפלת הבוקר וחזרת הדא"ח — יקרא כל אחד פ"ג (כמובן בחגירת
 אבנט). אלו שזכו להכנס ליחידות, או עכ"פ לראות את פני כ"ק מו"ח אדמו"ר הכ"מ
 — יצייר עצמו, בעת קריאת הפ"ג, כאלו עומד לפניו. להניח הפ"ג אח"כ בין דפי

הנני בזה : ראה ג"כ מכ' כ"ק מו"ח אדמו"ר הכ"מ ע"ד יארצייט הראשון של
 אביו כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע (חכמי ישראל בעש"ט, ע' לג).
 יקראו . . אבל לא יוסיפו : הוראת כ"ק מו"ח אדמו"ר הכ"מ בשם אביו. ועיין
 שו"ת צ"צ חאו"ח סלי"ה.

של שעה : ר"ת היקיצו וירננו שיכני ע"פר.

חמשה נרות . . (יסיים) : ראה קונטרס ב' ניסן ה'תש"ח, וה'תש"ט.

בלחש . . בתניא : כך נהג כ"ק מו"ח אדמו"ר הכ"מ.

מאמר, קונטרס וכו' של תורת כ"ק מו"ח אדמו"ר הב"מ. ולשלוש (אם באפשרי — כו ביום) על מנת לקראתו על ציון שלו.
 במשך המעט לעת — ללמוד פרקי המשניות של אותיות השם.
 במשך המעט לעת — לעשות התועדות.
 לקבוע שעה במשך המעט לעת — לבאר לבני ביתו שי' אודות כ"ק מו"ח אדמו"ר הכ"מ ועבודתו אשר עבד בה כל ימי חייו.
 במשך המעט לעת — לבקר (אלו הראויים לזה) בבתי הכנסיות ובבהמ"ד אשר בעיר לחזור שם מימרא או פתגם מתורתו של כ"ק מו"ח אדמו"ר הכ"מ, לבאר אודות אהבת כל ישראל שלו, להודיע ולהסביר תקנתו ע"ד אמירת תהלים, לימוד חומש עם פירש"י — ובמקומות המתאימים — גם ע"ד לימוד התניא כפי שתלקו לימות השנה. — אם באפשרי לעשות כל הנ"ל מתוך התועדות.
 במשך המעט לעת — לבקר (המוכשרים לזה) במקום כנוסי הנוער החרדי — ולהשתדל, ככל האפשרי בדרכי שלום, גם במקום כנוסי הנוער שלעת עתה עדיין אינו חרדי — ולבאר להם איך שחבה יתירה נודעת להם תמיד מאת כ"ק מו"ח אדמו"ר הכ"מ, לבאר להם את אשר תבע מהם והתקוה והבטחון אשר בטח בהם, אשר סוף סוף ימלאו את תפקידם בהחזקת היהדות והפצת התורה בכל המרץ ותום והחיות שהם מסגולת הנער.

* * *

מובן אשר, אם זהו מתאים לתנאי המקום, ימשיכו בכל הנ"ל בימים אשר אזרי היארציית ובפרט ביום הש"ק שלאחריו.

* * *

הנ"י יחיש ביאת גואלו והקיצו ורגנו שוכני עפר, וגשיאנו, הוא כ"ק מו"ח אדמו"ר הכ"מ, בעל ההילולא, בתוכם ישמיענו נפלאות ויגאלנו בדרך העולה בית א"ל.
 מנחם מענדל שניאורסאהן

שמעתי מכ"ק מו"ח אדמו"ר שקודם ההליכה על ציון ואהל — נוהגין שאין אוכלין אבל שותים.
 כ"ק אדמו"ר שליט"א נוהג לעשות מגבית בעת ההתועדות דיו"ד שבט בעד קרן תורה.

יו"ד שבט ה'תשי"א :

יום התחלת הנשיאות — בשעטומ"צ — של כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל שליט"א.
 ביום זה — אמירת מאמר הראשון שאמר כ"ק אדמו"ר שליט"א ברבים — ד"ה באתי לגני.

שמעתי . . הליכה על האהל : קובץ מכתבים ג, ע' וא"ו. ומציין שם כ"ק אדמו"ר שליט"א : ראה זח"ג ע"א, א. אחרונים בשו"ע או"ח ו"ס תקס"א. לקוטי צבי. ילקוט אברהם לרי אברהם ליפשיץ או"ח ס"י תקס"א. אלף המגן שם.

ניסן

ב' ניסן — יום ההילולא :

יום ההילולא של כ"ק אדמו"ר שלום דובער (מהורש"ב).
 במוצש"ק ויקרא אור ליום א' שני בניסן תר"ף בעשה חצי הרביעית
 לפנות בוקר נסתלק ומנחתו כבוד בעיר רוסטוב (ע"ג דן).
 „בחדש הראשון באור ליום השני, כעשרים רגעים על השעה החמישית
 בעלות השחר נפתחו השמים, שמי השמים העליונים, הנשמה הטהורה עלתה
 להשתפך אל חיק אבי' בנעימה קדושה ובשקיטה אצילית מסר רבינו הקדוש
 נשמתו לא' אלקי הרוחות“.

י"א ניסן :

יום הולדת את כ"ק אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א בשנת תרס"ב.
 דור שביעי לנשיאי חב"ד (תש"י — לאורך ימים ושנים טובות).

י"ג ניסן — יום ההילולא :

כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע —
 נודע בשם „אדמו"ר הצמח צדק“ —
 דור שלישי לנשיאי חב"ד (תקפ"ח — תרכ"ו).
 „ברם כגון דא צריך לאדעי הסתלקות רבנו הקדוש אור ליום ה' י"ג
 ניסן 37 מינוט על שעה...*) אחר חצות“,
 שנת תרכ"ו, ומ"כ בעיר ליובאוויטש.

אייר

ב' אייר :

יום הולדת כ"ק אדמו"ר שמואל (מהר"ש) בשנת תקצ"ד (גולד ביום
 „תפארת שבתפארת“).

ב' ניסן . . . רוסטוב : חנוך לנער ע' 16. היום יום ב' ניסן. אודות הסתלקותו
 ראה בס' אשכבתא דרבי.
 י"א ניסן : ר"ם מתולדות, פעולות ועסקנות כ"ק אדמו"ר שליט"א — ראה בשלשת
 היחס „היום יום“ — הוצאה שלישית (ה'תשי"ז).
 „בחדש . . . הרוחות“ : ממכתב כ"ק אדמו"ר (מהור"י"צ) ני"ע — גרסס בס' חכמי
 ישראל בעש"ט.
 י"ג ניסן : תולדותיו וכו' — ראה בהוספות לשו"ת צ"צ חאו"ת ; דרך מצותיך
 — נערך ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א. וראה בית רבי ח"ג.
 ברם . . . חצות : הועתק מבוך „87-שניידערמאן“ (מט, א).
 *) כאן נחתך מהגליון.
 ב' אייר : ראה בארוכה בס' תולדות אדמו"ר מהר"ש — נערך ע"י כ"ק אדמו"ר
 שליט"א.

סיון

ו' סיון — יום א' דחג השבועות :

יום ההילולא של כ"ק מורנו ר' ישראל בעל שם טוב ז"ל.
דור ראשון לנשיאי חסידות הכללית (תצ"ד — תק"כ).
נסתלק ביום הרביעי, א' דחה"ש תק"ך. ומ"כ במעזיבוש. — (אדמו"ר
הקן אמר ע"ז. ביום הרביעי נטלו המאורות).

תמוז

ג' תמוז :

ג' תמוז הוא היום אשר בו יצא כ"ק אדמו"ר (הרי"צ) ממאסרו
(בשנת תרפ"ז). בתנאי אשר בו ביום יסע לעיר מקלטו קאסטראמא על משך
שלשה שנים. ובהיותו שם, ביום השנים עשר בתמוז (יום הולדתו), הודיעו
לו מבית הפקידות, כי חופשה ניתנה לו, ותעודת החופש תנתן לו למחר
ביום י"ג תמוז.

מובן אשר יום השלישי בתמוז יש בו — מכמה צדדים — שמחה
יתירה מאשר בימי י"ב וי"ג תמוז (ראה סדר עולם רבא פ"א, שבשלשה
בתמוז אמר יהושע שמש בגבעון דום. — שייכות ענין דשמש בגבעון דום
לענין גאולתו של כ"ק מו"ח אדמו"ר נ"ע, נתבאר בהשיחה — ש"פ קרח
ג' תמוז תשח"י — בארוכה) כי גאולת י"ב וי"ג תמוז היא — גאולה מגלות,
והשינוי שמגלות לגאולה אינו דומה להשינוי שממאסר לחופש (גם לחופש
שבגלות); הנמצא במאסר אינו ברשות עצמו וכל ענינו הם תחת ממשלת
שר בית הסוהר (ובפרט במאסרו של כ"ק מו"ח אדמו"ר, אשר הי' נדון
תחלה למיתה, וכל זמן שהי' במאסר, אפשר הי' פס"ד זה יהי' חוזר וניעור).
הטעם שלא קבע כ"ק מו"ח אדמו"ר את יום השלישי בתמוז ליו"ט,

ורק את הימים י"ב וי"ג תמוז — יש לומר, לפי שכל ענינו של נשיא ורועה
ישראל הוא — להשפיע לאנשי דורו (ועניניו "הפרטים" אין נחשבים אצלו
— בערך זה), ומכיון שבהיותו בגלות, יכלתו בהשפעה היתה מוגבלת ביותר
(אף שבמשך הימים שהי' שם, פעל הרבה להחזקת היהדות, ועוד טרם בואו
לשם, שלח (את אחד מחסידיו) "להורות לפנינו גשנה", וסידר שם "חדר"

נסתלק . . א' דחה"ש : בהנוגע לזמן הקבורה : ע"פ דין — הוא ביום ב'
דחה"ש, איך שהי' בפועל — לא מצאתי לע"ע, ברשימות וכו"ב. כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב)
השיב על שאלה זו : כי זו השאלה האט מען געקלערט אין ליובאוויטש שוין לאנג
(משיחת והערת כ"ק אדמו"ר שליט"א, בלקו"ש כרך ד' ע' 1031. עיי"ש בארוכה).

ג' תמוז : שיחת ש"פ קרח — ג' תמוז תשח"י — גופס בתור הקומה ללקו"ד
כרך ראשון.

שלמדו בו תשב"ד ותיקן מקוה לרבים וכו'). לא קבע את יום הג' בתמוז ליו"ט (גם י"ל עפ"מ ש"כ אדה"ז בסדר ברה"ג פי"ג, ס"ה: "אין לברך עד שיצא מהסכנה לגמרי", אף שאינו דומה לגמרי, שהרי אין לברך פעמיים, משא"כ בנדר"ד, ואכ"מ).

אמנם, התקשרות חסידים לרבי — נשיא — צריכה להיות לכל מה שהוא (ובפרט שנשמה כללית, גם עניניו "הפרטים", שייכים לכלל ישראל), ולכן נ"ל אשר חסידים עליהם לחוג גם את יום הג' בתמוז.

חג הגאולה י"ב וי"ג תמוז

בימי יב ויג תמוז אין אומרים תחנון וגם בתפלת המנחה ביום שלפניהם — י"א תמוז — אין אומרים.

י"ב תמוז — חג הגאולה :

יום הולדת את כ"ק אדמו"ר (הריי"צ) בשנת תר"ם, יום בו נתבשר — בשנת תרפ"ז — שהוא חפשי מגלותו אשר הגלה — אחרי שהי' תפוס במאסר — על עבודתו בחיזוק התורה ויהדות. ממכתב כ"ק אדמו"ר (מהורי"צ) ג"ע :

"... חסדי ד' כי לא תמוז, חכות אבות קדושים כי לא כלו ולא יכלו ההולכים בעקבותם לעד ולנצח נצחים, הנה ביום השנים-עשר לחדש תמוז בשלישי לסדר הגני נותן לו את בריתי שלום גאולה ניתנה לי. לא אותי בלבד גאל הקב"ה ביי"ב תמוז, כי אם גם את כל מחבבי תורתנו הק', שומרי מצוה, וגם את אשר בשם ישראל יכונה, כי כל איש ישראל (מבלי התחשב עם מצבו הפרטי בשמירת וקיום המצות) לבו תמים עם ד' ותורתו.

היום שנים עשר לחדש תמוז הוא יום חג גאולת ישראל העוסקים בהרבצת תורה. כי ביום ההוא נודע גלוי לעין כל, כי העבודה הגדולה אשר עבדתי בהרבצת תורה וחיזוק הדת, מותרת היא על פי חוק המדינה, הנותן זכות חופש לשומרי דת כלשאר אורחי המדינה.

היום, אשר אור זכות התורה דרבים, גרש את ערפלי חשך המלשינות ועלילות שוא, ראוי הוא לקובעו ליום התועדות והתעוררות לחיזוק התורה היהדות בכל אתר ואתר לפי ענינו, לברך את אחינו יושבי מדינת רוסיא (הסובלים מאת הנ"ל) כי יחזק השי"ת את לבבם ולבב ירעם יחיו להיות יהודים נאמנים, ולא יוסיפו בני עולה (הנ"ל) לענותם עוד".

חג הגאולה י"ב וי"ג תמוז : ראה : היום יום ע' ע. הקדמה לקונטרס יד (נדפס בספר הקונטרסים כרך ראשון). קונטרס נט (נדפס בטה"מ תש"ח). רשימת המאסר (נדפס בלקו"ד כרך ד'). התמים חוברות א, ז.
חסדי ד' . . . עוד : מיום א' ט"ו סיון תרפ"ח (נדפס בטה"מ תש"ח ע' 263).

כ"ק אדמו"ר שליט"א נוהג לעשות מגבית בעת ההתועדות — עבור המוסדות הידועות בשם „אהלי יוסף יצחק“.

י"ג תמוז — חג הגאולה :

יום בו יצא כ"ק אדמו"ר (מהרי"צ) ג"ע לחרות, בשנת תרפ"ז. המאסר הותחל רבע על שעה השלישית אור ליום רביעי חמשה עשר בסיון תרפ"ז, התעכב בגלות — בעיר קאסטראמא — עד חצי שעה אחר חצות היום יום הרביעי שלשה עשר בתמוז תרפ"ז. ממכתב כ"ק אדמו"ר (הרי"צ) לחג הגאולה: הגני שולח מאמר... השתתפותי עם ידידנו אנ"ש שי' בכל מקום מושבותיהם להצלחה, ולהיות אתכם עמכם בהתועדותכם בדבר חיווק דרכי החסידות בקביעות ושמירת זמני למודי דא"ח ולהתעורר בקיום עניני הלימוד... אלקינו ואלקי אבותינו יברך את כללות אנ"ש הם ביתם זרעם זרעם בתוך כלל אחינו בני ישראל, ה' עליהם יחיו, בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר.

מנחם אב

כ"ף מנחם אב :

יום היארצייט של הרב הגאון תחסיד המקובל ר' לוי יצחק שניאורסאהן ג"ע (אביו של כ"ק אדמו"ר שליט"א) — בנו של הרה"ח וכו' ר' ברוך שניאור בנו של הרה"ח וכו' ר' לוי יצחק בנו של הרה"ח וכו' ר' ברוך שלום בנו הבכור של הוד כ"ק אדמו"ר הצמח צדק — אשר נאסר והגלה על עבודתו בהחזקת והפצת היהדות ונפטר בגלות ביום כ"ף לחודש מנחם אב שנת ה'תש"ד, בעיר אלמא-אטא, קאזאקסטאן (רוסיא).

כ"ק אדמו"ר שליט"א נהג להתועד ביום זה, אלא — כשחל בימות התול — מסים מסכתא בתחלת ההתועדות.

ביום כ' מנ"א תשכ"ד — עשרים שנה לפטירת אביו ז"ל — יסד כ"ק אדמו"ר שליט"א קרן הנקרא בשם „קרן לוי יצחק“ ע"ש אביו ז"ל.

אלול

ט"ו אלול :

ישיבת „תומכי תמימים“ נוסדה, ביום הראשון לסדר „השקיפה ממצון קדשך וברך את עמך את ישראל“ — תבוא — ט"ו לחודש אלול תרנ"א, בעיר אבותינו רבותינו הקדושים ליובאוויטש.

כ"ף מנחם אב: ראה קובץ ליובאוויטש חוברת ד'. בסאון חב"ד חוב' ג. ועי' אשכבתא דרבי ע' קמו.
קרן לוי יצחק: מטרתו לעזור בהלואות במיוחד למוסדות הנך עטה"ק ולמלמדי לימודי קודש.
ט"ו אלול... תומכי תמימים: היום יום ע' מו. וראה התמים חוברת א' ע' כב. ראה

ח"י אלול :

„ח"י אלול איז דער יום הוץ והבהיר, דער ג-טליכער אמת-ליכטיגער טאג, וואס אבינו מלכנו דער בורא כל העולמים ב"ה האט באלויכטן די וועלט מיט די שני המאורות הגדולים; מורנו הבעש"ט הצדיק ר' ישראל בהרב ר' אליעזר, ומורנו בעל התניא השלחן ערוך הצדיק ר' שניאור זלמן בהרב ר' ברוך“.

* * *

יום השמונה עשר לחדש אלול — חי אלול — הוא יום הולדת מורנו הבעש"ט נ"ע. אשר אצל הוד כ"ק אבותינו רבותינו הק' זצוקלה"ה נבג"מ ז"ע הי' יום זה יום הילולא פנימית בסוד אתכסיא. ובו ביום היו אומרים דא"ח בהצנע. רק לפני בניהם ביחידות.

וגמירא מילתא — ע"פ ספור המקובל מהוד כ"ק אאמור" הרה"ק זצוקלה"ה נבג"מ ז"ע — אשר בו ביום — חי אלול — אומר כ"ק רבנו הבעש"ט נ"ע דברי תורה ברבים לפני תלמידיו ותלמידי תלמידיו וכל המקושרים אליהם.

גולד ביום ב' ח"י אלול שנת תנ"ח — סימנו נח"ת, נחת להקב"ה ונחת לישראל.

ביום ח"י אלול תפ"ד — נתגלה אליו מורו ורבו אחי' השילוני.

ביום ח"י אלול תצ"ד — יום התגלות הבעש"ט.

* * *

יום השמונה עשר לחדש אלול — חי אלול — הוא יום הולדת כ"ק

אדמור"ר הזקן נ"ע.

גולד ביום ד' ח"י אלול שנת תק"ה — סימנו קה"ת — קרני הוד תורה.

ג"כ קונטרס עץ החיים. לקו"ד כרך ד' ע' 1060 ואילך. ספר השיחות ה'תש"א ע' 106. לקו"ש כרך ב' ע' 484.

„ח"י אלול . . ברוך“: ס' השיחות ה'תש"ג ע' 188.

ח"י אלול יום השמונה . . המקושרים אליהם: מרשימת כ"ק אדמור"ר (מהור"י) נ"ע. נדפסה בשה"מ תש"ח ע' 292). ראה ג"כ שיחות חי אלול תש"ג (נדפסו בספר השיחות ה'תש"ג).

סימנו נחת: לקו"ד כרך א' ע' קעב ואילך. ס' השיחות ה'תש"ג ע' 188.

ביום ח"י . . התגלות הבעש"ט: לקו"ד כרך א' ע' 64. היום יום ע' פח.

נתגלה . . אחי' השילוני: „אני ביום מלאת לי כ"ו שנה ביום ח"י אלול בשנת תפ"ד בעיר אקופ, בחצות הלילה נתגלה אלי (מורו ורבו אחי' השילוני). הלימוד הראשון הי' פרשה בראשית, וכאשר גמרנו התורה הקדושה עד לעיני כל ישראל — הייתי — בן ל"ו שנה — ונגליתני“ (מכתב הבעש"ט לתלמידו בעל תולדות יעקב יוסף).

— שיכות אחי' השילוני להבעש"ט — ראה לקו"ש כרך ב' ע' 512.

התגלות הבעש"ט: כשנשלמו עשר שנות הלימוד (עם אחי' השילוני) — ח"י אלול תצ"ד — הגה על פי תוקף הוראת ודרישת מורו אחי' השילוני, נתגלה בתור בעל שם טוב שעושה נפלאות ומגלה עמוקות (משיחת ח"י אלול תש"ה. — ראה ג"כ התמים ח"א ואילך).

יום הולדת כ"ק אדמור"ר הזקן: ראה שיחת ח"י אלול תש"ג, תש"ה (נדפס בלקו"ד כרך ג'). בית רבי חלק א'.

סימנו . . תורה: ספר השיחות ה'תש"ג ע' 188.

כ"ק אדמו"ר מהורש"ב וכ"ק אדמו"ר מהוריי"צ — ג"ע היו אומרים
 „גוט יום טוב“ ביום ח"י אלול.
 ח"י אלול איז דער טאג וואס האט געבראכט און בריינגט א לעבן
 אין אלול.
 ח"י אלול גיט א חיות אין דער עבודה פון אני לדודי ודודי לי.
 ח"י אלול הוא יום התחלת העבודה של שנה הבאה.

כ"ט אלול :

יום הולדת את כ"ק אדמו"ר הצמח צדק.
 נולד ביום כ"ט אלול, ערב ראש השנה — בשנת תקמ"ט.

גוט יום טוב : שיחת ח"י אלול תש"ג בתחלתה — וראה שם ע' 186 ואילך.
 ח"י אלול . . ודודי לי : שיחת ח"י אלול תש"ה.
 ח"י אלול . . שנה הבאה : שיחת חה"פ תש"ג (נדפסה בלקו"ד כרך ג' ע' 870
 ואילך, עיי"ש בארוכה). — בכ"ז ראה ג"כ „ליקוט אלול“ מכתבי כ"ק אדמו"ר שליט"א
 (קה"ת, ברוקלין).
 נולד ביום . . תקמ"ט : המאמר הראשון שאמר כ"ק אדמו"ר הזקן לאחר לידת
 הצי"צ הי' ד"ה משביעין אותו תהי צדיק (תוכן התחלת סי' התניא) (ספר השיחות ה'תש"ג
 ע' 154). — שייכות ד"ה זה להצי"צ — נתבארה בהתועדות י"ג ניסן תשכ"ו (במלאת
 מאה שנה להסתלקות הצי"צ).

מכתבי כ"ק אדמו"ר שליט"א

א.

— לדיני הפסק בפסוד"ז —

ב"ה, כ"ג תמוז תש"ט.

... זה לשון אדמו"ר בסידורו: כשמפסיק למודים כו' וכשמפסיק לקדיש כו' ובקדושה יאמר רק כו' אבל נוסח שמוסיפין בשבת אינו מנוסח הקדושה וא"א אותו במקום שאסור להפסיק. עכ"ל.

מזה דייקתי שתיים: (א) דאדה"ז משהו הסיום דמחים והתוספה דקדושה. (ב) דבמקום דאסור להפסיק א"א אותם. וא"כ גם בפסוד"ז הדין כן.

חזק אצלי הדיוק מסיום הלשון שם: בק"ש וברכותי כו' אבל בפסוקד"ז מב"ש ועד ישתבח מותר לענות אמן — משמע דרק בזה מחולק דין הפסק בפסוד"ז מברכות ק"ש.

(הטעם י"ל מפני שאמן הוא ג"כ כעין זמרה. עיין שו"ע רבנו סנ"א ס"ה).

ואף שמשו"ע רבנו אולי אפשר לדייק אחרת, וכדלקמן, — הרי הסידור הוא בתראי, וכידוע והובא ג"כ במשניות להצ"צ דף מו ע"ד.

ובכ"ז ה"י לבי מהסס קצת, כי כמדומני ממעט אדה"ז ביותר להביא דינים מתודשים מה שלא נמצא בפוסקים שקדמותה, אף שלמדם מדיוקי הלשונות (וע"ד מנהג הרי"ף הרמב"ם, כידוע בכלליהם), ויל"ע בזה בהקדמת השו"ע.

דלכן אפ"ל שגם בסידורו לא העתיק אלא הדינים — בהפסק בפסוד"ז — המפורשים ולא מה שדייק שיש להפסיק.

וראיתי נהגין להוסיף הפסק לאמירת כל נוסח מודים. דיוקם ממש"כ רבנו בשו"ע סס"ו ס"ה: כשמפסיק למודים כו' שבוה די כו' וכשמפסיק לברכו כו' ולא נוסח יתברך וישתבח כו' שאינו אלא מנהג ואפילו בפסוד"ז אין מפסיקין לאמרו עכ"ל. ומדלא כתב כן בענין מודים מדויקין דלמודים מפסיקין בפסוד"ז. — וכמדומה שכ"כ בקצות השלחן להר"ח נאה ומציין לאל"י רבה.

עוד ראיתי נהגין (אומרים שזה ה"י מנהג תר"ח בפולין) לומר כל מודים וכל הקדושה. וכ"מ דעת הח"י אדם כלל כ"י ובדרה"ח ס"ל.

למענה — שאלתי את פי כ"ק מו"ח אדמו"ר שליט"א וא"ל אשר בפסוד"ז יאמרו כל נוסח קדושה ומודים אבל לא אמן שמתקבל ואילך.

* * *

מכתב... דיני הפסק בפסוד"ז: נדפס בקובץ ליובאוויטש חו' יד ע' 209, וגם בהערות וצינונים לסידור עם דא"ח.

אם להפסיק בפסח"ז לאמירת בריך שמי' או לחאת התורה — הספריים כנסת ישראל ושו"ת פרי השדה שמוכיר לא ראיתי — פשיטא, כיון דאדה"ז לא הביאו בשום מקום דאין לנו חסידי חב"ד לעשות כן.

אחד מהתמימים א"ל ששמע כן בשם כ"ק אדנ"ע — דמפסיקין לברוך שמי' — שאלתי את כ"ק מו"ח אד"ש וא"ל שאינו ושאלתי להפסיק. דרך אגב: מקור אמירת בריך שמי' הוא בזח"ב ר"ה א. אבל בשו"ע לא הביאו. ופליאה שגם אדה"ז בשו"ע שלו סרפ"ב אינו מביאו, אף שבכ"מ מביא את המג"א המג"א מביא אמירת ב"ש בסרפ"ב. ואולי כתבו אדה"ז בסקל"ח שלא הגיע אלינו.

הנה ידוע שכמה דעות באמירת ב"ש: עיקרה במנחת שבת (רמ"ז הובא בשע"ת סתפ"ח); בשבת שחרית (מג"א שם בשם האר"י. וכ"כ בפע"ח פי"ט משבת ובש' הונונות. ובנגיד ומצה מסיים; ומ"מ אין אסור לאומרו גם בחול). וה"ה במנחת שבת (ניצוצי אורות בזהר שם); ונהגין לאומרו גם בקדוה"ת יר"ט וחול (פרמ"ג סרפ"ב. באז"ט בשם האר"י שם. שע"ת הנ"ל). ועפ"ז יש לחלק, לדעת החפסיקין בפסח"ז, בין בריך שמי' דשבת או יר"ט וחול, כמובן.

ב.

— ע"ד אמירת יה"ר שעל התפוח בליל ר"ה —

...ובמה שהעיר הקשה על מנהגנו המובא ב"היום יום" א' תשרי תש"ד: יהי רצון שעל התפוח — אחר הברכה וקודם האכילה. הנה בכל ר"ה ראיתי את כ"ק מו"ח אדמו"ר שליט"א נהג כן. שאלתי אם זהו ממנהגי הנשיאים דוקא, או מנהגי כל בית רבי, או הוראה לרבים ג"כ, וענני שזהו שייך לכל ושאוכל לפרסם הדבר — ולכן הכנסתי והודאה ב"היום יום".

טעם על השינוי ממש"כ בשו"ע אדה"ז, לא אמר לי, אבל סיפר שכך הי' עושה כ"ק אדמו"ר ג"ע.

— (הוא הדין לחידוש, ויותר גדול הוא בעיני, המועתק ב"היום יום" שם, שבהדו"ג מסיימין: של יום הזכרון. ושקו"ט בזה — עפ"י סיפורו

מכתב . . ע"ד יה"ר: גופס בקובץ ליובאוויטש חו' יג 99, וגם בהערות וצינונים לסיודר עם דא"ח.

של כ"ק מ"ח אדיש — הרב רפאלאויטש מקרעמענטשג עם כ"ק אדמורד נ"ע. וכ"ק אדניע א"ל שהו מעשה רב דבית רבי).

* * *

ומה שנלפענ"ד בזה, ובהקדים אשר גם להמג"א רק לכתחילה יאכל ואח"כ יאמר, אבל בדיעבד לא חשיב הפסק, — הנה במג"א על אתר (סתקפ"ג סק"ב) הביא, אשר במ"צ כתב שאומר תחילה ואח"כ יאכל. כן הובא בש"ח (אס"ד ר"ה ב' ד') שכ"כ בחמדת ימים. ואין הספרים מ"צ וחמ"י תח"י לעיין בהם.

ואף שאדה"ז בשו"ע שלו פסק כדעת המג"א החולק על המ"צ, הרי בכ"מ חזר בו ממש"פ בשו"ע, וכמו שנראה בסידורו, ובנדוד"ד מוכח כן ממנהג בית רבי.

וראה בשו"ת דברי נחמ"י חא"ח רסכ"א שכתב על אדה"ז שידוע „שבשו"ע נדחק הרבה שלא לדחות כל דברי האחרונים ז"ל (ובפרט המ"א) משא"כ בסוף ימיו שהוסיף חכמה העמיד ע"ד לחלוק עליהם אפילו להקל בכל מה של"ג לי' (וכידוע שבפי' שמעו ממנו ז"ל שחזר בו במה שנתן נאמנות להמ"א יותר מדי) בפרט בדבר שהמציאו מד"ע כו". ועייג"כ שו"ת צ"צ חא"ח סי"ח ס"ד עד"ו.

ועמ"ש בשער הכולל בתחילתו, דבאין הלכה פסוקה, זנה אף שהכריע בשו"ע בנטי' להפוסקים, הכריע בסידורו, שזהו משנה אחרתה שלו, בנטי' להמקובלים — גם בנדוד"ד אפ"ל כן ועפ"מ שהביא בש"ח טעם ע"פ רחמיית הענינים להקדים היה"ר לאכילה. ובפרט, שכנ"ל, גם לדת המג"א, רק לכתחילה צריך להקדים האכילה (ול' אדה"ז בשו"ע תקפ"ג ס"ג צע"ק), וכדאי הטעם הנ"ל לעשות האכתחילה כדיעבד.

* * *

ומה שנלפענ"ד טעם המובחר ופשוט, ע"פ נגלה, להקדים יהי רצון להאכילה, הוא כדי שהי' היה"ר סמוך לברכת הפרי, ותהי' הפתיחה דברכת פה"ע שייכת גם אליו* (שמטעם זה ברכה הסמוכה לחברתה אינה פותחת בברוך — פסחים קה, ב).

ואם ביה"ר תפלת הדרך שברכה היא, בכ"ז אמרו שטוב להסמיכה לאיזה ברכה כדי שגם בתחילתה תפתח בברכה (שו"ע רבנו ארי"ח סק"י סי"ו. ועייג"כ סי"ו סי"ז).

עאכ"כ דיה"ר זה טוב לסמכו לברכה, ובפרט לברכת התפוח מתוך המשמש סימן לבקשת היה"ר גופא, ויתוסף כחו ותקפו.

* לאחר זמן: וי"ל דמטעם זה אמרו (ברכות יו, ב) היה"ר כן מסיים צלותי דוקא, דאי משום שלא תהי' תפלתו קבע, כמ"ש בשם הצ"ח, צע"ג דהרי אחרי שאמרוה איזה טעמים שוב גם ההוספה נעשית קבע — גם הו"ל בשמע קולנו ולא לאחר התפלה.

דכיון שאין בידינו להוסיף ברכות שלא נזכרו בש"ס וגאונים, עכ"פ הסמיכו היה"ר להברכה, שיהי' לו מעין תוקף ברכה, וכיון דא"א בע"א, הוי כדיעבד.

עוד סניף י"ל להקדים אמירת היה"ר ככל האפשרי — כי הרי כל אכילת התפוח הוא לסימן טוב, ובמילא צריך הזירות יתרה דלא ליתרעי מזלי'. הוא כמרז"ל בברכות (נו, ב) הרהא כו' ישכיס ויאמר כו' קודם שיקדמו כו'.

— ואין להקדים היה"ר גם לברכת הפרי, כמו שאין מקדימין ברכת הסוכה לברכת המוציא (שר"ע סו"ס תרמ"ג). —
ובגד"ד כל שכן שאין להקדים מפני טעם נוסף — שלא יקדים בקשת צרכיו לשבחו של מקום.

ויש לחזק טעמים אלו ע"פ הידוע (שר"ע אדה"ז סתקפ"ב ס"ז) דבימים האלו שהם ימי דין צריך לדקדק כו' אף שבשאר ימות השנה אין אנו חוששין.

* * *

ומה שהקשה כת"ר דאף את"ל שמאיזה טעם צ"ל היה"ר קודם האכילה, הרי אפשר שיאכל תיכף לברכה ויאמר היה"ר ויאכל עה"פ.

— בשד"ח הביא פשרה זו משו"ת אורח חיים סו"ס ג' ומס' מאמר מרדכי, ואינם תח"י. —

ובשד"ח הביא מספרים עוד עצה, לברך ולטעום מפרי אחר ואח"כ לומר היה"ר ולאכול התפוח, ועפמ"ש לעיל לא יועילנו זה, כי הדיוק הוא להסמיק היה"ר להברכה. —
ומובן מנהג בית רבנו ואנ"ש.

וע"פ מנהג זה מדויק ג"כ לשון רבנו בסידורו בענין אכילת התפוח, שכתב:

וצריך לברך בתחלה ברוך כו' בפה"ע ואח"כ יאמר כו'. — דלכאורה "בתחלה" "ואח"כ" מיותר.

ועפנה"ל י"ל הסונה שמוחזקת בזה: בתחלה דוקא, דיש סברא שיאמר היה"ר ואח"כ הברכה, גם מרמז שזהו התחילה דכל הענין גם דהיה"ר, ואח"כ — תיכף אחרי שיברך.

* * *

וצע"ק, דפשרת כת"ר והס' הנ"ל, דיטעום ויאמר היה"ר ויאכל, יש לה מקום בסו"ס תרמ"ג בברכת לישב בסוכה, עכ"פ למצה מן המובחר, ובפרט דלברכת הסוכה צ"ל אכילה כביצה דוקא (משא"כ ביה"ר דתפוח דאין לה שיעור) ומפני מה אין עושין כן... (ע"כ ניתן להעתיק).

נ. ב. את המחזור עם פי' מעגלי צדק שכנראה זהו ר"ת מ"צ שבמג"א לא מצאתי אבל ראיתי מחזור עם פי' הדרת קודש, שלתוכו נכנסו רוב המנהגים ממ"צ הנ"ל ח"ל: וראוי לברך על התפוח בפה"ע ואח"כ אומר תחדש עלינו שני"ט ומתוקה ואוכל התפוח בדבש.

מעג"צ נדפס בפעם הא' בויניציא שנת שכח ובו „מנהג פוילין פיהם ומעחרין רייסין וליטא". וא"כ הרי שמנהגנו הוא מנהג ישן נושן.

זה עתה באה לידי רשימת מנהגי בבל (בספר נוסע בבל מאת דוד סלימאן ששון, ע' רכ"ב) ונהגים כמנהגינו לאמר היה"ר בין הברכה האכילה. ומדי דברי: טעם לקיחת תפוח דוקא כתב מהרי"ל — הובא בד"מ — לרמוז על חקל תפוחין קדישין.

ולכאורה הול"ל דמרמוז לזח"ג (קלג, ב) דכתב דמיני' — תפוחין דלעילא — חיי. ומזח"ג עד, א.

ובשני המקומות מדבר בתפוחים ולא באתרוגים (תד"ה פריו שבת פח סע"א) כי משבחו בטעם מתוק ובג' גוניתין.

ואולי עדיפא למהרי"ל רמז הנ"ל כי ברי"ה הוא בנין המל' שהיא חזקל ת"ק, משא"כ תפוח שהוא מתולק משאר פירות דשיק לז"א דוקא ולא למל' (זח"ב טו, ב).

